

Гражданство и липса на гражданство

Наръчник за парламентаристи

Благодарности

Този наръчник е изготвен със сътрудничеството на Бюрото на Постоянната комисия на ИПС по демокрация и права на човека.

Проучвания и анализ: Керъл Бачелър и Филип Лъоклерк (ВКБООН)

Автор: Мерилин Ачирън

Редакционен съвет:

ВКБООН: Ерика Фелер, Филип Лъоклерк, Хосе Риера, Сара Башети

ИПС: Андерс Б. Йонсон, Карийн Ябре

Оригинален текст: английски език

Оформление на корицата: Жак Вандфлух, *Studio Infographie*, Швейцария

“Всеки човек има право на гражданство. Никой не може да бъде произволно лишен от гражданство, нито да му бъде отказано правото да смени гражданството си.” С тези лаконични фрази чл. 15 от Всеобщата декларация за правата на човека предоставя на всеки човек по света правото на юридическа връзка с държава. Гражданството (в международното право за това понятие се използват два взаимозаменяеми термина - *citizenship* и *nationality*) не само внушава у хората чувство за идентичност, но им дава и право да бъдат защитавани от определена държава, както и много граждански и политически права. На практика гражданството може да бъде определено като “правото да имаш права”.

Въпреки комплекса от международноправни актове относно придобиването, загубването или отказа за придобиване на гражданство, милиони хора по света нямат гражданство. Те са лица без гражданство (апатриди). Липсата на гражданство може да се дължи на най-различни причини, включително колизия на законодателства, предаване на територия, закони относно сключването на брак, административна практика, дискриминация, липса на удостоверение за раждане, лишаване (хипотезата, при която държавата отнема гражданството на лице) и освобождаване (хипотезата, при която лицето се отказва от защитата на определена държава).

Много от лицата без гражданство по света са и жертви на принудително разселване. Хората, изтъргнати от техните домове, са особено застрашени да загубят гражданството си, особено когато тяхното разселване е придружено или последвано от прекрояване на държавни граници. Обратно - апатридите и лишените от гражданство лица често биват задължени да напуснат обичайното си местоживееие. Именно поради тази прилика с положението на бежанците Общото събрание на ООН първоначално определи Службата на Върховния Комисар на Обединените нации за бежанците (ВКБООН) за агенцията, отговорна да наблюдава предотвратяването и намаляването на случаите на лица без гражданство.

Според неотдавнашни преценки в света има около 11 милиона лица без гражданство. Но този брой е “стъкмистика”. За организациите е много трудно да събират всеостранни данни за броя на апатридите, тъй като понятието “липса на гражданство” е предмет на спорове между държавите, правителствата често не желаят да разкриват информация за апатридите и въпросът за липсата на гражданство не е приоритет в дневния ред на международната общност.

През последните години обаче в международен план все по-остро осъзнава, че спазването на правата на човека спомага за предотвратяване на масовите случаи на изгнание и принудителните разселвания. Също така все по-добре се разбира - в съзвучие с принципите, прогласени в международните договори, че държавите са длъжни да решават проблемите, свързани с липсата на гражданство. Правителствата трябва да признаят както официално, така и в своята практика, че нямат право да отнемат или отказват предимствата на гражданството на лица, които са в състояние да докажат наличието на реална и ефективна връзка със съответната държава.

Най-добрият начин парламентаристите да докажат своята решимост за ограничаване или премахване на липсата на гражданство е да бъдат приети национални нормативни актове, които съответстват на международното право и гарантират, че лицата няма

да бъдат лишавани произволно от гражданство, при определени обстоятелства ще придобиват гражданство, ако в противен случай биха били апатриди, и ще съществува достатъчна и подходяща защита за всеки, който няма гражданство или е изгубил гражданството си. Парламентаристите могат да играят и важната роля на "страж", като съдействат да се гарантира, че политиката на никоя държава няма да превръща хората неволно или умишлено в апатриди, насърчават своите правителства да разрешават случаите на липса на гражданство и повишават осведомеността на своите избиратели за проблемите, свързани с липсата на гражданство. Правителствата трябва да признаят както официално, така и в своята практика, че нямат право да отнемат или отказват предимствата на гражданството на лица, които са в състояние да докажат наличието на реална и ефективна връзка със съответната държава.

Този наръчник представя въпросите, свързани с липсата на гражданство, предлага възможни решения и дава идеи за действия, които народните представители могат да предприемат, без да се пренебрегва хуманното измерение на липсата на гражданство. Надяваме се той да послужи на парламентаристите като полезно помощно средство при предприемане на необходимите действия за ограничаване и окончателно изкореняване на това явление, което се отразява пагубно върху живота на милиони мъже, жени и деца по целия свят.

Антониу Гутериш
Върховен комисар на ООН
за бежанците

Андерс Б. Йонсон
Генерален секретар
на Интерпарламентарния съюз

Съдържание

Благодарности	2
Предговор	3
Увод	6
Глава 1: Международноправни норми за правото на гражданство и намаляването на случаите на липса на гражданство	8
Глава 2: Установяване и защита на апатридите	17
Глава 3: Изкореняване на причините за липсата на гражданство	28
Глава 4: Функции на ВКБООН	46
Глава 5: В какво може да се изрази приносът на парламентаристите?	52
Приложение 1: Държави - страни по Конвенцията за статута на апатридите от 1954 г.	58
Приложение 2: Държави - страни по Конвенцията за намаляване на случаите на лица без гражданство от 1961 г.	60
Приложение 3: Примерен документ за присъединяване към Конвенцията за статута на апатридите от 1954 г.	61
Приложение 4: Представителства на ВКБООН	62
ВКБООН и ИПС: кратко представяне	69

Увод

Всички ние - граждани на някоя държава, обикновено приемаме като даденост правата и задълженията, които гражданството ни предоставя и вмениява. Повечето от нас могат да запишат децата си в училище, да потърсят медицинска помощ, когато се разболеят, да кандидатстват за работа, когато се наложи, и да гласуват, за да изберат свои представители в парламента. Ние усещаме съпричастност към страната, в която живеем; изпитваме дълбоко чувство за принадлежност към нещо по-голямо от собствената ни личност.

Как обаче изглежда животът на хората, които нямат гражданство? Без гражданство човек не може да се регистрира, за да гласува в държавата, в която живее, не може да кандидатства за документ за задгранично пътуване, не може да се регистрира, за да сключи брак. Понякога лицата, които нямат гражданство и са извън своята страна на произход или страна на предходно местоживееие, могат да бъдат задържани за продължителен срок, ако тази страна не им разреши повторно влизане на нейна територия. На хората, които не могат да докажат юридическата си връзка с определена държава, често се отказват дори най-основните права - право на образование, медицинско обслужване и заетост.

“Казваше ми “не” страната, в която живеех; казваше ми “не” страната, в която бях родена; казваше ми “не” страната, от която бяха родителите ми; непрекъснато чувах “Вие не сте наша”! Чувствах се никоя и дори не знаех защо живея. Да нямаш гражданство означава постоянно да се усещаш нищожен.”

Лара, която по-рано е била без гражданство

Проучване на случаите на липса на гражданство, проведено от ВКБООН през 2003 г., потвърждава, че във всички региони на света са познати проблемите, които водят до липса на гражданство. Независимо от това точният брой на апатридите в световен мащаб е неизвестен. Държавите често не желаят или не могат да предоставят прецизни данни; малко от тях разполагат с механизми за регистриране на лицата без гражданство. Всъщност няма и категорично изискване държавите да докладват за броя на апатридите, които живеят на тяхна територия. Според преценките на ВКБООН милиони хора в света живеят, без да имат ефективно гражданство.

Липсата на гражданство за пръв път е призната за глобален проблем през първата половина на 20-и век. Тя може да се дължи на различни причини - спорове между държавите във връзка с юридическата идентичност на лицата, правоприемство на държави, продължителна изолация на отделни групи в обществото или лишаване на отделни лица или обществени групи от тяхното гражданство. Липсата на гражданство обикновено е характерна за периоди на дълбоки промени в международните отношения. Прекрояването на национални територии, манипулирането на политическите системи от националните ръководители за постигане на съмнителни политически цели и/или отказът за придобиване или лишаването от гражданство с цел отхвърляне или изолация на непопулярни расови, религиозни или етнически малцинства са оставили без гражданство хора във всеки регион на света. През последните двадесет години все по-голям брой лица са били лишавани от тяхното гражданство или не са могли да придобият ефективно

гражданство. Ако се позволи такива случаи да съществуват и в бъдеще, задълбочаващото се чувство за обезправеност сред засегнатите групи хора може да доведе до разселване.

“Да бъдеш лишен от гражданство означава да те лишат от обществена принадлежност; все едно да се върнеш към дивото - като пещерните хора или дивите животни ... Човек, който не е нищо друго, освен човек, е изгубил онези белези, поради които останалите хора се отнасят към него като към равен ... той може да живее и умре, без да остави и следа, без да е допринесъл нищо за общия свят.”

Хана Аренд, “Произходът на тоталитаризма”

Целта на този наръчник е да запознае парламентаристите с основите на международните принципи, които регулират гражданството и липсата на гражданство. Международното право дава на държавите голяма свобода на преценка, в чиито рамки те определят първоначалния кръг на своите граждани и условията за придобиване, загубване и запазване на гражданството. Независимо от това принципите на правата на човека, които са се развивали през целия 20-и век, донякъде ограничават тази свобода, когато тя води до липса на гражданство и/или се използва дискриминационно.

Държавите работят съвместно за преодоляване на проблемите, свързани с липсата на гражданство, но въпреки това милиони хора по света все още нямат ефективно гражданство. В този наръчник са анализирани правата и задълженията на лицата без гражданство, закрепени в международното право и по-специално Конвенцията за статута на апатридите от 1954 г. (въпреки усилията на ВКБООН да стимулира нейното ратифициране, досега тя е ратифицирана от едва 57 държави; в сравнение с нея Конвенцията за статута на бежанците от 1951 г. е ратифицирана от 146 държави). В наръчника са засегнати и основните причини за липсата на гражданство и се разисква как правителствата могат да създадат необходимите условия с цел прилагането на тяхното национално законодателство да няма за неволен резултат липсата на гражданство.

ВКБООН е структурата на ООН, натоварена да съдейства за намаляване на случаите на лица без гражданство и да подпомага апатридите, като осигурява придобиването на ефективно гражданство. В наръчника е представена дейността на ВКБООН в изпълнение на тези му функции. Предлагат се и практически действия, които парламентаристите могат да предприемат, за да спомогнат за намаляване на случаите на лица без гражданство -като се започне от преглед и при необходимост изменяване на законите за гражданството в тяхната страна, премине се през насърчаване на правителствата да се присъединят към международните договори относно липсата на гражданство и се завърши с повишаване на обществената осведоменост за проблемите, свързани с липсата на гражданството.

В наръчника са предложени и положителни примери за преодоляване на случаи с продължителна липса на гражданство благодарение на политическата воля на съответните държави, участието на гражданското общество и съдействието, оказано от международната общност. Тези “примери за успешна практика” илюстрират, че когато правителствата, обществото и международната общност работят съвместно, апатридите успяват да получат “правото да имат права”.

Глава 1

Международноправни норми за правото на гражданство и намаляването на случаите на липса на гражданство

Гражданството е извънредно деликатен въпрос, тъй като то е проява на суверенитета и идентичността на държавата. Не е изненадващо, че споровете за гражданство могат да доведат и често водят до напрежение и конфликти както вътре в държавите, така и в отношенията помежду им. През 20-и век е имало едновременно нарастване на случаите на лица без гражданство по света и все по-широко осъзнаване и загриженост за правата на човека. Така международното право по въпросите на гражданството се е развило в две насоки: защита и подпомагане на лицата, които вече нямат гражданство, и опит за премахване или поне ограничаване на случаите на липса на гражданство.

Кой определя дали едно лице е гражданин на определена държава или не?

Въпросите на гражданството по начало са от компетентността на всяка държава. Ефектът на вътрешните решения на една държава обаче може да бъде ограничен от действия на други държави в тази сфера и от международното право.

В своето *Съвещателно становище по указите за гражданството на Тунис и Мароко* от 1923 г. **Постоянният съд** за международно правосъдие изтъква:

“Въпросът дали определена материя попада изцяло в националната компетентност на една държава, или не, е относителен по своето съществуване; той зависи от развитието на международните отношения.”

На практика Постоянният съд е приел, че въпросите на гражданството по принцип са от компетентността на държавата, но въпреки това всяка държава трябва да изпълнява по отношение на другите държави своите задължения, произтичащи от международното право.

Тази позиция е потвърдена седем години по-късно от **Хагската конвенция, регулираща някои въпроси, свързани с колизията на законите за гражданството**. Много държави са коментирали *съвещателното становище* на Постоянния съд от 1923 г., тъй като то е било свързано с изготвянето на Хагската конвенция за гражданството от 1930 г. През онзи период повечето страни са тълкували *становището* като ограничаване на ефекта на решенията на една държава относно нейното гражданство извън нейната собствена територия, особено когато тези решения противоречат на решения за гражданството, приети от други държави.

Хагската конвенция от 1930 г., приета под егидата на Асамблеята на Обществото на народите, е първият опит на международната общност да гарантира, че всички лица ще имат гражданство. Чл. 1 от нея гласи:

“Всяка държава определя сама съобразно своя закон лицата, които са нейни граждани. Този закон се признава от другите държави, доколкото съответства на международните конвенции, международния обичай и общопризнатите правни принципи относно гражданството.”

С други думи начинът, по който една държава упражнява правомощието да определи

своите граждани, следва да съответства на относимите норми на международното право. През целия 20-и век тези норми постепенно са се развивали в посока към по-пълно спазване на правата на човека за сметка на суверенитета на държавата.

Чл. 15 от **Всеобщата декларация за правата на човека** гласи:

“Всеки човек има право на гражданство. Никой не може да бъде произволно лишен от гражданство, нито да му бъде отказано правото да смени гражданството си.”

Това право се корени в съществуването на **реална и ефективна връзка** между един човек и определена държава. Тази връзка за пръв път е призната като основа на гражданството по дело, решено от **Международния съд** през 1955 г. – делото *Нотебом*. Там съдът констатира:

“Според практиката на държавите, арбитражните и съдебните решения и вижданията на академичните среди гражданството е правна връзка, чиято основа се състои в обществен факт на привързаност, реална обвързаност на битие, интереси и чувства, заедно с наличието на реципрочни права и задължения.”

Реалната и ефективна връзка, която се проявява в рождението, местоживеенето и/или произхода, сега е отразена в националните законодателства за гражданството в повечето държави, както и в приетите напоследък международноправни актове за гражданството, например Европейската конвенция за гражданството от 1997 г.

Интерамериканският съд по правата на човека също определя гражданството като:

“политико-правна връзка, която свързва едно лице с определена държава и го обвързва с нишките на лоялност и вяроност, като му дава право на дипломатическа защита от страна на тази държава” (дело Кастильо-Петруци и др. срещу Перу, решение от май 1999 г., IACHR [ser.C] No. 52 1999)

Как се защитават правата на бежанците и на апатридите?

Чл. 15 от Всеобщата декларация за правата на човека наистина утвърждава правото на всеки човек на гражданство, но не предписва конкретното гражданство, на което има право едно лице. За да гарантира, че лицата няма да бъдат лишавани от минимален набор от права, свързани с гражданството, международната общност е създала два основни международни договора - Конвенцията за статута на бежанците от 1951 г. и Конвенцията за статута на апатридите от 1954 г.

Има ли връзка между Конвенцията за статута на бежанците от 1951 г. и липсата на гражданство?

Един от най-неотложните проблеми пред държавите - членки на новосъздадената Организация на обединените нации, непосредствено след Втората световна война е да се справят с потребностите на милионите хора, които войната е превърнала в бежанци или е лишила от гражданство. С резолюция на Икономическия и социален съвет на ООН (ИККОС) от 1949 г. е учреден комитет *ad hoc* със задача да обсъди изготвянето на конвенция за статута на бежанците и апатридите, както и предложения за премахване на случаите на липса на гражданство. В хода на дейността си комитетът изготвя проект на Конвенция за статута на бежанците и Протокол към нея, посветен

на апатридите. Комитетът не извършва цялостен анализ на изкореняването на липсата на гражданство. Това до голяма степен се дължи на очакванията този въпрос да бъде разискван от току-що сформиранията Комисия по международно право (КМП).

В исторически план както бежанците, така и апатридите са получавали закрила и помощ от международните бежански организации - предшественици на ВКБООН. Проектът на Протокол за апатридите е имал за цел да отрази тази връзка между бежанци и апатриди. Но поради неотложните потребности на бежанците и непосредствено предстоящото разпускане на Международната организация за бежанците не е имало достатъчно време положението на апатридите да бъде разгледано в детайли на Конференцията на пълномощните представители, свикана през 1951 г. за обсъждане на двата въпроса. Така на конференцията е приета **Конвенцията за статута на бежанците** от 1951 г., а приемането на Протокола за апатридите е отложено за по-късен етап.

Според Конвенцията за бежанците от 1951 г. бежанец без гражданство трябва да получи защита като бежанец, тъй като произволният отказ на гражданство поради расата, религията, националността, принадлежността към определена обществена група или политическите убеждения на едно лице може да даде указания, че то следва да бъде определено като бежанец.

Какво предвижда Конвенцията за статута на апатридите от 1954 г.?

През 1954 г. Протоколът за апатридите, изготвен като приложение към Конвенцията за бежанците от 1951 г., е превърнат в самостоятелна конвенция. **Конвенцията от 1954 г. е основополагащият международноправен акт, целящ да уреди и подобри положението на апатридите** и да гарантира, че те ще се ползват от основни права и свободи без дискриминация (вж. приложение 1, Държави - страни по Конвенцията от 1954 г.)

Нормите на конвенцията в много отношения наподобяват тези на Конвенцията за бежанците от 1951 г. **Присъединяването към Конвенцията от 1954 г. не замества предоставянето на гражданство на лицата, които са родени и обичайно живеят на територията на една държава.** Колкото и многобройни да са правата, предоставени на апатридите, те не са равностойни на придобиване на гражданство.

Конвенцията от 1954 г. съдържа строго законово определение на понятието "апатрид": *"лице, което не се разглежда като гражданин от нито една държава в съответствие с нейното законодателство"* (т.нар. апатрид *де юре*).

Кое лице е гражданин? Кое лице е апатрид?

Определянето на един човек за гражданин по право означава, че той автоматично се смята за гражданин при условията, предвидени в действащите нормативни актове на държавата относно гражданството, или му е било предоставено гражданство с решение, постановено от съответните органи. Тези актове могат да бъдат Конституция, указ на президента или закон за гражданството. Повечето хора се смятат за граждани само според закона на една държава - обикновено закона на държавата по месторождението на лицето (*jus soli*) или закона на държавата, чиито граждани са били родителите на лицето при раждането му (*jus sanguinis*).

Когато в административно производство е допустима свобода на преценка при предоставянето на гражданство, кандидатите за гражданство не се смятат за граждани, докато техните молби не бъдат разгледани и одобрени, а гражданството - придобито съобразно закона. Лицата, които следва да кандидатстват за гражданство, и онези, които отговарят на законовите условия за кандидатстване, но чиито молби са отхвърлени, не са граждани на тази държава в съответствие с нейното законодателство.

Лицата, които не са получили гражданство автоматично или по силата на индивидуален акт съгласно законодателството на никоя държава, се наричат **апатриди *де юре*** - т.е. лица, които са без гражданство от гледна точка на приложимия закон.

Съществува презумпция, че всяко лице има гражданство до доказване на противното. Понякога обаче държавите, с които един човек има реална връзка, не могат да се споразумеят чие гражданство е придобил той. Така човекът не може да докаже, че е апатрид *де юре*, а от друга страна няма ефективно гражданство и не се ползва от защитата на никоя държава. Такъв човек се определя като **фактически апатрид** (апатрид *де факто*).

Авторите на конвенцията са намерили за необходимо да проведат разлика между апатриди *де юре* (лица, които не са съгласно съответствие със законодателството на никоя държава) и фактически апатриди (лица, които не могат да докажат своето гражданство), но въпреки това са признали сходството в тяхното положение. Заклучителният акт на конференцията съдържа препоръка с незадължителен характер във връзка с фактическите апатриди:

“Когато приема за основателни причините, поради които едно лице се е отказало от защитата на държавата, на която е гражданин, всяка договаряща държава следва да се отнася благосклонно към възможността това лице да се ползва от отношението, което конвенцията предвижда за апатридите.”

Решението дали едно лице има право на предимствата на конвенцията се взема от всяка държава – страна по нея, по установения от нея ред. Чрез своите представителства или службите в своята централа ВКБООН може да окаже консултантска помощ при създаването и прилагането на тези процедури, ако такава бъде поискана (вж. приложение 4, Представителства на ВКБООН).

Може ли едно лице да бъде едновременно апатрид и бежанец?

Фактическите апатриди не са включени в определението на “апатрид” в Конвенцията от 1954 г. Авторите на конвенцията са предположили, че всички лица без ефективно гражданство – т.е. всички фактически апатриди – са бежанци (презумпцията е, че човек става фактически апатрид, след като напусне държавата, на която е гражданин, поради преследване от страна на тази държава, и че преследването е свързано с липса на ефективно гражданство). Като се има предвид тази презумпция, фактическите апатриди получават международна помощ съобразно разпоредбите на Конвенцията за статута на бежанците от 1951 г.

Независимо от това фактът, че едно лице е апатрид *де юре* или *де факто* не винаги означава преследване (“основателният страх от преследване” е сърцевина на

определението на понятието “бежанец” в Конвенцията за статута на бежанците от 1951 г.). С времето става ясно, че някои фактически апатриди не придобиват гражданството на държавата по обичайното си местоживеее, но не отговарят нито на критериите за бежанци, нито на критериите за апатриди *де юре*. На практика повечето апатриди, които търсят помощ от ВКБООН, независимо дали са апатриди *де юре* или *де факто*, не са бежанци и нямат право да искат убежище.

Какво предвижда Конвенцията за намаляване на случаите на лица без гражданство от 1961 г.?

През август 1950 г. със своя резолюция ИКОСОС отправя искане към Комисията по международно право да изготви проект на международна конвенция (конвенции) за премахване на липсата на гражданство. КМП подготвя за разглеждане две конвенции, като и двете уреждат липсата на гражданство поради колизия на законодателства. Нормите на едната конвенция – за *премахване* на липсата на гражданство в бъдеще, са много по-смели от нормите на другата конвенция, посветена на *намаляването* на случаите на липса на гражданство в бъдеще. За обсъждане на въпроса е свикана конференция и участниците в нея преценяват, че първата конвенция е твърде радикална, поради което решават да работят върху проекта на конвенция за намаляване на случаите на лица без гражданство. Краен резултат на този процес е **Конвенцията за намаляване на случаите на лица без гражданство от 1961 г.** (вж. приложение 2, Държави – страни по конвенцията от 1961 г.)

Нормите на конвенцията са насочени към осуетяване на липсата на гражданство по рождение, но не изключват възможността за лишаване от гражданство или отмяна на гражданството при някои обстоятелства, нито предоставят с обратно действие гражданство на всички апатриди към този момент. Конвенцията предвижда да бъде създаден и орган, към който лицата, които могат да се ползват от нейните норми, да се обръщат за разглеждане на тяхното искане и за съдействие за представянето му пред компетентните държавни органи. По-късно Общото събрание на ООН отправя молба към ВКБООН да изпълнява тази функция.

Комисията по международно право и делегатите на държавите решават, че международно съдействие е необходимо: когато на едно лице е отказано гражданство на държава, то не разполага с финансови средства, нито с необходимите познания, за да подаде молба за гражданство пред органите на тази държава. При представителство от страна на международна организация отпада и въпросът дали физическите лица са субекти на международното право. Наред с това организация, която се е посветила на тази дейност, постепенно би натрупала експертни познания по въпроса, което е полезно не само при даването на съвети на заинтересуваните лица, но и при изготвянето на предложения за способите за придобиване на ефективно гражданство и за ограничаване на липсата на гражданство по принцип.

В стремежа си да намали случаите на лица без гражданство Конвенцията от 1961 г. изисква подписалите я държави да приемат нормативни актове за гражданството, които да отразяват предписаните стандарти във връзка с придобиването или загубването на гражданство. Споровете между договарящите държави, които са свързани с тълкуването или прилагането на конвенцията и не са решени с други средства, могат да бъдат отнесени пред Международния съд по искане на всяка от спорещите страни.

Заключителният акт към конвенцията съдържа препоръка, която много наподобява тази в Заклучителния акт към Конвенцията от 1954 г. и призовава договарящите страни при всяка възможност да прилагат нормите на конвенцията към фактическите апатриди.

“Един ден стоях между границите и не можех да вляза в никоя държава. Това бе най-незабравимото преживяване в живота ми! Не можех да вляза в страната, от която бях излязъл; не можех да вляза и в страната, в която се бях родил, израснал и живял! Къде бе моето място? Още не мога да забравя силното чувство, което преживях на летището – чувството, че съм изгубен.”

Чен, който по-рано е бил без гражданство

Как актовете за защита на правата на човека гарантират правото на гражданство?

Правото на гражданство е визирано и в други международноправни актове. **Конвенцията за гражданството на омъжената жена** от 1957 г. е отзвук от Всеобщата декларация за правата на човека и прогласява правото на гражданство и правото човек да не бъде лишаван от гражданство. Тя се стреми да утвърди и “всеобщото уважение и съблюдаване на правата на човека и на основните свободи за всички без разлика на пол”. Чл. 1 – 3 от конвенцията съдържат конкретни разпоредби относно гражданството на омъжената жена:

Чл. 1 предвижда, че “*нито сключването, нито прекратяването на брака между който и да е от граждани[те на договарящата държава] и чужденец, нито сменяването на гражданството от мъжа през време на съществуването на брачния съюз няма автоматически да се отразяват върху гражданството на жената.*”

Чл. 2 гласи, че “*нито доброволното получаване от който и да е от граждани[те на договарящата държава] на гражданство на някоя друга държава, нито отказване на който и да е от нейните граждани от своето гражданство няма да пречат на жената на този гражданин да запази гражданството [си].*”

Чл. 3 е разделен на две части и предвижда: “*чужденка, омъжена за който и да е от граждани[те на договарящата държава], може да получи по нейна молба гражданството на своя мъж по специален опростен ред за натурализация*” и “*даването на такова гражданство може да бъде обект на ограничения, установявани в интересите на държавната сигурност или на публичния ред.*” Също така договарящата държава не може да тълкува конвенцията “*като засягаща някое законодателство или съдебна практика, съгласно които чужденка, омъжена за някой от нейните граждани, може по право да получи по нейна молба гражданството на своя мъж.*”

Конвенцията за ликвидиране на всички форми на расова дискриминация от 1965 г. задължава държавите да “гарантират правото на всеки на равенство пред закона без разлика по отношение на раса, цвят, национален или етнически произход” във връзка с някои фундаментални права на човека, сред които правото на гражданство (чл. 5).

Чл. 24 от Международния пакт за граждански и политически права прогласява:

“Всяко дете, без разлика на раса, цвят на кожата, пол, език, религия, национален или социален произход, имотно състояние или рождение, има

право на такива мерки на закрила от страна на неговото семейство, на обществото и на държавата, каквито състоянието му на малолетен изисква.

Всяко дете трябва да се регистрира веднага след раждането му и да му се даде име.

Всяко дете има право да придобие гражданство.”

Чл. 26 от пакта предвижда още, че *“всички лица са равни пред закона и имат право, без всякаква дискриминация, на еднаква законна закрила. В това отношение законът трябва да забранява всякаква дискриминация и да осигурява на всички лица еднаква и ефикасна закрила против всякаква дискриминация, основаваща се на раса, цвят на кожата, пол, език, религия, политически или други убеждения, национален или социален произход, имотно състояние, рождение или всякакви други признаци.”*

Чл. 9 от **Конвенцията за премахване на всички форми на дискриминация по отношение на жените** от 1979 г. гласи:

“Държавите-участници предоставят на жените еднакви с мъжете права по отношение придобиване, изменение или запазване на тяхното гражданство. Те по-конкретно осигуряват при встъпване в брак с чужденец или промяна гражданството на съпруга по време на брака да не се налага автоматична промяна на гражданството на жената, да не се превръща тя в лице без гражданство и да не бъде заставена да приеме гражданството на съпруга.

Държавите-участници предоставят на жените равни с мъжете права по отношение гражданството на техните деца.”

Конвенцията за правата на детето от 1989 г., която е ратифицирана от почти всички държави, съдържа две важни разпоредби за гражданството:

Според **чл. 2** *“Държавите – страни по конвенцията, зачитат и осигуряват правата, предвидени в ... конвенцията, на всяко дете в пределите на своята юрисдикция, без каквато и да е дискриминация, независимо от расата, цвета на кожата, пола, езика, религията, политическите или други възгледи, националния, етническият или социалният произход, имущественото състояние, инвалидността, рождението или друг статут на детето или на неговите родители или законни настойници.”*

Чл. 7 гласи, че *“Детето следва да бъде регистрирано незабавно след раждането му и от рождение има право на име, право да придобие гражданство и доколкото е възможно, право да познава и да бъде отглеждано от своите родители.”* Нормата предвижда също, че *“държавите – страни по конвенцията, осигуряват осъществяването на тези права в съответствие с националното си законодателство и със задълженията си, поети по съответните международни документи в тази област, особено когато в противен случай детето би останало без гражданство.”*

Живея в лагера от 1971 г. и се надявам скоро да се преселя извън него заедно с децата си. Искам правата, които имат гражданите на Бангладеш. Ние не водим достоен живот: в лагера децата ми не растат, както трябва, и нямат образование, а без образование могат да се надяват само на мизерна работа.”

Сиедаха, жена без гражданство, която живее в Бангладеш

Съществуват ли регионални договори, свързани с правото на гражданство?

Регионалните актове допълват нормативната уредба на правото на гражданство. Чл. 20 от **Американската конвенция за правата на човека** (1969 г.) гласи:

“Всяко лице има право на гражданство. Всяко лице има право да придобие гражданството на държавата, на чиято територия е родено, ако няма право на друго гражданство. Никой не може да бъде лишен произволно от своето гражданство или от правото да го промени.”

Тези принципи по-късно са потвърдени в практиката на Интерамериканския съд. Съдът е приел, че условията за придобиване на гражданство са от компетентността на държавата, но констатира и следното:

“Наистина традиционно се приема, че придобиването и признаването на гражданство са въпроси, които всяка държава решава сама, но съвременните тенденции показват, че международното право поставя известни предели на широките правомощия, с които се ползват държавите в тази сфера, а начинът, по който държавите регулират проблемите на гражданството, днес не може да се смята само за въпрос от тяхна компетентност.” (Inter-American Court on Human Rights, Advisory Opinion, “Amendments to the Naturalization Provision of the Constitution of Costa Rica,” paragraphs 32-34; пълен текст в сборника 5 HRLJ 1984.)

С други думи, държавите са длъжни да вземат предвид отражението на тяхното национално законодателство в международен план, особено ако неговото прилагане може да доведе до липса на гражданство.

През 1963 г. е приета общеевропейска **Конвенция за намаляване на случаите на множествено гражданство и за военната служба при случаи на множествено гражданство**. Тя се опира върху разбирането, споделяно от много западноевропейски държави по това време: наличието на двойно и множествено гражданство не е желателно и следва да се избягва. Конвенцията от 1963 г. има ограничено приложно поле – тя урежда само въпроса за множественото гражданство. Поради това през 1977 и 1983 г. са добавени два протокола, които уреждат някои свързани въпроси и отразяват тенденциите в теорията и практиката по проблемите на гражданството. Например Вторият протокол към конвенцията позволява придобиването на множествено гражданство от мигранти второ поколение и от съпрузи от смесени бракове и техните деца.

Европейската конвенция за гражданството от 1997 г. – друг регионален акт, изготвен от Съвета на Европа, е продукт на установената необходимост от създаване на единен текст, който да консолидира всички тенденции и постижения в националното и международното право след Хагската конвенция за колизията на законите за гражданството от 1930 г. Европейската конвенция не изменя конвенцията от 1963 г. и не е несъвместима с нея. Всъщност Конвенцията за гражданството от 1997 г. допуска придобиването на множествено гражданство от сключилите брак лица с различно гражданство и от техните деца. Тя обаче урежда и въпросите на придобиването, запазването, загубването и възстановяването на гражданството, процесуалните права, гражданството в случай на правоприемството на държави, военната служба и сътрудничеството между договарящите държави. Конвенцията препраща към

определението на понятието “апатрид” в Конвенцията за статута на апатридите от 1954 г., т.е. разпоредбите на Европейската конвенция за гражданството визират само апатридите *де юре*.

Европейският опит с правоприемството на държави през последните години е причина да се признае, че голям брой хора рискуват да станат апатриди, тъй като могат да загубят актуалното си гражданство, преди да са придобили друго гражданство. В стремеж да предотвратят случаите на липса на гражданство при правоприемство на държави (а до такова се стига при предаване на територия от една държава на друга, обединение на държави, разпадане на държава или отделяне на част или части от територията на държава) европейските държави разработват протокол към Европейската конвенция за гражданството, посветен специално на този проблем. Проектът на Протокол за недопускане на липсата на гражданство при правоприемство на държави съдържа специални норми за гражданството в случай на правоприемство на държави. Неговите 21 разпоредби съставляват практическо ръководство по въпроси като задължения на държавата-правоприемник и държавата-праводател, правила за доказването, недопускане на липса на гражданство по рождение и улесняване придобиването на гражданство от апатридите. Очаква се протоколът да бъде приет в началото на 2006 г.

През 1999 г. Организацията за африканско единство (сега наричана “Африкански съюз”) приема **Африканската харта за правата и благополучието на детето**. Хартата е изготвена по модела на Конвенцията за правата на детето и някои нейни основни принципи са еднакви с принципите на датиращата от по-ранен период конвенция, например принципът на забрана на дискриминацията и висшите интереси на детето като първостепенно съображение. Чл. 6 от хартата, посветен на името и гражданството, утвърждава следните права:

- всяко дете има право на име от своето раждане;
- всяко дете се регистрира незабавно след раждането;
- всяко дете има право да придобие гражданство;
- държавите – страни по хартата, са длъжни да направят необходимото за закрепване в тяхното конституционно законодателство на принципите, според които детето придобива гражданството на държавата, на чиято територия е родено, ако по рождение не придобива гражданството на никоя друга държава в съответствие с нейното законодателство.

Глава 2

Установяване и защита на апатридите

Независимо от опитите за намаляване на случаите на липса на гражданство чрез националните закони за гражданството и чрез прилагане на Конвенцията за намаляване на случаите на лица без гражданство от 1961 г. и други международноправни актове, по преценка на ВКБООН в света има милиони хора без гражданство. Конвенцията на ООН за статута на апатридите от 1954 г. дава определение на понятието “апатрид”, насърчава придобиването на правна идентичност от тези лица и гарантира, че те ще се ползват от основните права и свободи без дискриминация.

“Ние не можем да получим редовна работа, не можем да се придвижваме, приличаме на лодки без пристанища. Достъпът до образование и здравни услуги също е проблем. аз не можах да завърша гимназия или да вляза в колеж. Мога да отида на лекар само в частна болница, не в държавните.”

Абдула, бидун без гражданство, който живее в Обединените арабски емирства

Кое лице е апатрид?

Конвенцията от 1954 г. определя апатрида като лице, “което не се разглежда като гражданин от никоя държава в съответствие с нейното законодателство” (чл. 1). Това е изцяло правна дефиниция. Тя не визира качеството на гражданството, способа за придобиването му или достъпа до гражданство. Определението само препраща към правото законодателството на една държава, което определя *ex lege*, т.е. автоматично, кой има гражданство.

Като се има предвид тази дефиниция, **за да бъде определен като апатрид, човек трябва да докаже отрицателен факт: че няма правна връзка с никоя държава.**

Когато установяват липсата на гражданство, държавите следва да проучат законодателството на онези страни, с които лицето е имало връзки до този момент (например по рождение или чрез предходно обичайно местоживееие, държава или държави, на които са граждани съпругът или децата, държава или държави, на които са граждани родителите или бабите и дядовците на лицето), да се консултират с тази държава или държави и при необходимост да поискат доказателства. Държавите следва да изискват пълното сътрудничество на заинтересуваното лице при събирането на всички относими факти и информация. При поискване ВКБООН може да улесни консултациите между държавите и да предостави техническа информация за съответните законодателства и прилагането им в различните държави.

Документи, които са издадени от компетентен държавен орган и удостоверяват, че съответното лице не е гражданин на държавата, обикновено са достоверни доказателствени средства за установяване на липсата на гражданство. Такива доказателства обаче невинаги съществуват. Компетентните органи на страната на произход или страната на предишното обичайно местоживееие могат да откажат издаването на заверени документи, които удостоверяват, че лицето не е гражданин, или просто да не отговарят на искането за информация. Някои държавни органи са на мнение, че не е тяхно задължение да посочват лицата, които нямат правна връзка с държавата. Следователно може да се приеме, че ако една държава откаже да

потвърди, че лицето е неин гражданин, самият отказ е вид доказателство, тъй като държавите обикновено предоставят дипломатическа защита на своите граждани.

Може ли едно лице да бъде изключено от приложното поле на Конвенцията от 1954 г.?

Според преамбюла на Конвенцията от 1954 г. бежанците без гражданство попадат в приложното поле на Конвенцията за статута на бежанците от 1951 г. и поради това Конвенцията от 1954 г. не се прилага към тях.

Освен определението на апатрид, чл. 1 от Конвенцията от 1954 г. посочва и лицата, които отговарят на дефиницията (т.е. са апатриди), но въпреки това са изключени от приложното поле на конвенцията по особени причини било защото не се нуждаят от защита, тъй като вече се ползват от специфичен юридически режим или от международна помощ, или защото не заслужават международна закрила поради извършени от тях престъпления. Тук се включват следните категории лица:

- *“които понастоящем получават от органи или организации на Организацията на обединените нации, с изключение на Върховния комисар за бежанците на ООН, защита или помощ, до прекратяване на тази помощ.”*

В момента Агенцията на ООН за помощи и работа с палестински бежанци в Близкия Изток (UNRWA) е единствената организация на ООН, за която се отнася тази клауза.

- *“които са признати от компетентните органи на държава, в която са заживели, за лица с правата и задълженията, произтичащи от притежаването на гражданство на тази държава.”*

Това означава, че ако един апатрид си е осигурил законно пребиваване в една държава и получи права, по-обширни от предвидените в Конвенцията от 1954 г., особено пълни икономически и социални права, равностойни на ползваните от гражданите, и е защитен от експулсиране, не е необходимо разпоредбите на конвенцията да се прилагат към него, въпреки че той фактически е без гражданство.

- *“които са извършили престъпление против мира, военно престъпление или престъпление против човечеството, съгласно определенията в международноправните актове;*

които са извършили тежко престъпление с неполитически характер извън страната на тяхното местоживееие преди допускането им в нея; или са виновни за деяния, противоречащи на целите и принципите на Организацията на обединените нации.”

Кога едно лице престава да се определя като апатрид?

Липсата на гражданство се прекратява, когато съответното лице придобие ефективно гражданство.

Законите за гражданството, приети в Етиопия през декември 2003 г. и в Демократична република Конго през ноември 2004 г., могат да допринесат съществено да се сложи край на две продължителни ситуации, в които голям брой хора са оставени без ефективно гражданство. Законодателството на Етиопия позволява на множество лица, които пребивават в страната, да придобият повторно етиопско гражданство, а новите закони в ДРК улесняват определянето на кръга от граждани на тази страна.

Какви процедури се използват за установяване на липсата на гражданство?

Конвенцията от 1954 г. определя понятието “апатрид”, но не предписва процедура, чрез която да се установява кой няма гражданство. Следователно държавите и лицата, към които конвенцията би била приложима, имат интерес от приемането на национални норми, които предписват реда за установяване на лицата без гражданство. Тези норми следва да определят и органа, който взема решения, както и последиците от определянето на лицето за апатрид.

Някои държави са приели подзаконовни актове, които овластяват специални органи в държавата например службите, които се занимават конкретно с убежище, бежанци и апатриди, или Министерството на вътрешните работи, да разглеждат твърденията за липса на гражданство и да се произнасят по тях. Други държави, в които липсва специално законодателство относно реда за установяване на липсата на гражданство, са създали административен или съдебен орган, натоварен със задачата да преценява дали едно лице е без гражданство. Много повече държави обаче не разполагат със специални процедури. Тогава случаите на апатридите могат да бъдат “обработени” по реда за предоставяне на хуманитарна или алтернативна защита. На практика лицата без гражданство могат да се окажат задължени да подадат молба за убежище само защото за тях не е предвиден друг ред.

Някои страни не разполагат със специални процедури за установяване на апатридите, но този въпрос може да възникне, когато лицето подаде молба за разрешение за пребиваване или за документ за задгранично пътуване, или ако молбата му за убежище бъде отхвърлена и то поиска да остане в приемащата страна на друго основание.

Във Франция производството за установяване на статута на апатрид се развива пред Френската служба за защита на бежанците и апатридите (ОФПРА), чиято функция е да предоставя съдебна и административна защита на лицата без гражданство. Кандидатите могат да подадат молби направо пред ОФПРА.

Според испанския Закон за чужденците Министерството на вътрешните работи на Испания признава статута на апатрид по ред, установен с кралски указ. Кандидатите могат да се обърнат към полицейските управления или към Службата за убежището и бежанците (ОАР). След приключване на фазата на разследване ОАР провежда процедурата, след което изпраща мотивирано становище на Министерството на вътрешните работи.

В Италия Указът от 1993 г. за прилагане на измененията и допълненията на Закона за гражданството, приети предходната година, дава на Министерството на вътрешните работи правомощието да установява статута на апатрид.

Без специални процедури за установяване на апатридите не е възможно да се прецени колко са неидентифицираните апатриди, а оттам и да се определят точно мащабите на проблема.

Какви доказателства се изискват?

По начало кандидатът следва да представи документи от посолството или от консулските органи на своята "страна на произход" (страната, в която е роден, или страната, издала предходен документ за задгранично пътуване), с които се удостоверява, че лицето не е гражданин на тази държава. Както бе посочено, това невинаги е възможно. Ако липсва пълна документация, някои държави допускат други доказателствени средства, например анализи на съответното национално законодателство и показания на свидетели или други трети лица.

Към момента на завършване на ръкописа сред държавите липсва хармонизиран подход към идентифицирането на лицата без гражданство. Тъй като критериите за доказване на липсата на гражданство са различни в отделните държави, едно лице, което може да бъде признато за апатрид в една държава, може да не бъде признато за такова в други страни.

През 2005 г. ВКБООН издава *Доклад за прилагането на Конвенцията от 1954 г. в държавите-членки на Европейския съюз*. Проучването установява, че повечето държави-членки на ЕС все още не са създали специални механизми за установяване и признаване на апатридите; за тази цел по правило се използват производствата за предоставяне на статут на бежанец. По тази причина не е възможно да се преценят мащабите на проблема с липсата на гражданство в Европейския съюз. При изготвянето на доклада обаче ВКБООН се спира на най-добрите примери от практиката на национално равнище, които могат да се използват както за хармонизиране на производствата за установяване и признаване на апатридите в държавите-членки на съюза, така и като ориентир за останалите държави, ратифицирали Конвенцията от 1954 г.

Кой следва да преценява дали едно лице е апатрид?

Преценката на липсата на гражданство следва да бъде поверена на квалифицирани служители, които са специализирали по проблемите на липсата на гражданство и са способни да разглеждат безпристрастно и обективно молбите и доказателствата в тяхна подкрепа. Съществуването на централен орган, който извършва тези преценки, би намалило риска от противоречиви решения, би направило по-ефективно събирането и разпространението на информация за страните на произход и чрез специализацията в работата би допринесло за натрупване на експертни познания по въпросите, свързани с липсата на гражданство. За да се прецени липсата на гражданство, се изисква събиране и анализ на закони, подзаконови актове и практика от други държави. Дори без централен орган хората, които вземат решенията, имат полза от сътрудничеството с колеги, които познават законодателството за гражданството и проблемите с липсата на гражданство както в съответната страна, така и в други държави.

Как получават лицата достъп до производството?

Конвенцията от 1954 г. не задължава държавите да разрешат законно пребиваване

на едно лице, докато искането му за признаване като апатрид е висящо. Независимо от това обаче, щом лицето се е озовало на територията на една държава, установяването на неговото гражданство може да се окаже единственият начин да се намери решение за съдбата му. Ако се прецени, че лицето е апатрид и не може да се завърне в страната на предишното си обичайно местоживееене, или ако няма такава страна, допускането му в съответната държава и някакъв вид законно пребиваване могат да се окажат единственият изход.

Ако лицето е подало молба да бъде признато като апатрид или държавните органи се опитват да преценят дали то има или няма гражданство, може да се наложи разрешаване на временно пребиваване до приключване на производството. Конвенцията не засяга въпроса дали е задължително да се разреши законно пребиваване, докато се разглежда молбата за признаване на статут на апатрид. Практиката в държавите, в които съществуват специални производства, е различна.

Принципът на **справедливия процес** изисква на кандидатите да бъдат предоставени някои гаранции, сред които:

- право на индивидуално разглеждане на молбата, в което молителят има право да участва;
- право на обективно разглеждане на молбата;
- срок за времетраенето на производството;
- достъп до информация за производството на език, който молителят разбира;
- достъп до правни консултации и до преводач;
- право на поверителност и защита на данните;
- връчване както на решение, така и на мотивите за него; и
- възможност за обжалване на законосъобразността на решението

Някои категории молители за статут на апатрид, особено **непридружените малолетни или непълнолетни лица**, имат специфични потребности, които изискват отделни процесуални правила. Те могат да предвиждат назначаването на законен настойник или попечител, който да представлява или подпомага непридруженото дете в административното производство.

Може ли държавата да задържи апатрид, пребиваващ незаконно на нейна територия?

По начало апатридите не следва да се задържат. Лицата, които нямат гражданство, често нямат документи за самоличност, например национална лична карта или паспорт, с които да докажат самоличността си. Дори ако страната на предходно пребиваване е установена, тя често не приема веднага лицето обратно. В такъв случай задържането следва да се избягва и да се използва само ако за него съществува изрично основание в националното законодателство, което съответства на международното право. Първо следва да се преценят алтернативите на задържането, освен ако има доказателства, че алтернативите няма да имат ефект при конкретното лице.

Незаконно пребиваващо лице без гражданство следва да бъде задържано само след

анализ на всички възможни алтернативи. Когато по изключение се реши то да бъде задържано, държавните органи следва да преценят дали задържането е основателно и съизмеримо с преследваните цели. Ако се прецени, че е необходимо задържане, то трябва да се осъществява без дискриминация и за минимален срок. При поискване ВКБООН може да даде консултация в такива случаи.

Работна група по произволното задържане

Комисията по правата на човека към ООН се занимава с обезпокоителното разрастване на произволните задържания след 1985 г. Тя е отправила искане към Подкомисията за предотвратяване на дискриминацията и защита на малцинствата да извърши пълно изследване на въпроса и да представи препоръки пред комисията с цел ограничаване на тази практика. Същевременно Общото събрание на ООН демонстрира тревога за гаранциите, от които следва да се ползват всички лица, лишени от тяхната свобода: през декември 1988 г. то приема Набора от принципи за защита на всички лица, подложени на някаква форма на задържане или лишаване от свобода. През 1990 г. в изпълнение на препоръките в цитирания доклад на подкомисията, Комисията по правата на човека създава Работна група по произволното задържане. По-късно групата приема следните принципи, които се отнасят за лишаването от свобода и задържането.

Принцип 1

Кандидат за статут на бежанец или имигрант, който е спрял за разпит на границата или на националната територия в случай на незаконно влизане, трябва да бъде уведомен поне устно и на език, който разбира, за естеството и основанията на решението, с което му се отказва влизане на границата или разрешение за временно пребиваване на територията и чието приемане по отношение на съответното лице предстои.

Принцип 2

През времето, докато е лишен от свобода, всеки кандидат за статут на бежанец или имигрант трябва да има възможност да поддържа връзка с външния свят, включително по телефон, факс или електронна поща, и да се свързва с адвокат, консулски представител и роднини.

Принцип 3

Всеки кандидат за статут на бежанец или имигрант, който е лишен от свобода, трябва да бъде изправен незабавно пред съдебен или друг орган.

Принцип 4

Всеки кандидат за статут на бежанец или имигрант, който е лишен от свобода, трябва да положи подпис в регистър, който е прономерован и прошнурован или за който има равностойни гаранции и в който се посочва самоличността на лицето, основанията за лишаването му от свобода и компетентният орган, който е взел решение за мярката, както и датата и часът на постъпване и напускане на мястото за лишаване от свобода.

Принцип 5

При постъпване в място за лишаване от свобода всеки кандидат за статут на бежанец или имигрант трябва да бъде уведомен за вътрешните правила и при необходимост за приложимите дисциплинарни правила и за всяка възможност той да бъде оставен без връзка с външния свят, както и за гаранциите, които съпътстват тази мярка.

Принцип 6

Решението трябва да бъде взето от надлежно овластен орган с достатъчна степен на отговорност и да се основава на критерии за правомерност, предвидени в закона.

Принцип 7

Законът трябва да предвижда максимален срок и лишаването от свобода в никакъв случай не може да бъде безсрочно или с прекомерна продължителност.

Принцип 8

За мярката за лишаване от свобода трябва да бъде дадено уведомление в писмена форма на език, който кандидатът за статут на бежанец или имигрантът разбира, и с посочване на основанията на мярката; в уведомлението задължително се посочват условията, при които кандидатът за статут на бежанец или имигрантът трябва да има възможност да търси защита от съдебен орган, който е длъжен да се произнесе незабавно по правомерността на мярката и при необходимост да разпорежи освобождаването на заинтересуваното лице.

Принцип 9

Лишаването от свобода трябва да се осъществява в публично заведение, специално предназначено за тази цел; когато това не е така по практически причини, кандидатът за статут на бежанец или имигрантът трябва да бъде настанен в помещения, различни от тези за лицата, лишени от свобода съобразно наказателното право.

Принцип 10

На Службата на Върховния комисар за бежанците (ВКБООН), на Международния комитет на Червения кръст (МКЧК) и при необходимост на надлежно упълномощени неправителствени организации трябва да бъде даван достъп до местата за лишаване от свобода.

Какви са правата и задълженията на лицата, признати за апатриди?

Съществуват някои основни права на човека, които важат за всички лица, независимо от тяхното положение или вида на престоя им в съответната държава. Сред тях са например забраната на изтезанията и принципа на забрана на дискриминация. Конвенцията от 1954 г. утвърждава, че всичките ѝ разпоредби се прилагат към апатридите “без дискриминация, основана на раса, религия или страна на произход” (чл. 3).

Всяко лице без гражданство е длъжно да спазва законите и подзаконовите актове на страната, в която се намира (чл. 2). Въз основа на презумпцията за изпълнението на това задължение чл. 7, ал. 1 от конвенцията определя основния обем на закрилата, на която има право апатридите. Според този текст “договарящата държава е длъжна да предостави на апатридите същото отнасяне, каквото по начало предоставя на чужденците”, освен ако конвенцията изрично предвижда по-благоприятно отнасяне,

Що се отнася до правата, изброени в Конвенцията от 1954 г., апатридите трябва да имат *поне* същия достъп до права и придобивки като този, гарантиран на чужденците, особено във връзка с доходоносната трудова заетост (чл. 17, 18 и 19), общественото образование (чл. 22), жилищното настаняване (чл. 21) и свободата на придвижване (чл. 26). По отношение на други специфични права договарящите страни се насърчават да осигурят на апатридите, законно пребиваващи на тяхна територия, стандарт на отнасяне, съпоставим с този на гражданите на държавата, особено по отношение на свободата на религиозните убеждения (чл. 4), правата, свързани с художествено творчество и индустриална собственост (чл. 14), достъпа до съд (чл. 16), социалното подпомагане (чл. 23), трудовото законодателство и общественото осигуряване (чл. 24).

Имат ли лицата, признати за апатриди, право на документи за самоличност и документи за задгранично пътуване?

Конвенцията задължава договарящите държави да издадат документи за самоличност на всеки апатрид на тяхна територия, който не притежава валиден документ за задгранично пътуване. Според чл. 28 договарящите държави издават документи за задгранично пътуване на апатридите, законно пребиваващи на тяхна територия, освен ако непреодолими причини, свързани с националната сигурност и обществения ред, налагат друго.

Издаването на документ не означава придобиване на гражданство, не променя правното положение на лицето и не му дава право да се ползва от дипломатическа защита.

Втората част на чл. 28 приканва държавите да издават документи за задгранично пътуване на всеки апатрид на тяхна територия, дори ако той пребивава в страната незаконно. В съответствие с конвенцията държавите следва да обмислят издаването на документи за задгранично пътуване на апатридите, които са на тяхна територия и не могат да се снабдят с документ за пътуване от страната, в която пребивават законно. Тази норма е особено важна, като се има предвид, че много лица без гражданство понякога нямат страна на законно пребиваване. Документът за задгранично пътуване улеснява идентификацията на лицето без гражданство и същевременно му позволява да търси достъп до друга подходяща държава.

Документите за задгранично пътуване са особено важни за улесняване на пътуването на апатридите до други страни с цел обучение, работа, получаване на медицински услуги или преселване. В съответствие с приложението към конвенцията всяка договаряща държава се съгласява да признае валидността на документите за задгранично пътуване, издадени от други държави страни по конвенцията. ВКБООН може да предложи технически консултации по издаването на тази категория документи.

Може ли държава да експулсира лице, признато за апатрид?

Според условията на конвенцията апатридите, чийто престой в страната е законен, могат да бъдат експулсирани само по съображения за национална сигурност или обществен ред. Експулсирането е свързано с гаранции за справедлив процес, освен ако съществуват непреодолими причини, свързани с националната сигурност. Поради това трябва да съществуват процесуални гаранции, които позволяват на апатрида да отговаря и да представя доказателства по всяко обвинение, да бъде представляван от адвокат и да се ползва от право на обжалване.

В Заключителния акт към конвенцията е посочено, че забраната за връщане (*non-refoulement*) е общоприет принцип. Принципът едно лице да не бъде връщано на територия, където би било застрашено от преследване, е изрично потвърден или тълкуван в нормите на няколко международни договора, например чл. 33 от Конвенцията на ООН за статута на бежанците от 1951 г., чл. 3 от Конвенцията на ООН против изтезанията и други форми на жестоко, нечовешко или унижително отнасяне или наказание и чл. 7 от Международния пакт за граждански и политически права, както и в няколко регионални международноправни акта за правата на човека.

Тъй като забраната за връщане или експулсиране е принцип на международното право, авторите на конвенцията не са сметнали за необходимо да я прогласяват изрично в конвенция, която регулира статуса на апатридите *де юре*.

Конвенцията призовава държавите след приемането на окончателно решение за експулсиране да предоставят на заинтересуваното лице достатъчен срок, за да получи то достъп до друга страна.

От какъв вид производство за натурализация следва да се ползват лицата, признати за апатриди?

Държавите страни по конвенцията, са длъжни да улесняват асимилацията и натурализацията на апатридите във възможно най-висока степен. (Терминът “асимиляция” тук не означава загубване на специфичната идентичност на съответните лица, а по-скоро тяхната интеграция в икономическия, обществения и културния живот на страната.) По-конкретно държавите са длъжни да полагат всички усилия за ускоряване на производството за натурализация, включително чрез намаляване на таксите и разноските за него при всяка възможност.

След като Тимор Лесте (Източен Тимор) обявява независимостта си от Индонезия, всички източнотиморци, живеещи в Индонезия, получават възможност по свой избор да запазят индонезийско гражданство или да придобият източнотиморско гражданство, като във втория случай могат да останат в Индонезия като чужденци с валидно разрешение за пребиваване.

Някои държави са предвидили в своите закони за гражданството по-малко условия за законно пребиваване на бежанците и апатридите, които желаят да кандидатстват за натурализация.

Европейската конвенция за гражданството от 1997 г. (ЕКГ) доразвива тази препоръка, като поставя изискване националното законодателство да съдържа норми, които позволяват на законно и обичайно пребиваващите на територията чужденци да бъдат натурализирани. ЕКГ допълнително ограничава изискванията за пребиваване до 10-

годишен срок, след който лицето да има право да подаде молба да натурализация. Конвенцията насърчава държавите да обмислят и използването на производствата за натурализация по отношение на апатридите и лицата с предоставен статут на бежанец.

Какво е характерно за Заключителния акт към Конвенцията от 1954 г.?

Заключителният акт препоръчва всяка договаряща държава, която приема за основателни причините, поради които едно лице се е отказало от защитата на държавата, на която е гражданин, да се отнася благосклонно към възможността това лице се ползва от отнасянето, което конвенцията предвижда за апатридите. Тази препоръка е включена в текста на акта заради фактическите апатриди, които от правно-техническа гледна точка все още имат гражданство, но не се ползват от никое от предимствата, изначално свързани с гражданството, а именно защита от страна на своята държава.

Кои са най-подходящите начини за защита на апатридите?

Най-ефективният начин за защита на апатридите е приемането на законодателство, което на първо място не допуска хората да остават без гражданство (вж. глава 3 за подробен анализ на Конвенцията за намаляване на случаите на лица без гражданство от 1961 г. и на съответните мерки, които държавите могат да предприемат за ограничаване или премахване на тези случаи).

До пълното ликвидиране на проблема с липсата на гражданство обаче лицата, признати за апатриди, трябва да бъдат защитавани. Присъединяването към Конвенцията за статута на апатридите от 1954 г. и нейното изпълнение, както и приемането на нормативни актове за прилагането ѝ, ще гарантират съблюдаването на правата и задълженията на апатридите.

Както бе отбелязано, Конвенцията от 1954 г. не променя гражданството на лицата и не задължава държавите да допускат на своя територия апатриди, които не са бежанци. **Прилагането на разпоредбите на Конвенцията от 1954 г. не замества предоставянето на гражданство.** При всяка възможност държавите следва да улесняват асимилацията и натурализацията на апатридите, живеещи на тяхна територия, чрез своето законодателство и практика в сферата на гражданството. Това решение на проблема е известно като **местна интеграция**.

През 2005 г. правителствата на Киргизия и Туркменистан предоставят достъп до гражданство по ускорен ред на голям брой бежанци без гражданство с произход от Таджикистан, за да започнат те нов живот в приелата ги държава.

В някои изключителни случаи не е възможно апатридите да уредят своето правно положение в страната по местоживееене. За **преселването** в друга страна следва да бъде подходящо решение за тези лица. Критериите за преселване, които използват държавите, обикновено не включват липсата на гражданство (преселването по-често се използва за бежанците), но Изпълнителният комитет на ВКБООН неотдавна е призовал държавите да разширят тези критерии, като включат в тях и липсата на гражданство. В своето Заключение № 95 (2003) Изпълкомът:

“Насърчава държавите (участнички в Изпълнителния комитет) да сътрудничат на ВКБООН по отношение на способите за разрешаване на случаите на липса

на гражданство и да обмислят възможността за осигуряване на места за преселване, когато случаят на апатрида не може да бъде разрешен в настоящата приемаща страна или в друга страна на предходно обичайно местоживеене, и положението му остава несигурно ...”

ВКБООН може да предложи съвети и съдействие на държавите както във връзка с интеграцията, така и във връзка с преселването на лица без гражданство.

- по произход ако лицето не може да придобие гражданството на договарящата държава, на чиято територия е родено, поради изисквания за навършена възраст или пребиваване (тук могат да бъдат поставени едно или повече от следните условия: определен срок за подаване на молбата; изискване за обичайно местожителство през определен период и/или лицето никога да не е имало гражданство);
 - на подхвърлени деца, намерени на територията на договаряща държава;
 - по рождение, по закон на лице, родено другаде, ако към датата на раждането единият от родителите е бил гражданин на договарящата държава;
 - на основата на подадена молба, в съответствие с предписанията на националното законодателство на лице, родено другаде, ако към датата на раждането единият от родителите е бил гражданин на договарящата държава (молбата може да бъде обусловена от едно или повече от следните изисквания: определен срок за подаване на молбата; изискване за обичайно местожителство през определен срок, липса на осъдителни присъди за престъпления против националната сигурност и лицето никога да не е имало гражданство).
- Когато определят първоначалния кръг от свои граждани и начина на придобиване на гражданство по рождение, повечето държави съчетават в своето законодателство принципите на гражданство по месторождение и гражданство по произход. Страните, които не допускат двойно гражданство, следва да гарантират възможността лицето или неговите родители да придобият гражданството на една държава при навършване на определена възраст.

Колизия на правни норми относно освобождаването от гражданство

Нормативните актове за гражданството в някои държави позволяват на лицата да се освободят от гражданство, преди да са придобили или да им е гарантирано придобиването на друго гражданство. Така често се стига до липса на гражданство. Колизия на закони в тези случаи възниква, когато едната държава не позволява освобождаване от гражданство, преди лицето да е придобило друго гражданство, а другата засегната държава не предоставя своето гражданство, преди лицето да се е освободило от предишното си гражданство. Понякога лицето е длъжно да се откаже от гражданство, придобито другаде, за да може да подаде молба за гражданство по местоживеенето си, и така остава апатрид до придобиването на новото гражданство.

За да се избегне този проблем:

- Според Конвенцията от 1961 г. загубването или освобождаването от гражданство следва да бъде обусловено от предходното придобиване или гаранции за придобиването на друго гражданство. Изключение може да се направи при натурализиран лица, които са били уведомени за формалностите и сроковете, но живеят в чужбина определено време и не

изразят воля за запазване на своето гражданство. В този случай “натурализирано” е лицето, което е придобило гражданство след подадена молба до съответната договаряща държава при условие, че държавата е имала възможност да отхвърли молбата. Загубването на гражданство може да стане само в съответствие със закона и трябва да бъде съпътствано от пълни процесуални гаранции, например право на справедливо гледане на делото от съд или от друг независим орган.

- Нормативните актове за гражданството следва да предвиждат, че никое лице не може да се откаже от своето гражданство, преди да е придобило друго гражданство или да е получило официални писмени уверения от съответните органи, че ще придобие друго гражданство.
- Някои държави са приели разпоредби, които позволяват възстановяване на тяхното гражданство, ако лицата загубят чуждото си гражданство или не придобият друго гражданство.
- Нормативните актове за гражданството в държавите, които не допускат двойно или множествено гражданство, трябва да гарантират, че освобождаването от чуждо гражданство или неговото загубване не е предпоставка за придобиване или запазване на тяхното собствено гражданство, ако такова освобождаване или загубване не е възможно. Например не е редно от бежанците да се изисква да се върнат в своята страна на произход или да се свържат с нейните органи, за да се откажат от гражданството си.

Примери за успешна практика: Украйна

През 1944 г. над 200 000 кримски татари са депортирани от Крим в различни райони на Съюза на Съветските социалистически републики (СССР) поради обвинения, че са сътрудничили на нацистките окупационни сили. Повечето са депортирани в Узбекската съветска социалистическа република. Две десетилетия по-късно Председателят на Върховния съвет на СССР обявява, че обвиненията против кримските татари са били неоснователни и татарите могат да живеят навсякъде на територията на СССР, включително на Кримския полуостров.

Татарите, които решават да се завърнат в Крим, обаче се натъкват на проблеми с регистрацията, намирането на работа и достъпа до земи и жилища. През 1987 г. Министерският съвет на СССР приема резолюция, която ограничава репатрирането на кримски татари само до осем вътрешни (а не крайбрежни) района на полуострова и така препятства завръщането им по родните места на по-плодородния и развит южен бряг. Две години по-късно, след като Върховният съвет обявява за “незаконни и престъпни” действията, с които са отказани права на “народите, подложени на насилствено депортиране”, се стига до масов приток на възвращенци в Крим.

Непосредствено след разпадането на СССР през декември 1991 г. внезапно възникват сложни политически и правни проблеми, свързани с правоприемството на държавите, включително въпроси за държавните граници и гражданството.

Украйна, която вече включва територията на Крим, става държава правопреемник, на бившата Украинска ССР. Според първия Закон за гражданството в държавата (1991 г.) лицата, които са били граждани на бившия СССР и пребивават постоянно на украинска територия, включително в Крим, при обявяването на независимостта на 24 август 1991 г., автоматично (по право) стават граждани на Украйна, независимо от техния произход, обществено положение, раса, националност, пол, образование, роден език, политически убеждения или религия. Единствената хипотеза, при която тези лица не стават автоматично украински граждани, е те да са били граждани на друга държава и да са възразили против придобиването на украинско гражданство. Дори лицата, които са се регистрирали като законно пребиващи в Украйна от обявяването на независимостта до влизането в сила на Закона за гражданството, три месеца по-късно също придобиват украинско гражданство автоматично. По силата на всички тези норми украинско гражданство придобиват около 150 000 кримски татари.

Приема се, че след влизането в сила на Закона за гражданството през ноември 1991 г. в Украйна са се завърнали 108 000 кримски татари. Те се натъкват на нови проблеми при придобиването на украинско гражданство. Около 28 000 от тях са се отказали от статуса си на постоянно пребиваващи в други страни, преди законодателството за гражданството на тези страни да е влязло в сила, и така стават апатриди *де юре*. Други 80 000 лица, които при влизането в сила на Закона за гражданството са запазили регистрацията си в страните по предишното местоживееене, са станали граждани *де юре* на тези държави. Поради това те не придобиват автоматично украинско гражданство. Въпреки че им е предложен достъп до такова гражданство чрез индивидуални производства за натурализация, повечето възвращенци, които са се надявали да придобият украинско гражданство, не отговарят на строгите изисквания за тези производства, които включват пет години пребиваване в Украйна, достатъчен доход и владееене на украински език.

ВКБООН, Организацията за сигурност и сътрудничество в Европа (ОССЕ) и Съветът на Европа насърчават украинското правителство да измени Закона за гражданството за преодоляване на тези проблеми. ВКБООН предлага обучение и техническа помощ на украинската Служба за паспортите и натурализацията и организира медийна кампания по въпросите на гражданството. Местни неправителствени организации, работещи под наблюдението на ВКБООН, предоставят консултации на кандидатите за украинско гражданство и представляват лица в производствата пред украинските държавни органи.

В стремеж да ограничи и евентуално да премахне напълно липсата на гражданство, след консултации с ВКБООН украинският парламент изменя действащия в страната Закон за гражданството седем пъти през първите десет години от влизането му в сила. През май 1997 г. отпадат изискванията за владееене на езика и за доходите, а на низходящите на депортираните лица е разрешено да придобият украинско гражданство на основание рождението на техните предци на територията на Крим. Тези изменения в положителна насока позволяват на близо 28 000 завърнали се апатриди *де юре* най-сетне да придобият украинско гражданство .

Цитираните изменения допринасят съществено за разрешаване на проблемите на апатридите, но все още има други пречки за придобиването на украинско гражданство, включително конституционната забрана на двойното гражданство. Например възвращенците, които са станали граждани *де юре* на Узбекистан преди завръщането си в Крим, трябва да бъдат освободени формално от узбекско гражданство, преди да станат украински граждани. За освобождаване от узбекско гражданство обаче се изисква заплащането на такса от 100 щатски долара, посещение в узбекското посолство в Киев и административно производство, което често трае повече от година.

ВКБООН и ОССЕ посредничат на преговорите между двете страни, които завършват през 1998 г. с двустранна спогодба, която опростява реда за промяна на гражданството. Узбекистан се съгласява да премахне таксите за освобождаване от гражданство и разрешава местните паспортни служби на узбекското Министерство на вътрешните работи да събират молбите за освобождаване от гражданство и да ги изпращат на компетентните узбекски органи. В отговор на опасенията, изразени от ВКБООН, е възприета административна политика, при която предоставянето на украинско гражданство съвпада с освобождаването от узбекско гражданство, като така се осуетява възможността едно лице да остане без гражданство, докато трае производството. През трите години срок на действие на тази спогодба украинско гражданство придобиват около 80 000 възвращенци от Узбекистан. По-късно Украйна сключва аналогични двустранни спогодби с Беларус (1999 г.), Казахстан (2000 г.), Таджикистан (2001 г.) и Киргизия (2003 г.)

През 2001 г. украинският парламент приема нов Закон за гражданството, който още по-категорично препяства липсата на гражданство. Наред с други разпоредби, законът (изменен и допълнен през 2005 г.) позволява на кандидатите да се откажат от чуждото си гражданство една година след придобиването на украинско гражданство и премахва изискването за формално освобождаване, ако таксите за освобождаване биха превишили минималната месечна работна заплата в Украйна.

Нормативни актове и практика, които особено засягат децата

Съгласно Международния пакт за граждански и политически права (МПГПП) и Конвенцията за правата на детето (КПД) всички деца, независимо от тяхното месторождение, следва да бъдат регистрирани незабавно при раждането им. Всички деца имат право да придобият гражданство. Гражданството на едно дете се определя според законодателствата на засегнатите държави; и всички държави са длъжни да изискват информация за месторождението на детето и неговите родители. Без доказателство за раждане, т.е. без призната регистрация на раждането, за едно дете е почти невъзможно да докаже своята самоличност и оттам да придобие гражданство.

За да се избегне този проблем:

- Държавите следва да осигурят необходимите ресурси на съответните местни администрации, за да гарантират системното регистриране на ражданията в съответствие с чл. 7 от КПД и чл. 24 от МПГПП. При необходимост следва да се търси съдействие от международната общност и по-специално от УНИЦЕФ.

- При регистрирането на ражданията държавите следва да установяват случаите на спорно гражданство и да предоставят гражданство, ако детето в противен случай би било апатрид. След присъединяване към Конвенцията за намаляване на случаите на лица без гражданство от 1961 г. съответните разпоредби от нея трябва да бъдат въведени в националното законодателство. Тези разпоредби следва да бъдат включени във вътрешното право, дори ако държавата не се е присъединила към Конвенцията от 1961 г.
- Законодателството за гражданството следва да съдържа норми за придобиване на гражданството на държавата по месторождението на детето. Това би осуетило липсата на гражданство в случаите, когато при раждането на детето е била допусната грешка в определянето на неговото гражданство.
- Децата, родени извън брака, по възможност следва да се ползват при раждането си от същия достъп до гражданство, както децата на родители, сключили брак, в съответствие с националното законодателство.

В много страни не е разрешено децата да получават гражданството на своята майка, дори когато те са родени в държавата, на която е гражданин майката, а бащата няма гражданство. В такъв случай децата остават без гражданство.

За да се избегне този проблем:

- Според Конвенцията за гражданството на омъжената жена от 1957 г. и Конвенцията за премахване на всички форми на дискриминация по отношение на жените от 1979 г. жените следва да имат равни права с мъжете, що се отнася до гражданството на техните деца. Прилагането на тези принципи прави невъзможна дискриминацията на жените и осуетява риска детето на наследява статуса на апатрид от своя баща, ако той няма гражданство.
- Държавите следва да включат в своите национални закони за гражданството норми за забрана на дискриминацията, основана на пол.

Осиротелите и изоставените деца често нямат доказано гражданство. Понякога децата, родени извън брака, също не могат да придобият гражданство.

За да се избегне този проблем:

- Подхвърлените деца, намерени на територията на една държава, трябва да придобият гражданството на тази държава. Този принцип се съдържа в законодателството за гражданството на много държави и в международноправните актове по въпросите на гражданството.
- Висшите интереси на детето винаги следва да бъдат първостепенно съображение при определянето на гражданството на детето.

Практиката на някои държави, свързана с **осиновяването**, може да доведе до липса на гражданство, ако например децата не могат да придобият гражданството на своите осиновители.

За да се избегнат тези проблеми:

- Държавите следва да въведат в своето законодателство норми, които гарантират, че тяхното вътрешно право признава осиновяването, извършено в чужбина в съответствие с международното право. Европейската конвенция за осиновяването на деца от 1967 г. насърчава държавите да улесняват придобиването на гражданство от децата, осиновени от техни граждани.

Административна практика

Придобиването, възстановяването и загубването на гражданството свързани с множество административни и процесуални въпроси. Дори когато едно лице отговаря на условията за придобиване на гражданство всъщност дори ако човек е подал молба за придобиване на гражданство и тя е била уважена, твърде високите административни такси, невъзможността за спазване на сроковете и/или да се представят изискваните документи, които се намират в държавата на предишното гражданство, са все обстоятелства, които могат да попречат на лицето да придобие гражданство.

За да се избегне този проблем:

- Молбите за придобиване, запазване, загубване, възстановяване или удостоверяване на гражданство следва да се обработват в разумен срок.
- За регистрация на автоматичното (по право) придобиване или загубване на гражданство, включително от обичайно и законно пребиваващите в случай на правоприемство на държави, не следва да се изискват писмени декларации, въпреки че на държавите по начало се препоръчва да пазят писмени архиви за всички решения, свързани с гражданството.
- Таксите за придобиване, запазване, загубване, възстановяване или удостоверяване на гражданството и за свързаните с това производства за административен и съдебен контрол следва да бъдат с подходящ размер.

Закони и практика, които особено засягат жените

В някои държави гражданството на жените се променя *автоматично* при сключването на брак с чужд гражданин. В такъв случай жената може да остане без гражданство, ако не получава автоматично гражданството на своя съпруг или последният е лице без гражданство.

Една жена може да остане без гражданство и ако придобие гражданството на съпруга си, но впоследствие бракът бъде прекратен и тя загуби гражданството, придобито на основание сключения брак, а първоначалното ѝ гражданство не се възстановява автоматично.

За да се избегнат тези проблеми:

- Конвенцията за гражданството на омъжената жена от 1957 г. и Конвенцията за премахване на всички форми на дискриминация по отношение на жените от 1979 г. целят да предоставят на жените права, равни с тези на мъжете, що се отнася до придобиването, промяната или запазването на гражданството. В съответствие с принципите на тези конвенции гражданството на съпруга не следва да води до автоматична промяна на гражданството на съпругата, да я превръща в апатрид или да я задължава

да придобие неговото гражданство.

- Държавите, в които жените нямат равни права с мъжете и могат да загубят автоматично гражданството си при сключване на брак или са длъжни да се освободят от предишното си гражданство при сключване на брак, следва да включат в своите закони за гражданството разпоредби, които позволяват на жените с прекратени бракове автоматично възстановяване на предишното им гражданство само на основата на декларация.

Автоматично загубване на гражданството

Някои държави отнемат автоматично гражданството на лицата, които са напуснали страната или живеят в чужбина. Отнемането на гражданство, което понякога настъпва само няколко месеца след заминаването на лицето, често е свързано с порочната административна практика заинтересуваното лице да не бъде осведомявано за рисковете от загубване на гражданството, ако не се регистрира периодично пред държавните органи. Ако лицето е придобило гражданство по натурализация, а не по месторождение или по произход, дори периодичната регистрация понякога е недостатъчна да гарантира, че гражданството му няма да бъде отнето. Липсата на гражданство често е пряк резултат от подобна практика.

За да се избегне този проблем:

- Чл. 7, т. 3 от Конвенцията за намаляване на случаите на лица без гражданство от 1961 г. предвижда, че гражданин на договаряща държава не губи гражданството си, при което би станал апатрид, вследствие на отпътуване, пребиваване в чужбина, пропуск да се регистрира или на друго подобно основание. Конвенцията съдържа и изключение от този принцип по отношение на натурализираните граждани, които са живели в чужбина в продължение на повече от седем последователни години. Тези лица са длъжни да заявят пред компетентния орган желанието си да запазят своето гражданство. Следователно държавите трябва в достатъчна степен да информират натурализираните граждани за това изискване както на своя територия, така и в чужбина чрез своите консулски служби.
- По-новите международноправни актове като Европейската конвенция за гражданството не позволяват на държавите да лишават едно лице от гражданство на основание неговото обичайно местоживееие в чужбина, ако така съответното лице би станало апатрид.

Причини, свързани с правоприемството на държавата

Предаване на територия или прехвърляне на суверенитет

Предаването на територия или суверенитет е засегнато само отчасти от конкретни международноправни актове и принципи, но въпреки това отдавна е причина за липсата на гражданство.

Националните закони и практика неизбежно се променят, когато в една държава бъдат извършени фундаментални промени на територията или суверенитета, например когато държавата извоюва независимост от колониално господство, след разпадане на държава, ако нова държава или държави станат правоприемници на разпадната се държава или ако държава бъде възстановена след период на разпадане. Всяко от тези събития може да доведе до приемането на нови закони и подзаконовни актове за гражданството и/или на нови административни процедури. В такива случаи лицата могат да останат без гражданство, ако не придобиват гражданство съгласно новите закони/подзаконовни актове или по новия административен ред, или ако им бъде отказано придобиване на гражданство поради ново тълкуване на законите и практиката, действали дотогава.

За да се избегнат тези проблеми:

- Според чл. 10 от Конвенцията за намаляване на случаите на лица без гражданство от 1961 г. държавите страни по конвенцията, следва да гарантират, че никое лице няма да стане апатрид вследствие на предаването на територия. Държавите следва да подпишат двустранни или многостранни договори с разпоредби, които гарантират недопускането на липса на гражданство вследствие на такова предаване. Когато не е подписан договор, съответната държава или държави следва да предоставят гражданство на онези лица, които в противен случай биха били апатриди.
- В практически план населението по начало е свързано с територията; независимо от това някои международни договори, конституционни норми и национални нормативни актове за гражданството предлагат избор на гражданството на всяка от държавите правоприемници.
- Договорите за правоприемство на държави могат да съдържат и норми, които уреждат ефекта на разпадането или разделянето на държавите върху гражданството.
- В отговор на необходимостта от кодифициране и развитие на международното право по въпросите на гражданството в случай на правоприемство на държави Комисията по международно право (КМП) към ООН е изготвила проект на правила в тази област, който е даден в приложение към Резолюция на Общото събрание на ООН 55/153 от 2001 г. Проектът предвижда следното:
 - всички засегнати държави следва да предприемат подходящи мерки с цел лицата, които към датата на правоприемство на държави са били граждани на държавата праводател, да не станат апатриди в резултат на правоприемството;

- лице, чието обичайно местоживее се е намирало на територията, засегната от правоприемството, по презумпция придобива гражданството на държавата правоприемник, от датата на правоприемството;
 - държавата правоприемник, не следва да предоставя свое гражданство на лицата, чието обичайно местоживее е било в друга държава, против волята на заинтересуваните лица, освен ако в противен случай те биха станали апатриди;
 - засегнатите държави следва да вземат предвид волята на заинтересуваните лица винаги, когато тези лица отговарят на условията за придобиване на гражданството на две или повече държави. Всяка засегната държава е длъжна да предостави на лицата, които имат достатъчни връзки с нея, право да изберат нейното гражданство, ако в противен случай те биха станали апатриди;
 - засегнатите държави са длъжни да не отказват поради дискриминация, независимо от нейното основание, на заинтересуваните лица правото да запазят или придобият гражданство или правото на избор на гражданство.
- Европейската конвенция за гражданството и проектът на **Протокол за недопускане на липсата на гражданство при правоприемство на държави** съдържат някои разпоредби от Конвенцията от 1961 г. и много от принципите, предложени в проектите на КМП. Цяла глава на Европейската конвенция е посветена на правоприемството на държави и гражданството, като са изведени четири основни принципа:
 - реална и ефективна връзка между заинтересуваното лице и държавата;
 - обичайно местоживее на заинтересуваното лице към момента на правоприемството;
 - воля на заинтересуваното лице; и
 - териториален произход на заинтересуваното лице.

Наред с това Европейската конвенция за гражданството предвижда, че лица, които не са били граждани на държава праводател, и обичайно живеят на територията, суверенитетът върху която се прехвърля на държава правоприемник, но не са придобили гражданството на последната, следва да имат право да останат в държавата правоприемник, и да се ползват от същите социални и икономически права като нейните граждани.

- Проектът на Протокол за недопускане на липсата на гражданство при правоприемство на държави съдържа специални правила за доказването (чл. 8) във връзка с гражданството в случай на правоприемство на държави:

“Държава правоприемник, не може да изисква спазване на нейните общи правила с оглед на доказването, необходимо за придобиване на нейното гражданство, ако лицата са станали или биха станали апатриди в резултат на правоприемството на държави и не е оправдано тези лица да спазват общите

правила.

Държава правоприменник, не може да изисква да се докаже, че не е придобито друго гражданство, преди нейното гражданство да бъде придобито от лицата, които обичайно са живеели на нейна територия към датата на правоприменството на държави и които са станали или биха станали апатриди в резултат на правоприменството на държави.”

Т. 1 на чл. 8 визира хипотезата, при която е невъзможно или много трудно едно лице да спазва общите правила за доказването, за да отговори на условията за придобиване на гражданство. В някои случаи за един човек е невъзможно да представи пълни писмени доказателства за своя произход, например ако архивите на службата за гражданско състояние са били унищожени. Друг път е невъзможно представянето на писмени доказателства за местоживееенето, ако то не е било регистрирано. Нормата обхваща и случаите, в които лицето би могло да представи доказателства, но искането на такива е неуместно, например ако представянето им би застрашило живота или здравето на молителя. Обстоятелствата, които затрудняват представянето на доказателства, невинаги са пряко свързани с правоприменството на държавата. Те могат да бъдат следствие на събитие, настъпило преди или след правоприменството, например ако при режима на държавата праводател, гражданските регистри са били унищожени или на определена обществена група не са били издавани важни документи. В подобни случаи е достатъчно да има висока степен на вероятност, че съществуват доказателства, и/или да има независими свидетелски показания, за да се отговори на условията за придобиване на гражданството на държава правоприменник.

Т. 2 от чл. 8 има място само ако държавата праводател, е изчезнала и всички нейни граждани са загубили гражданството си като автоматична последица от разпадането ѝ. Ако новата държава правоприменник, препяства или ограничава множественото гражданство, тя може да изисква доказателство от заинтересуваното лице, че не е придобило друго гражданство или че е апатрид. Изискването да се докаже, че едно лице не притежава друго гражданство или е апатрид, често е неизпълнимо, тъй като зависи от сътрудничеството на други държави. Ако има риск заинтересуваното лице да стане апатрид вследствие правоприменството на държавата, държавата правоприменник, не следва да изисква доказателство, че това лице не притежава друго гражданство или не притежава никакво гражданство, преди да му предостави собственото си гражданство. Това правило се опира върху господстващото разбиране, че предотвратяването на липсата на гражданство е първостепенен стремеж на международната общност, докато допускането или отхвърлянето на множественото гражданство е въпрос, който всяка държава решава сама.

Тези норми не са пречка държава, която желае да ограничи множественото гражданство на своя територия, да сътрудничи с други държави и да обменя информация относно придобиването и загубването на гражданство. Множественото гражданство може да бъде осуетено чрез разпоредбата за непризнаване на друго гражданство, която се съдържа в Хагската конвенция за колизията на законите за гражданството от 1930 г. и в чл. 7.1(а) от Европейската конвенция за гражданството, който предвижда възможност за автоматично загубване на гражданство, когато лицето доброволно придобие друго гражданство. Държавата може да изисква също

заинтересуваното лице да представи писмена декларация, че няма и няма да има друго гражданство. Това ѝ позволява да лиши лицето от гражданство, ако по-късно бъде установено, че то е представило декларация с невярно съдържание.

Успешна практика: Чешка република

Когато бившата държава Чехословакия е прекратена официално на 1 януари 1993 г., двете държави правоприменици, Чешка република и Словакия, приемат нови закони за гражданството, с които определят първоначалния кръг на гражданите на всяка от тях и реда за придобиване на съответното гражданство. И двете законодателства обаче се опират върху Закона за гражданството на Чехословакия от 1969 г., поради което не са пригодени към новите условия.

Според националните закони за гражданството на двете нововъзникнали държави лицата, родени преди 1954 г. т.е. онези, които са били на възраст 15 или повече години, когато Чехословашката социалистическа република е станала федерация от две републики, са граждани на тези държави, ако са родени на тяхна територия (*jus soli*). Лицата, родени след 1954 г., се смятат за граждани на държавите било по месторождение (децата от смесени бракове на родители с чешко и словашко гражданство обикновено придобиват гражданство по месторождение) или по произход (*jus sanguinis*), ако и двамата родители имат едно и също гражданство. Така много хора, които през целия си живот са живели в Чешката република, придобиват словашко гражданство и обратно. Повечето членове на ромското етническо малцинство, живеещи в Чешката република, попадат в тази юридическа безизходица, тъй като много от тях са родени на словашка територия или са низходящи на лица, родени в Словакия.

Новите закони за гражданството в Словакия дават неограничено право на гражданство на всички бивши граждани на Чехословакия, но новият чешки Закон за гражданството въвежда строги условия за придобиване на чешко гражданство. За да придобие чешко гражданство, едно лице трябва да отговаря на следните изисквания:

- да е поддържало и регистрирало трайно постоянно местоживееие на територията на Чешката република в продължение на най-малко две години преди прекратяването на федерацията;
- да е било освободено от словашко гражданство; и
- да не е било осъждано за умишлено престъпление през предходните пет години.

В средата на 90-те години правителствата на Чехия и Словакия се обръщат с молба към ВКБООН да им съдейства за преодоляването на хилядите случаи на липса на гражданство, възникнали поради колизията на законодателствата. ВКБООН извършва две анкетни мисии на място в региона и провежда консултации с правителствата във връзка със законите за гражданството.

През 1996 г. ВКБООН подпомага създаването на Консултативен център по въпросите на гражданството в Прага. Центърът предлага правни и социални

консултации на бивши граждани на Чехословакия, станали апатриди въпреки своите отдавнашни и реални връзки с Чешката република. За срок от една година са поети грижите над повече от 3500 лица, лишени от свобода в чешките затвори, и над 2000 други лица, които не могат да определят или ползват своето гражданство.

След консултации от страна на ВКБООН и Съвета на Европа чешкото правителство започва да намалява ограниченията за придобиване на гражданство. През април 1996 г. чешкият парламент приема изменение на Закона за гражданството, с което Министерството на вътрешните работи е овластено по своя преценка да премахне изискването за чисто съдебно минало на кандидатите, които са или са били словашки граждани, пребивавали са трайно в Чешката република и притежават официално доказателство за това пребиваване.

По-късно, през 1999 г., парламентът на Чехия приема друго изменение, което позволява на гражданите на бившата Чехословакия, които са пребивавали постоянно на територията, превърнала се в Чешка република, но не притежават официално разрешение за пребиваване, да станат граждани на Чешката република. Изменението позволява на тези лица да докажат своето пребиваване чрез трудови договори и/или договори за жилищно настаняване и/или чрез свидетели. От тях не се изисква и чисто съдебно минало. Постепенно чрез съгласуваните действия на ВКБООН, неправителствените организации и чешките държавни органи, тези бивши граждани на Чехословакия, които са пребивавали постоянно в Чешката република след прекратяването на федерацията, получават неограничен достъп до чешко гражданство.

Причини, свързани с дискриминация или произволно лишаване от гражданство

Дискриминация

Едно от основните ограничения на свободата на държавите при придобиването или отказа за придобиване на гражданство е забраната на дискриминацията. Този принцип е отразен в Международната конвенция за ликвидиране на всички форми на расова дискриминация и в много други актове. В своята обща препоръка от 1 октомври 2004 г. относно дискриминацията на лица, които не са граждани на държавата, Комитетът на ООН за премахване на расовата дискриминация изтъква, че “лишаването от гражданство на основата на раса, цвят на кожата, произход или национална или етническа принадлежност е нарушение на задълженията на държавата да осигури упражняване без дискриминация на правото на гражданство.”

Понякога обаче лицата не могат да придобият гражданството на определена държава въпреки силните си връзки с нея – връзки, които при други лица биха били достатъчни да доведат до придобиване на гражданство. Дискриминацията, основана на раса, цвят на кожата, етническа принадлежност, религия, пол, политически убеждения или други признаци, може да бъде явна или да се прокрадне неволно в законодателството или при неговото прилагане. Законите могат да бъдат определени като дискриминационни, ако съдържат формулировки, основани на предразсъдъци, или прилагането им води до дискриминация.

За да се избегне този проблем:

- Трябва да се гарантира, че принципът на забрана на дискриминацията по отношение на гражданството е въплътен в Конституцията и в законодателството относно гражданството и да се осигури прилагането на този принцип чрез административни актове и съдебни решения.
- Държавите са длъжни да предприемат всички подходящи мерки, както във вътрешен план, така и в сътрудничество с други държави, за да гарантират, че всяко дете ще придобие гражданство при раждането си. Следователно децата на родители, сключили брак, децата, родени извън брака, и децата на родители без гражданство имат еднакво право на гражданство съгласно международното право.

Конвенцията за гражданството на омъжената жена от 1957 г. и Конвенцията за премахване на всички форми на дискриминация по отношение на жените от 1979 г. целят да предоставят на жените права, равни с тези на мъжете, по отношение на придобиването, промяната или запазването на гражданството. В съответствие с международните принципи, прогласени в тези конвенции, гражданството на съпруга не следва да води до автоматична промяна на гражданството на съпругата, да я превръща в апатрид или да я задължава да придобие неговото гражданство.

Лишаване от гражданство и отказ за придобиване на гражданство

Всеобщата декларация за правата на човека прогласява, че никой не може да бъде произволно лишен от гражданство. Конвенцията от 1961 г. и Европейската конвенция за гражданството от 1997 г. строго ограничават възможностите на държавите да започват производства, водещи до загубване на гражданство. Всяко загубване на

гражданство трябва да бъде съпътствано от пълни процесуални гаранции и не следва да води до липса на гражданство.

Денационализацията настъпва, когато държавата лишава едно лице от гражданство. Тя обикновено се дължи на съществуваща дискриминационна практика в държавата. След това лицето най-често бива експулсирано.

За да се избегнат тези проблеми:

- Основният принцип на международното право е, че никой не следва да бъде лишаван от гражданство, ако това лишаване би довело до липса на гражданство.
- Конвенцията за намаляване на случаите на лица без гражданство от 1961 г. предвижда следните хипотези, в които се допуска изключение от този принцип:
 - гражданството е било получено чрез заблуда или измама;
 - гражданството е загубено след период, през който лицето е живяло в чужбина (вж. по-горе);
 - действия, несъвместими с дълга за вярност, било в нарушение на изрична забрана за оказване на услуги на друга държава или чрез лично поведение, което нанася сериозна вреда на интересите на държавата (само ако тези основания съществуват в законодателството към момента на подписване на конвенцията), или
 - клетва или официална декларация за вярност към друга държава или отказ от вярност към държавата, на която лицето е гражданин (само ако тези основания съществуват в законодателството към момента на подписване на конвенцията).

Държава страна по Конвенцията от 1961 г., може да лиши едно лице от гражданство на посочените основания, само ако те са били заявени изрично при подписването, ратифицирането или присъединяването към конвенцията, ако съответстват на закона и са съпътствани от пълни процесуални гаранции, например право на справедлив процес. Договаряща държава не може да лиши никое лице или група лица от гражданство на основания, свързани с раса, етнически произход, религиозни или политически причини.

Европейската конвенция за гражданството от 1997 г. ограничава още повече правомощията на държавите да лишават лицата от гражданство, ако това действие би довело до липса на гражданство. Според тази конвенция лишаването от гражданство е оправдано само в случаите, когато гражданството е било придобито чрез измама или представяне на неверни данни. Ако обаче лишаването от гражданство не превръща лицето в апатрид, държавата може да лиши свой гражданин от гражданство в следните хипотези:

- доброволно придобиване на друго гражданство;
- доброволна служба в чуждестранни въоръжени сили;
- поведение, което нанася сериозна вреда на фундаменталните интереси на държавата;

- липса на реална връзка между държавата и гражданин, който обикновено живее в чужбина;
- липса на законоустановените предпоставки, водещи до автоматично придобиване на гражданството на държавата (отнася се само за ненавършили пълнолетие лица), или
- придобиване или притежаване от осиновено дете на чуждото гражданство на единия или двамата осиновители.

Основни разпоредби на Конвенцията на ООН за намаляване на случаите на лица без гражданство от 1961 г.

Относно придобиването на гражданство (чл. 1, 2, 3 и 4)

Гражданство се предоставя на лицата, които в противен случай биха били апатриди и имат ефективна връзка с държавата поради своето месторождение или произход. Гражданство се предоставя:

- по рождение, по закон на лице, родено на територията на държавата;
- по закон, при навършване на определена възраст на лице, родено на територията на държавата, в съответствие с изискванията на националното право;
- на основата на подадена молба на лице, родено на територията на държавата (молбата може да бъде обусловена от едно или повече от следните изисквания: определен срок за подаване на молбата, изисквания за местожителство в страната през определен период; липса на осъдителни присъди за определени престъпления и/или лицето никога да не е имало гражданство);
- по рождение на родено в брак дете, чиято майка е гражданин на държавата, в която е родено детето;
- по произход ако лицето не може да придобие гражданството на договарящата държава, на чиято територия е било родено, поради изисквания за навършена възраст или пребиваване (молбата може да бъде обусловена от едно или повече от следните изисквания: определен срок за подаване на молбата, изисквания за местожителство в страната през определен период и/или лицето никога да не е имало гражданство);
- на подхвърлени деца, намерени на територията на договаряща държава;
- по рождение, по закон на лице, родено другаде, ако към датата на раждането единият родител е бил гражданин на договарящата държава;
- на основата на подадена молба, в съответствие с предписанията на националното право на лице, родено другаде, ако към датата на раждането единият родител е бил гражданин на договарящата държава (молбата може да бъде обусловена от едно или повече от следните изисквания: определен срок за подаване на молбата, изисквания за местожителство в страната през определен период; липса на осъдителни присъди за престъпление против националната сигурност и/или лицето никога да не е имало гражданство).

Относно загубването на гражданство или освобождаването от гражданство (чл. 5, 6 и 7)

Загубването или освобождаването от гражданство следва да бъде обусловено от придобиването или уверения за придобиването на друго гражданство. Изключение може да се направи по отношение на натурализирани лица, които са уведомени за формалностите и сроковете, но въпреки това живеят в чужбина определено време и не изразят воля за запазване на гражданството си. В такъв случай “натурализирано” е лицето, което е придобило гражданство след подадена молба до съответната договаряща държава при условие, че тя е имала възможност да отхвърли молбата. Гражданството може да бъде загубено само в съответствие със закона и при наличието на пълни процесуални гаранции, например право на справедливо гледане на делото от съд или от друг независим орган.

Относно лишаването от гражданство (чл. 8 и 9)

Никое лице не следва да бъде лишавано от гражданство, ако това би довело до липса на гражданство, освен в следните случаи:

- гражданството е било придобито чрез даване на неверни данни или чрез измама;
- лицето е извършило действия, несъвместими с дълга за вярност, било в нарушение на изрична забрана или чрез лично поведение, което нанася сериозна вреда на интересите на държавата;
- лицето е положило клетва или е направило официална декларация за вярност към друга държава или се е отказало от своята вярност към договарящата държава;
- натурализираното лице е изгубило ефективната си връзка с договарящата държава и не изрази воля за запазване на нейното гражданство, въпреки че е било уведомено.

Договаряща държава може да лиши лице от неговото гражданство на някое от посочените основания само ако изрично е заявила тази възможност при подписването, ратифицирането или присъединяването и ако лишаването се извършва в съответствие със закона и е съпътствано от пълни процесуални гаранции, например право на справедлив процес. Договаряща държава не може да лиши лице или група лица от тяхното гражданство поради тяхната раса, етническа, религиозна или политическа принадлежност.

Относно предаването на територия (чл. 10)

Международните договори задължително трябва да гарантират, че лицата няма да станат апатриди в резултат на предаването на територия. Когато не е подписан договор, съответната държава или държави задължително предоставят своето гражданство на лицата, които в противен случай биха станали апатриди в резултат на предаването или придобиването на територия.

Относно създаването на международна агенция (чл. 11)

Конвенцията призовава в рамките на Организацията на обединените нации да

бъде създаден орган, към който лицата, претендиращи права по конвенцията, да се обръщат за разглеждане на тяхното искане и за съдействие при представяне на искането им пред компетентните държавни органи. Общото събрание на ООН е отправило към ВКБООН молба да изпълнява тази функция.

Относно разрешаването на спорове (чл. 14)

Споровете между договарящите държави, които са свързани с тълкуването или прилагането на конвенцията и не са били решени по друг начин, се отнасят до Международния съд по искане на някоя от страните по спора.

Заключителен акт

Заключителният акт препоръчва фактическите апатриди по възможност да бъдат третиращи като апатриди *де юре*, за да могат да придобият ефективно гражданство.

Глава 4

Функции на ВКБООН

ВКБООН работи по въпросите на липсата на гражданство и с апатриди от самото начало на своята дейност през 1950 година. Организацията на обединените нации е възложила на комисариата да защитава бежанците и да им съдейства за разрешаването на техните случаи. Много от бежанците, които ВКБООН е подпомогнал през годините, са били и апатриди. Всъщност през последните няколко десетилетия категорично е установена връзката между загубването или отказа на национална защита и загубването или отказа за придобиване на гражданство. Съществува и консенсус, че наличието на ефективно гражданство и възможността за упражняване на правата, вътрешно присъщи на гражданството, допринасят за превенция на недоброволното или принудително разселване на хора.

Как Върховният комисариат за бежанците на ООН е започнал да работи по проблемите на гражданството?

С течение на времето функциите на ВКБООН да съдейства за намаляване на случаите на лица без гражданство и да подпомага тези лица са се развили успоредно с разрастването на самия комисариат. Функциите на ВКБООН в сферата на липсата на гражданство са му възложени с международен договор, с резолюции на Общото събрание на ООН и с препоръки на неговия собствен съвещателен орган Изпълнителния комитет на Програмата на Върховния комисар (Изпълком).

Не съществува норма за създаването на надзорен орган, който да следи за правилното прилагане на Конвенцията за статута на апатридите от 1954 г. Чл. 11 от **Конвенцията за намаляване на случаите на лица без гражданство** (1961 г.) обаче призовава за създаването на “орган, към който лице, което претендира да се възползва от разпоредбите на тази конвенция, може да се обърне за разглеждане на неговото искане или за помощ, за да представи това искане пред съответните органи.” При влизането на конвенцията в сила през 1975 г. Общото събрание на ООН помолва ВКБООН да се заеме с тази задача. Задълженията на комисариата в тази насока са доразвити с последващи резолюции.

През 1995 г. Изпълнителният комитет на Програмата на Върховния комисар приема изчерпателен набор от ръководни насоки във връзка с липсата на гражданство. Заключение за предотвратяване и намаляване на случаите на лица без гражданство и за защита на апатридите (Заключение № 78) (Изпълкомът се състои от представители на държави: към януари 2005 г. негови членове са 66 страни, избрани от ИКОСОС с оглед на проявения от тях интерес към разрешаването на проблемите на бежанците). Заключението на Изпълкома за липсата на гражданство от 1995 г. “насърчава ВКБООН да продължи своята дейност в полза на апатридите” и “отправя искане към ВКБООН да насърчава активно присъединяването към Конвенцията за статута на апатридите от 1954 г. и към Конвенцията за намаляване на случаите на лицата без гражданство от 1961 г.” Заключението на Изпълкома отправя към ВКБООН и искане “да стимулира активно предотвратяването и намаляването на случаите на лица без гражданство чрез разпространение на информация и обучение на сътрудници и държавни служители; както и да укрепва сътрудничеството с други заинтересовани организации”.

През 1996 г. **Общото събрание на ООН** приема резолюция (A/RES/50/152), която по аналогичен начин насърчава Върховния комисар да продължава дейността в полза на апатридите и да стимулира присъединяването към конвенциите от 1954 и 1961 г. и тяхното прилагане. Наред с това резолюцията призовава ВКБООН “да предоставя на заинтересуваните държави съответните технически и консултантски услуги, свързани с изготвянето и прилагането на национално законодателство.”

Със същата резолюция Общото събрание “призовава държавите да приемат нормативни актове за гражданството с цел намаляване на случаите на лица без гражданство, в съзвучие с основните принципи на международното право, по-конкретно чрез предотвратяване на произволното лишаване от гражданство и чрез отмяна на нормите, които позволяват освобождаване от гражданство, преди да е било придобито друго гражданство или да има уверения за придобиването на такова, като същевременно се признава правото на държавата да създава закони, които регулират придобиването, освобождаването или загубването на гражданство.”

Липсата на гражданство е призната като една от изначалните причини за разселването и бежанските потоци в Дневния ред за закрила, който е подкрепен от Изпълнителния комитет на ВКБООН (Заклучение № 92 [LIII] а) и е одобрен от Общото събрание на ООН през 2002 г. Дневният ред за закрила кулминация на Глобалните консултации по въпросите на международната закрила, организирани от ВКБООН, съдържа конкретни цели и списък със задачи с цел укрепване на международната закрила на бежанците. Той отразява широко тревогите и препоръките на държавите, междуправителствените организации, неправителствените организации и бежанците, и служи като ръководство за конкретни действия. Решаването на въпросите, свързани с липсата на гражданство, е признато като начин за осуетяване на принудителното разселване и осигуряване осъществяването на правото на гражданство.

Обезпокоен от неприемливо големия брой апатриди, чиито случаи дълги години тлеят без решение, през 2004 г. Изпълкомът призовава ВКБООН да играе по-активна роля в работата със съответните държави за намиране на разрешения на тези случаи. Изпълнителният комитет потвърждава и необходимостта ВКБООН да продължи да оказва техническа и оперативна подкрепа на държавите.

В по-ново време, през 2005 г., Комисията по правата на човека приема Резолюция за правата на човека и произволното лишаване от гражданство (E/CN.4/2005/L.58), с която насърчава ВКБООН да продължи събирането на информация по този въпрос и да включва проблема с лишаването от гражданство както в своите доклади, така и в дейността си по места.

Каква дейност извършва ВКБООН във връзка с липсата на гражданство?

ВКБООН съдейства на правителствата при изготвянето на законопроекти и прилагането на националното законодателство и осигурява обучение за държавни служители. От 2003 до 2005 г. ВКБООН е работил с над 40 държави, които е подпомогнал при разработването на нови закони за гражданството и преразглеждането на действащото им законодателство. ВКБООН е давал коментари по конституционните норми и законите за гражданството в държави, в които големи групи от населението са апатриди или лица с неопределено гражданство.

ВКБООН работи с парламентите, за да гарантира, че законите за гражданството няма

да предизвикат разселване или да съдържат разпоредби, които могат да доведат до липса на гражданство (вж. приложение 4, Представителства на ВКБООН).

Съгласно плана в Дневния ред за закрила, ВКБООН е извършил първото глобално проучване на действията, предприемани от държавите членки на ООН, за намаляване на случаите на лица без гражданство и за осигуряване на необходимата закрила на апатридите. Проучването установява, че липсата на гражданство не е непознато явление в никой регион на света и все още има големи празноти в законодателството и в политиката както на международно, така и на национално равнище. ВКБООН е създал детайлен набор от препоръки, които се основават върху анализа на информацията, дадена от 74 държави.

ВКБООН е подкрепял кампании за гражданството, в чиито контекст държавите позволяват на апатриди да придобият гражданството на онази държава, в която продължително време се е намирало обичайното им местоживееене.

ВКБООН оказва пряка помощ на апатридите и чрез консултации със съответните държави в стремеж за намиране на решения за отделните лица или групи лица без гражданство. Службата насърчава държавите да разясняват на всяко заинтересувано лице неговия правен статус и стимулира признаването на легитимните връзки между лицето или групата лица и определена държава, ако в противен случай тези хора биха станали апатриди.

В очакване на решение относно тяхното гражданство апатридите имат право да се ползват от минимален кръг от права в страните, в които пребивават. ВКБООН се застъпва за прилагането на Конвенцията за статута на апатридите от 1954 г., която предписва набор от минимални права и задължения за тези лица. В зависимост от потребностите и наличните ресурси комисариатът подпомага държавите и при изпълнението на програми за закрила и съдействие на апатридите.

Кои други организации работят съвместно с ВКБООН за решаване на проблемите, свързани с липсата на гражданство?

Основните **специализирани организации на ООН**, които работят съвместно с ВКБООН за преодоляване на липсата на гражданство, са Службата на Върховния комисар по правата на човека, Детският фонд на ООН (УНИЦЕФ) и Фондът на ООН за развитие на жените (УНИФЕМ). При намиране на решения за продължителни ситуации на липса на гражданство ВКБООН понякога работи и с Международната организация на труда (МОТ), Програмата за развитие на ООН (ПРООН) и Световната организация за прехрана чрез съвместно изпълнение на програми за жилищно настаняване, образование и осигуряване на доходи, с цел да се съдейства за интеграцията или реинтеграцията на изолираните общности в националното общество.

Наред с посочените специализирани организации на ООН ВКБООН работи в тясно сътрудничество със съответните договорно установени органи по различни международни договори в рамките на ООН, които имат отношение към правото на гражданство, например Комитета за правата на човека, Комитета по правата на детето, Комитета за премахване на расовата дискриминация и Комитета за ликвидиране на дискриминацията по отношение на жените.

ВКБООН сътрудничи с регионални организации като Съвета на Европа, Организацията за сигурност и сътрудничество в Европа, Организацията на американските държави,

Африканския съюз, Лигата на арабските държави и Организацията Ислямска конференция. Комисариатът участва в Комитета по въпросите на гражданството към Съвета на Европа, който разработва основополагащи международноправни актове и стандарти, например Европейската конвенция за гражданството и проекта на Протокол за недопускане на липсата на гражданство при правопримемство на държави.

Някои **неправителствени организации** също работят в тясно сътрудничество с ВКБООН по места като застъпници на програми на комисариата и подпомагат развитието на дейността на ВКБООН. През 2005 г. ВКБООН е подписал изпълнителски договори със 770 партньори изпълнители, от които 578 са неправителствени организации, включително 424 национални НПО.

ВКБООН работи в тясно взаимодействие с **Интерпарламентарния съюз (ИПС)** за повишаване на осведомеността на парламентаристите за международноправните норми, свързани с липсата на гражданство, и за насочване на тяхното внимание към множеството препоръки и примери за успешна практика, които могат да осуетят липсата на гражданство. Организацията насърчава парламентаристите да приемат национални закони, които ще допринесат за премахване на липсата на гражданство, като същевременно гарантират на апатридите правото да придобият гражданство; тя оказва и съдействие с цел договорите за двойното или множественото гражданство да нямат за неволен резултат липсата на гражданство.

Успешна практика: Шри Ланка

Повечето работници, които произвеждат световноизвестния чай от Шри Ланка, са от индийски произход. Известни официално като “тамилите от новоиндийски произход”, но по-често наричани “тамилите от вътрешността”, тези работници са потомци на лица, които са били докарани от Индия в тогавашния Цейлон от британската администрация, управлявала островния народ от 1815 до 1948 г. След 1948 г., когато Шри Ланка извоюва своята независимост, правното положение на тези работници се урежда от различни спогодби между Индия и Шри Ланка. Някои тамилите от вътрешността придобиват гражданството на едната или другата държава по силата на законови разпоредби или двустранни договорености. Мнозина обаче са без гражданство и оттам без основни права; някои от тях дори нямат достъп до производството за придобиване на гражданството на Шри Ланка или Индия.

През 1982 г. правителството на Индия уведомява правителството на Шри Ланка, че вече ще смята предходните спогодби относно тамилите от вътрешността за загубили правната си сила поради изтичане на срока им на действие. На практика от този момент всеки тамил от вътрешността, който е апатрид, губи възможността да придобие гражданство.

Цейлонският работнически конгрес, който е едновременно професионален съюз и политическа партия, години наред лобира за правата на тамилите от вътрешността. В отговор на неговите усилия парламентът на Шри Ланка изготвя и през октомври 2003 г. одобрява с единодушие Закона за придобиване на гражданство от лицата от индийски произход. Законът предвижда автоматично придобиване на гражданство от всяко лице от индийски произход, което:

- е пребивавало постоянно в Шри Ланка след 30 октомври 1964 г., или

- е пребиваващ в Шри Ланка низходящ на лице, което е пребивавало постоянно в страната след 30 октомври 1964 г.

След приемането на закона Службата на Генералния комисар, ВКБООН и Цейлонският работнически конгрес започват да разпространяват информация за новия нормативен акт. В тамилските, английските и синалските средства за осведомяване са отпечатани статии, излъчени са радио и телевизионни клипове с информация за закона и за това как и къде хората могат да подадат молби за гражданство.

Административните процедури, създадени от министъра на вътрешните работи и надзорника на Министерството на имиграцията, са опростени, кратки и справедливи. За апатридите са създадени две различни производства:

- фактическите апатриди, които обикновено притежават паспорти със срок на валидност, изтекъл след декларацията на Индия от 1982 г., са длъжни да заявят волята си за доброволно придобиване на гражданството на Шри Ланка. Това обикновено се прави от главата на домакинството. След това документът с волеизявлението се приподписва от имиграционните служби. След неговото одобряване всички членове на домакинството получават гражданство на Шри Ланка;

- апатридите *де юре* не са длъжни да подават писмено заявление, въпреки че са насърчени да подпишат специална декларация, която след приподписване от държавен служител улеснява снабдяването им с документи за самоличност.

И двете производства са безплатни, а кандидатстването за гражданство не е ограничено със срок.

През декември 2003 г. ВКБООН и Цейлонският работнически конгрес организират едnodневна работна среща за над 500 доброволци, които по това време работят в 50 подвижни центъра на цялата територия на района с чаените плантации, където апатридите са подали молби за гражданство. Доброволците получават обучение по основните аспекти на липсата на гражданство, различните закони в тази сфера, приети след 1948 г., както и за новия закон и критериите за придобиване на гражданство според него.

В продължение на 10 дни през декември 2003 г. сътрудниците на подвижните центрове приемат молби за гражданство. ВКБООН финансира кампанията и следи процеса, за да гарантира, че кандидатите за гражданство са взели решението си доброволно и на основата на достатъчно информация. До края на същия месец близо 190 000 души глави на домакинства, стават граждани на Шри Ланка. Около 80 000 от тях дотогава са имали индийски паспорти, а останалите са били апатриди *де юре*.

През юли и август 2004 г. в североизточната част на страната е организирана втора, по-ограничена кампания. Над 2000 души подават молби за гражданство и придобиват такова. Оттогава малък брой тамили от вътрешността са кандидатствали успешно за гражданство било пред държавния агент в своя район или пред отдел "Гражданство" на Министерството на обществената сигурност, реда и законността в столицата Коломбо.

Кой финансира дейността на ВКБООН?

ВКБООН е една от малкото организации на ООН, които почти изцяло финансират дейността си от доброволни вноски. Около 2 на сто от годишния бюджет на ВКБООН се формира от вноски с фиксиран размер в редовния бюджет на ООН; останалото се набира от доброволни вноски на правителства, физически лица и частния сектор.

В началото на 2005 г. 19,2 млн. лица са под грижите на ВКБООН. Бюджетът на комисариата за същата година е 1,2 млрд. щатски долара.

През 2004 г. ВКБООН получава 86 на сто от своето финансиране от десет правителства донори. Същевременно комисариатът получава над 26,5 млн. щатски долара от частния сектор, предимно в Европа, Австралия, Япония и САЩ. Неправителствените организации съдействат за попълване на бюджета на ВКБООН, като отправят обществени призови от името на комисариата за някои операции. През последните години вноските от частния сектор и неправителствените организации нарастват в резултат на съгласуваните усилия за повишаване на обществената осведоменост чрез радиото, телевизията, печата и другите средства за масова информация.

Глава 5

В какво може да се изрази приносът на парламентаристите?

Парламентаристите имат уникална възможност да спомогнат за намаляване на случаите на лица без гражданство и да гарантират, че апатридите ще получат правата и ще изпълняват задълженията, предвидени в международното право. Те могат да сторят това по няколко начина: като извършат преглед на националното законодателство и осигурят неговото съответствие с международните стандарти; като подкрепят присъединяването към конвенциите от 1954 г. и 1961 г. относно липсата на гражданство, и като се застъпват за ограничаване или премахване на липсата на гражданство и за разрешаване на случаите на апатридите.

Към какво следва да се стремят парламентаристите, когато извършват преглед на националното законодателство с оглед липсата на гражданство?

- Да извършат преглед на международните или регионалните договори, по които държавата е страна. Да извършат преглед на договорите, конвенциите и декларациите, към които препраща националното законодателство; това ще улесни тълкуването на националната нормативна уредба.
- Тъй като много държави включват разпоредби за гражданството в различни нормативни актове, да извършат преглед на Конституцията, законите за гражданството, указите и всички други източници на вътрешното право, които могат да хвърлят светлина върху уредбата в тази област и нейното тълкуване от държавата.
- Да извършат преглед на двустранните и многостранните спогодби и договори, приети с оглед правоприемство на държави.
- При прегледа на националната правна уредба да преценят дали държавата гарантира създаването и системното използване на гаранции за недопускане на липса на гражданство поради лишаване от гражданство, освобождаване от гражданство или загубване на гражданство.

При прегледа на националната правна уредба да положат усилия да се отговори на следните въпроси:

Във връзка с ПРИДОБИВАНЕТО на гражданство

- Могат ли децата да придобиват гражданството на майката, особено когато бащата няма гражданство или отсъства?
- Какъв е административният ред за регистриране на ражданията? Използва ли се той на практика? Предвиждат ли нормативните актове за гражданството придобиване на гражданство от лицата, родени на територията на държавата, които в противен случай биха били апатриди?
- Подчинени ли са нормите за гражданството на принципа на забрана на дискриминацията?
- Ако държавата е възникнала чрез държавно правоприемство, вземат ли се предвид реалните и ефективни връзки между заинтересуваните лица и тази

държава, обичайното местоживее на заинтересуваните лица към датата на правопримството, волята на заинтересуваните лица и териториалния произход на заинтересуваните лица, когато се преценява дали бившите граждани на държавата праводател, да придобият гражданството на новата държава?

Във връзка със ЗАГУБВАНЕТО на гражданство

- Осигуряват ли нормите, свързани с промяна на семейното положение или на друг правен статус, недопускане на липсата на гражданство?
- Как се загубва гражданството? Гарантира ли се недопускане на липсата на гражданство в такъв случай?
- Обусловено ли е освобождаването от гражданство от придобиването или от наличието на уверения за придобиване на друго гражданство?
- Променя ли молбата за натурализация в друга държава статуса на заинтересуваното лице с оглед на неговото гражданство, ако то не е получило уверения, че ще придобие гражданството на другата държава?
- В случаите, когато се предвижда лишаване от гражданство, съществуват ли изрично посочени основания за това? Съществуват ли процесуални гаранции?

Във връзка с ВЪЗСТАНОВЯВАНЕТО на гражданство

- Улеснено ли е възстановяването на гражданството от бивши граждани, които законно и обичайно пребивават на територията на страната?
- Може ли предишно гражданство да бъде възстановено от лице, което загубва чуждото си гражданство при промяна на своето семейно или друго правно положение? Ако отговорът е утвърдителен, автоматично ли се извършва възстановяването или лицето трябва да подаде молба, докато е апатрид? Съществуват ли процесуални гаранции?

Във връзка с НАТУРАЛИЗАЦИЯТА

- Ако чужденец подаде молба за натурализация, длъжен ли е той да докаже, че официално се е освободил от предишното си гражданство? Или е достатъчно да съществува гаранция, че той ще бъде освободен от предишното си гражданство след придобиване на новото гражданство?
- Съществуват ли изрично определени ред и изисквания за натурализация?
- Съществува ли административна практика – например продължително производство, твърде високи такси, изискване на документи, които кандидатът не може да представи, и/или кратки срокове, които кандидатът не може да спазва, която може да доведе до случаи на липса на гражданство?

Защо държавите следва да се присъединят към Конвенцията за статута на апатридите от 1954 г. и към Конвенцията за намаляване на случаите на лица без гражданство от 1961 г.?

Във вътрешен план присъединяването към конвенциите от 1954 г. и 1961 г. относно липсата на гражданство:

- разширява защитата на правата на реалната и ефективна връзка между

лицата и държавата;

- усилва чувството за стабилност и правна идентичност на лицата, засегнати от липса на гражданство;
- дава на лицата достъп до национална закрила, до права и задължения, и
- укрепва националната солидарност и стабилност.

В международен план присъединяването към конвенциите от 1954 г. и 1961 г. относно липсата на гражданство:

- е израз на воля за сътрудничество с международната общност с цел ограничаване и премахване на липсата на гражданство;
- разширява ефекта на международноправната забрана на индивидуалното и колективното експулсиране;
- подобрява международните отношения и стабилност;
- е израз на воля за спазване на правата на човека и хуманитарните стандарти;
- спомага за предотвратяване на разселванията чрез отстраняване на причините за тях;
- спомага за развитие на международното право относно придобиването на гражданство и за поддържане на ефективно гражданство;
- съдейства на ВКБООН да привлича международна подкрепа за спазване на принципите, предвидени в конвенциите, и
- допринася за разрешаването на спорове, свързани с гражданството.

Как се извършва присъединяването на държава към конвенциите?

Държавите могат да се присъединят към конвенциите от 1954 г. и/или 1961 г. по всяко време, като депозират документ за присъединяване при Генералния секретар на ООН. Документът за присъединяване трябва да бъде подписан от държавния или правителствения ръководител или от външния министър и да бъде предаден чрез представителя на страната в седалището на ООН в Ню Йорк (вж. приложение 3, Примерни документи за присъединяване).

Може ли държавата да направи резерви по конвенциите?

Конвенциите са съобразени с възможността в някои държави да съществуват специфични условия към момента на ратифициране или присъединяване и затова се допуска договарящите държави да правят резерви по някои от техните разпоредби, с изключение на нормите, които първоначалните договарящи страни са определили като фундаментални:

В Конвенцията за статута на апатридите от 1954 г. не се допускат резерви по чл. 1 (определение/изключващи клаузи), чл. 3 (забрана на дискриминацията), чл. 4 (свобода на религията), чл. 16, т. 1 (достъп до съд) и чл. 33-42 (заклучителни разпоредби).

В Конвенцията за намаляване на случаите на лица без гражданство от 1961 г. се допускат резерви само по чл. 11 (международен орган), чл. 14 (отнасяне на спорове

пред Международния съд) или чл. 15 (територии, за чиито международни отношения носи отговорност договарящата държава).

По всяка от тези конвенции са разрешени ограничен брой резерви.

Как осигуряват парламентаристите ефективното прилагане на конвенциите?

Трябва да бъдат приети национални закони (или действащите да бъдат съответно изменени), за да се създаде възможност за ефективно прилагане на двете конвенции. ВКБООН може да предложи своите експертни консултации на държавите, за им помогне да осигурят изпълнението на своите международни задължения в светлината на специфичната правна традиция и ресурсите на всяка държава.

Какви практически действия могат да предприемат парламентаристите, за да насърчат правителствата на своите държави да се присъединят към конвенциите?

- Преценете дали Вашата държава е страна по двете конвенции или по някоя от тях.
- Ако държавата Ви още не се е присъединила към тези актове, обмислете поставянето на писмено или устно питане до правителството или внасянето на законопроект в качеството Ви на народен представител.
- Ако в парламента е било внесено искане за ратификация или присъединяване в разумен срок, гласувайте за присъединяването, след като сте се запознали с необходимата информация.
- Ако правителството не отнесе въпроса до парламента в разумен срок, използвайте парламентарните процедури, за да отправите питане до правителството и да поискате от него обяснение за причините, като същевременно то бъде насърчено да започне незабавно процедура за ратификация или присъединяване.
- Ако правителството е подписало едната или двете конвенции, но е забавило ратификацията, използвайте парламентарната процедура, за да проверите причината за отлагането и да стимулирате правителството да ускори процеса. Използвайте Вашето право на законодателна инициатива, за да внесете съответен законопроект.
- Ако правителството се противопоставя на ратификацията или присъединяването, опитайте се да установите причините в детайли. При необходимост съдействайте за отстраняване на съмненията и недоразуменията и използвайте Вашата политическа мрежа, за да ускорите процеса. Застъпвайте се пред Вашите избиратели в подкрепа на каузата на ратификацията или присъединяването.
- Ако Вие сте парламентарист в държава, създадена след отделяне или разпадане на други държави, договорите, по които е била страна държавата праводател, не са автоматично задължителни за държавата правоприменик. Новите държави могат да встъпят в задълженията на държавата праводател, да се присъединят към съответните договори като нови държави или да заявят волята си да не бъдат обвързани от договорите, сключени от държавата праводател.

- След като конвенциите бъдат ратифицирани и влязат в сила, направете необходимото Вашият парламент да приеме национални закони, съответстващи на нормите на конвенциите. Използвайте парламентарните процедури, за да гарантирате, че правителството ще внесе в парламента законопроекти или предложения за изменяване на действащото законодателство в разумен срок.
- Ако правителството е внесло в парламента искане за ратификация заедно с резерви, които ограничават приложното поле на конвенцията, възражения или тълкувателни декларации, и Вие установите, че тези ограничения са безпочвени, защитавайте общия интерес с предимство пред груповите или конюнктурните интереси.
- Ако резервите на правителството, които ограничават приложното поле на конвенцията, или неговите възражения или тълкувателни декларации изгубят значението си, използвайте парламентарната процедура, за да проверите намеренията на кабинета, и предприемете действия за отмяна на ограниченията.
- Ако Ви е необходим съвет и съдействие във връзка с присъединяването и/или изготвянето на национално законодателство, съответстващо на принципите в конвенциите, свържете се с представителството на ВКБООН, което се намира във Вашата страна или отговаря за нея (вж. приложение 4, Представителства на ВКБООН).

Как могат парламентаристите да повишават осведомеността по въпросите, свързани с липсата на гражданство?

Като лица, натоварени с изковаването на законите в своята държава, парламентаристите имат отлична възможност да се застъпват за ограничаване или премахване на липсата на гражданство и за защита на правата на апатридите. Парламентаристите трябва не само да насърчават правителствата на своите страни да приемат закони, които отговарят на международните стандарти, но и да печелят подкрепата на своите избиратели. Гражданското общество ще подпомогне усилията на народните представители за разрешаване на проблемите, свързани с липсата на гражданство, само ако разбира тези проблеми.

Парламентаристите могат да повишават осведомеността за липсата на гражданство сред своите избиратели, като правят изказвания по този въпрос и за значението на подходящото национално законодателство, публикуват статии в печата за необходимостта от премахване на липсата на гражданство, работят с неправителствени организации и с други елементи на гражданското общество, които подпомагат апатридите, и при необходимост се застъпват за бързото разрешаване на индивидуални случаи на липса на гражданство.

Парламентаристите могат да решават въпросите, свързани с липса на гражданство, като утвърждават правото на малцинствата или на други групи да се превърнат в част от гражданското общество и стимулират диалог между общностите, който да доведе до приемането на апатридите като граждани.

Какво могат да направят парламентаристите в подкрепа на международното сътрудничество в тази област?

Международното сътрудничество има важно значение за ограничаване на липсата на гражданство в цял свят. Парламентаристите следва да направят необходимото с цел правителствата на техните държави да участват пълноценно в международната дейност за ограничаване или премахване на липсата на гражданство и във всички усилия за разрешаване на случаите на отделни апатриди.

Парламентаристите могат да отправят покана към свои колеги от съседни държави за извършване на регионален преглед на съответните национални законодателства. Хармонизирането на законите за гражданството в различните държави е подходящ начин за намаляване на случаите на лица без гражданство.

Приложение 1

Държави страни по Конвенцията за статута на апатридите от 1954 г.

Дата на влизане в сила: **6 юни 1960 г.**

Общ брой на държавите страни по конвенцията (към 1 септември 2005 г.): 57

Държава	Дата на подписване	Ратификация (р), присъединяване (пс), правоприемство (пп)
Австралия		13.12.1973 г. (пс)
Азербайджан		16.08.1996 г. (пс)
Албания		23.06.2003 г. (пс)
Алжир		15.07.1964 г. (пс)
Антигуа и Барбуда		25.10.1988 г. (пп)
Аржентина		01.06.1972 г. (пс)
Армения		18.05.1994 г. (пс)
Барбадос		06.03.1972 г. (пп)
Белгия	28.09.1954 г.	27.05.1960 г. (р)
Боливия		06.10.1983 г. (пс)
Босна и Херцеговина		01.09.1993 г. (пп)
Ботсуана		25.02.1969 г. (пп)
Бразилия	28.09.1954 г.	13.08.1996 г. (р)
Великобритания	28.09.1954 г.	16.04.1959 г. (р)
Гватемала	28.09.1954 г.	28.11.2000 (р)
Гвинея		21.03.1962 г. (пс)
Германия	28.09.1954 г.	26.10.1976 г.(р)
Гърция		04.11.1975 г. (пс)
Дания	28.09.1954 г.	17.01.1956 г. (р)
Еквадор	28.09.1954 г.	02.10.1970 г. (р)
Замбия		01.11.1974 г. (пп)
Зимбабве		01.12.1998 г. (пп)
Израел	01.10.1954 г.	23.12.1958 г. (р)
Ирландия		17.12.1962 г. (пс)
Испания		12.05.1997 г. (пс)
Италия	20.10.1954 г.	03.12.1962 г. (р)
Кирибати		29.11.1983 г. (пп)
Колумбия	30.12.1954 г.	
Корейска република		22.08.1962 г. (пс)

Коста Рика	28.09.1954 г.	02.11.1977 г. (р)
Латвия		05.11.1999 г. (пс)
Лесото		04.11.1974 г. (пп)
Либерия		11.09.1964 г. (пс)
Либийска Арабска Джамахирия		16.05.1989 г. (пс)
Литва		07.02.2000 г. (пс)
Лихтенщайн	28.09.1954 г.	
Люксембург	28.10.1955 г.	27.06.1960 г. (р)
Мадагаскар*		[20.02.1962 г. (пс)]
Македония		18.01.1994 г. (пп)
Мексико		07.06.2000 г. (пс)
Норвегия	28.09.1954 г.	19.11.1956 г. (р)
Салвадор	28.09.1954 г.	
Свазиленд		16.11.1999 г. (пс)
Светият престол	28.09.1954 г.	
Сейнт Винсент и Гренадини		27.04.1999 г. (пп)
Словакия		03.04.2000 г. (пс)
Словения		06.07.1992 г. (пп)
Тринидад и Тобаго		11.04.1966 г. (пп)
Тунис		29.07.1969 г. (пс)
Уганда		15.04.1965 г. (пс)
Унгария		21.11.2001 г. (пс)
Уругвай		02.04.2004 г. (пс)
Фиджи		12.01.1972 г. (пп)
Филипини	22.06.1955 г.	
Финландия		10.10.1968 г. (пс)
Франция	12.01.1955 г.	08.03.1960 г. (р)
Холандия	28.09.1954 г.	12.04.1962 г. (р)
Хондурас	28.09.1954 г.	
Хърватска		12.10.1992 г. (пп)
Чад		12.08.1999 г. (пс)
Чешка република		19.07.2004 г. (пс)
Швейцария	28.09.1954 г.	03.07.1972 г. (р)
Швеция	28.09.1954 г.	02.04.1965 г. (р)
Югославия (Съюзна република)		12.03.2001 г. (пп)

* Правителството на Мадагаскар е денонсирало конвенцията с уведомление, получено от Генералния секретар на 2 април 1965 г. Денонсирането е в сила от 2 април 1966 г.

Приложение 2

Държави страни по Конвенцията за намаляване на случаите на лица без гражданство от 1961 г.

Дата на влизане в сила: **13 декември 1975 г.**

Общ брой на държавите страни по конвенцията (към **25 септември 2005 г.**): **30**

Държава	Дата на подписване	Ратификация (р), присъединяване (пс), правоприемство (пп)
Австралия		13.12.1973 г. (пс)
Австрия		22.09.1972 г. (пс)
Азербайджан		16.08.1996 г. (пс)
Албания		09.07.2003 г. (пс)
Армения		18.05.1994 г. (пс)
Боливия		06.10.1983 г. (пс)
Босна и Херцеговина		13.12.1996 г. (пс)
Гватемала		19.07.2001 г. (пс)
Германия		31.08.1977 г. (пс)
Дания		11.07.1977 г. (пс)
Доминиканска република	05.12.1961 г.	
Израел	30.08.1961 г.	
Ирландия		18.01.1973 г. (пс)
Канада		17.07.1978 г. (пс)
Кирибати		29.11.1983 г. (пп)
Коста Рика		02.11.1977 г. (пс)
Латвия		14.04.1992 г. (пс)
Лесото		24.09.2004 г. (пс)
Либерия		22.09.2004 г. (пс)
Либийска Арабска Джамахирия		16.05.1989 г. (пс)
Нигер		17.01.1985 г. (пс)
Норвегия		11.08.1971 г. (пс)
Свазиленд		16.11.1999 г. (пс)
Сенегал		21.09.2005 г. (пс)
Словакия		03.04.2000 г. (пс)
Франция	31.05.1962 г.	
Холандия	30.08.1961 г.	13.05.1985 г. (р)
Чад		12.08.1999 г. (пс)
Чешка република		19.12.2001 г. (пс)
Швеция		19.02.1969 г. (пс)

Приложение 3

Примерен документ за присъединяване към Конвенцията за статута на апатридите от 1954 г.

КАТО ИМА ПРЕДВИД, че на двадесет и осмия ден от месец септември хиляда деветстотин петдесет и четвърта година Общото събрание на Организацията на обединените нации е приело Конвенция за статута на апатридите, която е открита за присъединяване съобразно чл. 35 от нейните разпоредби;

КАТО ИМА ПРЕДВИД СЪЩО, че съгласно точка 3 на цитирания чл. 35 присъединяването към конвенцията става чрез депозирането на документ за присъединяване при Генералния секретар на Организацията на обединените нации;

ДОЛУПОДПИСАНИЯТ [длъжност на държавния глава, министър-председателя или министъра на външните работи] с този документ уведомява за присъединяването на [съответната държава].

ПОДПИСАН собствено ръчно в _____ на _____ ден от месец _____ хиляда деветстотин и _____ година.

[Държавен печат и подпис на
неговия пазител, ако има такъв]

[Подпис на държавния глава,
министър-председателя,
министъра на външните работи ...]

Примерен документ за присъединяване към Конвенцията за намаляване на случаите на лица без гражданство от 1961 г.

КАТО ИМА ПРЕДВИД, че на тридесетия ден от месец август хиляда деветстотин шестдесет и първа година пълномощните представители са приели Конвенция за намаляване на случаите на лица без гражданство, която е открита за присъединяване съобразно чл. 16 от нейните разпоредби;

КАТО ИМА ПРЕДВИД СЪЩО, че съгласно точка 3 на цитирания чл. 16 присъединяването към конвенцията става чрез депозирането на документ за присъединяване при Генералния секретар на Организацията на обединените нации;

ДОЛУПОДПИСАНИЯТ [длъжност на държавния глава, министър-председателя или министъра на външните работи] с този документ уведомява за присъединяването на [съответната държава].

ПОДПИСАН собствено ръчно в _____ на _____ ден от месец _____ хиляда деветстотин и _____ година.

[Държавен печат и подпис на
неговия пазител, ако има такъв]

[Подпис на държавния глава,
министър-председателя,
министъра на външните работи ...]

Приложение 4

Представительства на ВКБООН

АВСТРАЛИЯ

UNHCR Regional
Representation for Australia,
New Zealand, Papua New
Guinea and the South
Pacific in Australia
15 Hunter Street
Yarralumla ACT 2600
Canberra
Tel: +61 2 6273 2733
Fax: +61 2 6273 6822

АВСТРИЯ

UNHCR Representation in
Austria
Vienna International Centre
(Building J, 1st floor)
Wagramerstrasse 5
PO Box 550
1400 Vienna
Tel: +43 1 260604047
Fax: +43 1 2634115

АЗЕРБАЙДЖАН

UNHCR Representation
in Azerbaijan
3, Azer Aliyev Street
Baku
Tel: +99 412 92 1443
Fax: +99 412 98 11 34

АЛБАНИЯ

UNHCR Representation
in Albania
Rruga "Donika Kastrioti"
Tirana
Tel: +355 42 50 207
Fax: +355 42 28 492

АЛЖИР

UNHCR Representation
in Algeria
Boite Postal 444
Hydra
Alger
или
20 Rue Emile Payen
Hydra
Alger
Tel: +213 21 69 1212
Fax: +213 21 69 2374

АНГОЛА

UNHCR Representation
in Angola
C.P. 1342
Luanda
или
Rua Eduard Mondlaine/SN
Luanda
Tel: +244 2332 046
Fax: +244 2331 652

АРЖЕНТИНА

UNHCR Regional
Representation for Southern
South America
Cerrito 836
10 Piso 1010
Buenos Aires
Tel: +54 11 4815 7870
Fax: +54 11 4815 4352

АРМЕНИЯ

UNHCR Representation in
Armenia
14 Petros Adamyan Str.
Yerevan 375010
Tel: +37 41 56 47 71
Fax: +37 41 56 78 17

АФГАНИСТАН

UNHCR Representation
in Afghanistan
PO Box 3232
Kabul
или
41 Jadi Solh (Peace Avenue)
Kabul
Tel: +92 51 922 11 25
Fax: +92 51 282 05 11

БАНГЛАДЕШ

UNHCR Representation in
Bangladesh
PO Box 3474
Dhaka 1000
или
House N/E (N) 8, Road 90,
Gulshan 2, Dhaka 1212
Tel: +8802 88 2 68 02
Fax: +8802 88 2 65 57

БЕЛАРУС

UNHCR Representation in
Belarus
Prospekt Partizanskij 6 A,
6th floor
Minsk 220033
Tel: +375 172983335
Fax: +375 172982369

БЕЛГИЯ

UNHCR Regional
Representation for Belgium,
Luxembourg and the
European Institutions
Rue Van Eyck 11a
B-1050 Bruxelles
Tel: +32 2 649 01 53
Fax: +32 2 627 17 30

БЕНИН

UNHCR Regional
Representation in Benin,
Burkina Faso, Niger
and Togo
Boite Postale 08-1066
Lot 01 Patte d'Oie
Cotonou
Tel: +229 30 28 98
Fax: +229 30 28 90

МАКЕДОНИЈА (БИВША ЈУГОСЛАВСКА РЕПУБЛИКА)

UNHCR Representation
in Former Yugoslav Republic
of Macedonia
PO Box 873
1000 Skorje или
Zeleznicka 53
1000 Skorje
Tel: +389 2 3118 641
Fax: +389 2 3131 040

БОСНА И ХЕРЦЕГОВИНА

UNHCR Representation
in Bosnia and Herzegovina
UNIS Building Fra Andjela
Zvizdovica 1
71000 Sarajevo
Tel: +387 33 666 160
Fax: +387 33 290 333

БОТСУАНА

UNHCR Office of the Chief
of Mission in Botswana
PO Box 288
Gabarone или
UN House Plot 22
Khama Crescent
Gabarone
Tel: +267 35 21 21
Fax: +267 57 09 96

БРАЗИЛИЈА

UNHCR Representation
in Brazil
Setor Comercial Norte
Quadra 02, Bloco A
11th Floor Ed. Corporate
Financial Center
CEP 70712-901
Brasilia DF
Tel: +55 61 3038 9272
Fax: +55 61 3038 9279

БУРУНДИ

UNHCR Representation
in Burundi
B.P. 307, Вујумбара или
No. 1, Avenuedu Large
4620 Bujumbara
Tel: +257 22 3245
Fax: +257 22 95 23/24 19 87

БЪЛГАРИЯ

Представителство на UNHCR
в България
ул. "Денкоглу" N 19
1000 София
Тел.: +359 2 98 02 453
Факс: +359 2 98 01 639

ВЕНЕЦУЕЛА

UNHCR Regional
Representation for Northern
South America
Apartado Postal 69045
Caracas 1062-A
или
Parque Cristal, Torre Oeste
Piso 4, Oficina 4-4, 4-5 y 4-6
Av. Francisco de Miranda
Urbanizaciyn Los Palos
Grandes
Caracas
Тел: +58 212 286 3883
Факс: +58 212 286 9687

ВИЕТНАМ

UNHCR Representation
in the Socialist Republic
of Vietnam
60 Rue Nguyen Thai Hoc
Ba Dinh District
Hanoi
Тел: +84 4 845 78 71
Факс: +84 4 823 20 55

ГАБОН

UNHCR Regional
Representation in Gabon
BP 20472
Libreville
или
Quartier Sotega
Libreville
Тел: +241 77 8262
Факс: +241 77 8278

ГАМБИЯ

UNHCR Office of the
Chief of Mission in Gambia
PO Box 4249
Bakau
или
6th Street East
Kotu Lauout
Bakau
Тел: +220 4 460 850
Факс: +220 4 464 169

ГАНА

UNHCR Representation
in Ghana
No 25 Sir Arku Korsah Street
Roman Ridge
Airport Residential Area
Accra
Тел: +233 21776 108
Факс: +233 21 773158

ГВИНЕЯ

UNHCR Representation
in Guinea
B.P. 4158
Coleah Corniche-Sud
Conakry
Тел: +224 46 47 09
Факс: +224 46 58 08

ГЕРМАНИЯ

UNHCR Representation
in Germany
Wallstrasse 9 13
10179 Berlin
Тел: +49 302022020
Факс: +49 30 2022 0220

ГРУЗИЯ

UNHCR Representation
in Georgia
2a Kazbegi Ave. 4th floor
380060 Tbilissi
Тел: +995 32 779 612
Факс: +995 32 441 302

ГЪРЦИЯ

UNHCR Representation
in Greece
23 Taygetou Street
Palaio Psychico
15452 Athens
Тел: +30 210 672 64 62
Факс: +30 210 672 64 17

ДЖИБУТИ

UNHCR Representation
in Djibouti
BP 1885
Djibouti
или
Rue Abdoukader Waberi,
Heron
Lot No TF 1148
Quartier Marabout
Djibouti
Тел: +253 35 22 00
Факс: +253 35 86 23

ЕГИПЕТ

UNHCR Regional
Representation in the Arab
Republic of Egypt
PO Box 1844
Cairo
или
No 8 el Fawakeh Street
Mohandessin, Giza
Cairo
Тел: +20 2 762 1570
Факс: +20 2 762 1576

ЕКВАДОР

UNHCR Representation
in Ecuador
Avenida Amazonas 2889
y la Granja
Edificio Naciones Unidas
Piso 2
Quito
Тел: +593 2 2460 272
Факс: +593 2 2460 280

ЕРИТРЕЯ

UNHCR Representation
in Eritrea
PO Box 1995, Asmara
или
House Number 108
Emperor Yohannes
Avenue Asmara
Тел: +291 1 12 61 21
Факс: +291 1 12 72 55

ЕТИОПИЯ

UNHCR Representation
in Ethiopia
PO Box 1076
Addis Ababa
или
Bole Road, Wereda 1
Kebele 23
House No 1255/01-02
Addis Ababa
Тел: +251 1 612 822
Факс: +251 1 611 666

ЗАМБИЯ

UNHCR Representation
in Zambia
P.O. Box 32542
10101 Lusaka
или
17C Leopards Hill Road
Kabulonga
10101 Lusaka
Тел: +260 1 265 619
Факс: +260 1 265 914

ЗИМБАБВЕ

UNHCR Office
of the Chief of Mission
in Zimbabwe
P.O. Box 4565
Harare или
2nd Floor, Takura House
67-69 Union Avenue
Harare
Тел: +263 4 793 274
Факс: +263 4 708 528

ИЗРАЕЛ

UNHCR Honorary
Representation in Israel
PO Box 3489
Jerusalem или
Shlomtzion Ha Malka 10
Jerusalem
Тел: +972 2 621 4109
Факс: +972 2 623 4392

ТИМОР ЛЕСТЕ

UNHCR Representation
in Timor-Leste
PO Box 456
Dili
или
Estrada de Balido
Dili
Tel: +670 33 13 547
Fax: +670 33 13 554

ИНДИЯ

UNHCR Office of the Chief
of Mission in India
PO Box 3135
14 Jor Bagh
New Delhi 110003
Tel: +91 11 2469 0730
Fax: +91 11 2462 0137

ИНДОНЕЗИЯ

UNHCR Regional
Representation in Indonesia
PO Box 6602/JKPWK
Jakarta 10310
Menova Ravindo
J1. Kebon Sirih Kav.75
Jakarta Pusat 10340
Tel: +62 21 391 28 88
Fax: +62 21 391 27 77

ИРАН (ИСЛЯМСКА РЕПУБЛИКА)

UNHCR Representation
in the Islamic Republic of Iran
No 5, East Emdad Street,
Vanak sq.
North Shiraz Ave.
Tehran 19917
Tel: +98 21 8805 72 01
Fax: +98 21 8805 72 12

ИРАК

UNHCR Representation
in Iraq
PO Box 10141 Karrada
Baghdad
или
District Number 904
Hay Al-Wahda
Street Number 42
Building Number 52
Baghdad
Tel: +964 1 719 0670
Fax: +1 212 963 3009

ИРЛАНДИЯ

UNHCR Representation in
Ireland
Suite 4
Merrion House
1/3 Lower Fitzwilliam Street
Dublin 2
Tel: +353 1 631 4510
Fax: +353 1 631 4616

ИСПАНИЯ

UNHCR Representation
in Spain
Avenida General Pero 32-2.
PO Box 36-121
E-28020 Madrid
Tel: +34 91 556 36 49
Fax: +34 91 417 5345

ИТАЛИЯ

UNHCR Regional
Representation in Italy
Via Caroncini 19
00197 Roma
Tel: +39 06 802121
Fax: +39 06 802123/24

ЙЕМЕН

UNHCR Representation
in the Republic of Yemen
PO Box 12093
Sanaa
или
Algeria Street, No. 38
Building No 2
Sanaa
Tel: +967 1 469 771
Fax: +967 1 469 770

ЙОРДАНИЯ

UNHCR Regional
Representation in Jordan
PO Box 17101
1195 Amman
или
5 Hafez Abdul-Haija Street
Deir Ghbar
Amman
Tel: +962 6 550 20 30
Fax: +962 6 592 46 58

КАЗАХСТАН

UNHCR Representation
in Kazakhstan
67 Tole bi
Almaty 480091
Tel: +7 3272 791244
Fax: +7 3272 583982

КАМБОДЖА

UNHCR Representation
in Cambodia
PO Box 539
House No 2, Street No 352
Beung Keng Kang
Phnom Penh
Tel: +855 23 216005
Fax: +855 23 216274

КАМЕРУН

UNHCR Representation
in Cameroon
Boite Postale 7077
Yaoundй
или
Quartier Nlongkak
Rue No 1032 Batiment no 46
Yaoundй
Tel: +237 20 29 54
Fax: +237 21 35 91.

КАНАДА

UNHCR Representation
in Canada
280 Albert Street, Suite 401
Ottawa
Ontario
KIP 5G8
Tel: +1 613 232 09 09
Fax: +1 613 230 18 55

КЕНИЯ

UNHCR Representation
in Kenya
PO Box 43801, Nairobi
или
Chiromo Road
(next to Caltex Station)
By Consulate church
Westlands
Nairobi
Tel: +254 20 444 2000
Fax: +254 20 423 2080

КИПЪР

UNHCR Representation
in Cyprus
PO Box 1642
1590 Nicosia
или
South: C/O UNFICYP
Secretariat UNPA
Nicosia
Tel: +357 2 35 90 25
Fax: +357 2 35 90 37

КИРГИЗИЯ

UNHCR Representation
in Kyrgyzstan
UN House (3rd floor)
160 Chui Avenue
Bishkek 720010
Tel: +996 312 611 264
Fax: +996 312 611 271

КИТАЙ

UNHCR Regional
Representation in China
1-2-1, Tayan Diplomatic
Office,
Building 14
Liang Ma He Nan Lu
Beijing 100600
Tel: +86 10 6 532 68 06
Fax: +86 10 6532 16 47

КОЛУМБИЯ

UNHCR Representation
in Colombia
Calle 114 No 9-01 Office 601
Edificio Teleport Torre A
Bogota
Tel: +571 658 06 00
Fax: +571 658 06 02

**КОНГО
(ДЕМОКРАТИЧНА РЕПУБЛИКА)**

UNHCR Regional
Representation for Central
Africa in Democratic
Republic of Congo
PO Box 7248
Kinshasa 1
или
6729 Avenue de IOUA
Kinshasa
Tel: +243 81 880 1245
Fax: +243 81 301 0435

КОНГО (РЕПУБЛИКА)

UNCHR Representation
the Republic of Congo
BP 1093
Brazzaville
или
6, Rue 18 Mars 1977
Quartier Cathedrale
Brazzaville
Tel: +242 811 169
+242 815 763(UNDP)
Fax: +242 815 912

КОСТА РИКА

UNCHR Representation
the Republic of Congo
BP 1093
Brazzaville
или
6, Rue 18 Mars 1977
Quartier Cathedrale
Brazzaville
Tel: +242 811 169
+242 815 763(UNDP)
Fax: +242 815 912

КОРЕЯ

UNHCR Representation
in Republic of Korea
7F Kumsegi Bldg.
16, Euljiro 1 Ga
Joong-Ku
Seoul 100-191
Tel: +82 2 773 7011
Fax: +82 2 773 7014

КОТ Д'ИВОАР

UNHCR Representation
in Republic of Korea
7F Kumsegi Bldg.
16, Euljiro 1 Ga
Joong-Ku
Seoul 100-191
Tel: +82 2 773 7011
Fax: +82 2 773 7014

КУВЕЙТ

UNHCR Liason Office
in Kuwait
PO Box 28742
13148 Safat
Kuwait City
или
Khaitan Area
Block No 04
Al Walid Ebin Abdel Malek
Street No 206
Building No 90009
Kuwait City
Tel: +965 476 4982
Fax: +965 476 4257

ЛИБЕРИЯ

UNHCR Representation
in Liberia
PO Box 9077
Monrovia
или
Haider Building
Mamba Point
Monrovia
Tel: +231 22 6233
Fax: +231 22 6235

ЛИБИЙСКА АРАБСКА ДЖАМАХИРИЯ

UNHCR Office of the Chief
of Mission in Libyan Arab
Republic
PO Box 80708
Tripoli
или
Uthman Ibn Affan St
Ben Ashour
Tripoli
Tel: +218 21 361 9662
Fax: +218 21 361 9661

ЛИВАН

UNHCR Representation
in Lebanon
PO Box 7332
Beirut
или
Michel Bustrus Street
Nasr Building
Achrafieh
Tel: +961 1 560 699
Fax: +961 1 560 717

ЛЮКСЕМБУРГ

Office of the UNHCR
Corresepndent in
Luxembourg
1 rue Jean Pierre Brasseur
b.p. 567
2015 Luxembourg
Tel: +352 454 018
Fax: +352 454 303

МАВРИТАНИЯ

UNHCR Office of the Chief
of Mission in Mauritania
C/O UNDP, BP 4405,
Nouakchott
или
Ilot K No 159-160-161
Route de la Corniche
Nouakchott
Tel: +222 5 257 414
Fax: +222 5 256 176

МАЛАВИ

UNHCR Representation
in Malawi
PO Box 30230
Lilongwe 3
или
7th Floor
Kangombe Building
City Centre
Lilongwe 3
Tel: +265 177 2155
Fax: +265 177 4128

МАЛАЙЗИЯ

UNHCR Representation
in Malaysia
PO Box 10185
50706 Kuala Lumpur
или
570 Jalan Bukit Petaling
50460 Kuala Lumpur
Tel: +60 3 2141 1322
Fax: +60 32141 1780

МАРОКО

UNHCR Honorary
Representation in Morocco
12, Rue de Fes-Hassan
Rabat
Tel: +212 377 676 06
Fax: +212 377 661 96

МЕКСИКО

UNHCR Regional
Representation for Mexico,
Central America and Cuba
Presidente Masaryk 29
sexto piso
Colonia Polanco
11570 Mexico, D.F.
Tel: +52 5 55263 9851
Fax: +52 5 55250 9360

МИАНМАР

UNHCR Representation
in Myanmar
PO Box 1485, Yangon
или
287 Pyay Road
Sanchaung Township
Yangon
Tel: +951 524022
Fax: +951 524 031

МОЗАМБИК

UNHCR Office of the Chief
of Mission in Mozambique
PO Box 1198
Maputo
или
Avenida dos Presidentes 33
Maputo
Tel: +258 1 490 242
Fax: +258 1 490 635

МОЛДОВА

UNHCR Representation
in the Republic of Moldova
31 August 1989 Street, #57
MD-2012 Chisinau
Tel: +373 22 271 853
Fax: +373 22 271 953

НАМИБИЯ

UNHCR Representation
in Namibia
Private Bag 13310,
Windhoek
или
2nd Floor, Sanlam Building
Independence Avenue
Windhoek
Tel: +264 61 237 143
Fax: +264 61 230 055

НЕПАЛ

UNHCR Representation
in Nepal
PO Box 2374, Kathmandu
или
Dhara Marga Anil Kuti
Maharajgunj
Kathmandu
Tel: +977 1441 2521
Fax: +977 1441 2853

НИГЕРИЯ

UNHCR Representation
in Nigeria
UN House Plot no 617/618
Diplomatic Zone
Central Area District
PMB 2851, Garki
Abuja
Tel: +234 9 461 8569
Fax: +234 9 461 8598

**ОБЕДИНЕНО КРАЛСТВО НА
ВЕЛИКОБРИТАНИЯ И СЕВЕРНА
ИРЛАНДИЯ**

UNHCR Representation
in United Kingdom
Stand Bridge House
138-142 Strand
London
WC2R 1HH
Tel: +44 20 7759 8090
Fax: +44 20 7759 8119

ПАКИСТАН

UNHCR Representation
in Pakistan
PO Box 1263
Islamabad
или
No 2 Diplomatic Enclave
QUAID-E-AZAM, University
Road
Sector G-4
Islamabad
Tel: +92 51 282 9502
Fax: +92 51 227 9455

ПАНАМА

UNHCR Representation
in Panama
La Ciudad del Saber
Gaillard Street,
Building 812-B
Panama City
Tel: +507 317 1630
Fax: +507 317 1633

ПАПУА НОВА ГВИНЕЯ

UNHCR Representation
in Papua New Guinea
PO Box 1909, Port Moresby
или
4th Floor ADF House
(Next St. Marys
Catholic Church)
Musgrave Street, Town
Port Moresby.
Tel: +675 321 7422
Fax: +675 321 5977

ПОЛША

UNHCR Representation
in the Republic of Poland
2, Aleja Roz
PL-00 556 Warsaw
Tel: +48 22 628 69 30
Fax: +48 22 625 61 24

РУАНДА

UNHCR Representation
in Rwanda
BP 867
Kigali
или
Bd de LUmuganda
Commune Kacyiru
Secteur Kimihurura
Cellule Kamukina
Kigali
Tel: +250 58 5107
Fax: +250 58 3485

РУМЪНИЯ

UNHCR Representation
in Romania
25, Armeneasca Street,
Sector 2
70228 Bucharest
Tel: +40 1 211 29 44
Fax: +40 1 210 15 94

РУСКА ФЕДЕРАЦИЯ

UNHCR Representation
in the Russian Federation
United Nations Office
6 Obukh Pereulok
Moscow 103064
Tel: +7 503 232 30 11
Fax: +7 503 232 30 16

САУДИТСКА АРАБИЯ

UNHCR Regional
Representation for Saudi
Arabia
PO Box 94003
Riyadh 11693
или
Fazari Square
Pension Fund Commercial
Complex
Block C-13
Dipomatic Quarters
Riyadh
Tel: +966 1 482 8835
Fax: +966 1 482 8737

СЕНЕГАЛ

UNHCR Regional
Representation in Senegal
BP 3125, 59 rue Docteur
Theze
Dakar
Tel: +221 823 66 03
Fax: +221 823 66 00

СИЕРА ЛЕОНЕ

UNHCR Representation
in Sierra Leone
PO Box 475, Freetown
или
29 Wilkinson Road
Freetown
Tel: +232 22 234 321
Fax: +232 22 234 347

СИРИЙСКА АРАБСКА РЕПУБЛИКА

UNHCR Representation
in Syria
PO Box 30891
Damascus
или
Al Malki
Mohamed Al Bazm
Street No 14
Al Nabelsi Building
Damascus
Tel: +963 11 373 5940
Fax: +963 11 373 6108

СЛОВАКИЯ

UNHCR Representation
in the Slovak Republic
Sturova 6
811 02 Bratislava
Tel: +421 2 52 92 78 75
Fax: +421 2 52 92 78 71

СЛОВЕНИЯ

UNHCR Representation
in Slovenia
Miklosiceva Cesta 18/II
1000 Ljubljana
Tel: +386 1 4328 240
Fax: +386 1 4328 224

СОМАЛИЯ

UNHCR Representation
in Somalia
PO Box 43801, Nairobi или
Lion Place
Waiyaki Way
(Next to St Marks Church)
Westlands
Nairobi
Kenya
Tel: +254 20 422 2200
Fax: +254 20 422 2280

СУДАН

UNHCR Representation
in Sudan
PO Box 2560, Khartoum или
Mohammed Nageeb Road
(North of Farouk Cemetery)
Khartoum No 2
Tel: +249 11 47 11 01
Fax: +249 11 47 31 01

СЪЕДИНЕНИ АМЕРИКАНСКИ ЩАТИ

UNCHR Regional
Representation for the
United States of America
and the Caribbean
1775 K Street, NW,
Suite 300
Washington DC 20006
Tel: +1 202 296 5191
Fax: +1 202 296 5660

СЪРБИЯ И ЧЕРНА ГОРА

UNHCR Representation
in Serbia and Montenegro
Krunska 58
11000 Belgrade
Tel: +381 38 308 2100
Fax: +381 38 344 2947

ТАДЖИКИСТАН

UNHCR Representation
in Tajikistan
Prospekt Drujba Narodov 106
Dushanbe, 734013
Tel: +992 372 214406
Fax: +992 372 510039

ТАЙЛАНД

UNCHR Regional
Representation for Thailand,
Cambodia and Vietnam
PO Box 2-121
Rajdamnern Avenue
United Nations Building
3rd Floor, Block A
Bangkok 10200
Tel: +66 2 288 1234
Fax: +66 2 280 0555

ТАНЗАНИЯ (ОБЕДИНЕНА РЕПУБЛИКА) УЗБЕКИСТАН

UNHCR Representation
in the United Republic of
Tanzania
PO Box 2666
Dar-es-Salaam
или
Plot 18 Kalenga Street
Dar-es-Salaam
Tel: +255 22 215 00 75
Fax: +255 22 215 28 17

ТУНИС

UNHCR Honorary
Representation in Tunisia
BP 863
1035 Tunis или
61 Boulevard Bab Benat
1035 Tunis
Tel: +216 715 73586
Fax: +216 715 70168

ТУРКМЕНИСТАН

UNHCR Representation
in Turkmenistan
40, Galkynysh Street
744013 Ashgabat
Tel: +993 12 425 684
Fax: +993 12 425 691

ТУРЦИЯ

UNHCR Representation
in Turkey
12. Cadde, 212. Sokak No 3
3 Sancak Mahallesi,
Cankaya
Ankara
Tel: +90 312 409 7000
Fax: +90 312 441 2173

УГАНДА

UNHCR Representation
in Uganda
PO Box 3813, Kampala или
Plot 18 Prince Charles Drive
Kololo
Kampala
Tel: +256 41 231 231
Fax: +256 41 256 989

УКРАИНА

UNHCR Regional
Representation in Ukraine
PO Box 122
Kyiv 01015 или
32A, Sichnevogo
Povstannya Str.
Kyiv 01015
Tel: +380 44 573 9424
Fax: +380 44 288 9850.

УНГАРИЯ

UNHCR Representation
in Hungary
Felvinci ut 27
1022 Budapest
Tel: +36 13363062
Fax: +36 13363080

UNHCR Representation
in Uzbekistan
14 Mahmood Torobi Str
700090 Tashkent
Tel: +998 71 120 68 93
Fax: +998 71 120 68 91

ФИЛИПИНИ

UNHCR Representation
in the Philippines
PO Box 2074 (MCPO)
G. Puyat Avenue
1260 Makati
Metro Manila
или
3rd Floor, JAKA II Building
150 Legaspi Street
1200 Makati, Metro Manila
Tel: +63 2 818 5121
Fax: +63 2 817 4057

ФРАНЦИЯ

UNHCR Representation
in France
9, rue Keppler
F-75016 Paris
Tel: +33 1 44 43 48 58
Fax: +33 1 40 70 07 39

ХЪРВАТСКА

UNHCR Representation
in Croatia
3rd floor
24 Slovenska Ulica
10000 Zagreb
Tel: +385 1 3713 555
Fax: +385 1 3713 588
+385 1 3713 565

ЦЕНТРАЛНОАФРИКАНСКА РЕПУБЛИКА

UNHCR Representation
in the Central African Republic
Boite Postale 950
Bangui
или
Rue Joseph Degrain
(Route de Sofitel)
Bangui
Tel: +236 61 40 76
Fax: +236 61 98 34

ЧАД

UNHCR Representation
in Chad
B.P. 906
NDjamena
или
Quartier Cardaliї, Avenue
Felix Ebouї
Immeuble STAT
NDjamena
Tel: +235 51 86 10
Fax: +235 51 5340

ЧЕШКА РЕПУБЛИКА

UNHCR Representation
in Czech Republic
Namesti Kinskych 6
PO Box 210
150 00 Prague 5
Tel: +420 2 571 998 66
Fax: +420 2 571 998 62

ШВЕЙЦАРИЯ

UNCHR Liaison Unit
for Switzerland and
Liechtenstein
Case Postale 2500
94 Rue Montbrillant
CH-1211 Geneve 2
Tel: +41 22 739 8755
Fax: +41 22 739 7379

ШВЕЦИЯ

UNHCR Regional
Representation
for the Nordic and Baltic
Countries in Sweden
Ynglingagatan 14 6th Floor
S-11347 Stockholm
Tel: +46 8 457 4880
Fax: +46 8 457 4887

ШРИ ЛАНКА

UNCHR Representation
in Sri Lanka
97 Rosmead Place
Colombo 07
Tel: +94 11 268 3968
Fax: +94 11 268 3971

ЮЖНА АФРИКА

UNHCR Regional
Representation in South
Africa
PO Box 12506
The Tramshed
Pretoria
или
8th floor
Metro Park Building
351 Cnr. Schoaman
& Prinsloo Str.
Pretoria 0002
Gauteng Province
Tel: +27 12 354 8303
Fax: +27 12 354 8390

ЯПОНИЯ

UNHCR Representation
in Japan
UNU Bldg., 6F 5-53-70,
Jingumae
Shibuya-ku, Tokyo 159-0001
Tel: +81 33 499 20 11
Fax: +81 33 499 22 72

ОРГАНИЗАЦИЯ НА ОБЕДИНЕНИТЕ

НАЦИИ

Office of UNHCR
in New York
PO Box 20
Grand Central
New York
NY 10017
или
220 East 42nd Street
Suite 3000
New York
NY 10017
Tel: +1 212 963 00 32
Fax: +1 212 963 00 74

ВКБООН и ИПС: кратко представяне

ВКБООН

Върховният комисар за бежанците на ООН (ВКБООН) има мандат да ръководи и координира международната дейност за закрила на бежанците и за решаване на бежанските проблеми в цял свят. ВКБООН се стреми да създаде условия всяко лице да може да упражни правото си да търси и да получи безопасно убежище в друга държава, и да се завърне у дома доброволно. Като подпомага бежанците да се завърнат в техните страни или да се установят в друга държава, ВКБООН търси трайни решения за тяхната участ.

Изпълнителният комитет на ВКБООН и Общото събрание на ООН са упълномощили организацията да подпомага и други групи лица, включително лицата, които нямат гражданство или чието гражданство се оспорва, а при някои обстоятелства - и вътрешно разселените лица.

ВКБООН се стреми да ограничи ситуацията на принудително разселване, като насърчава държавите и институциите да създават условия, които способстват за защита на правата на човека и за мирно разрешаване на споровете.

Организацията предлага закрила и помощ на бежанците и на други лица безпристрастно, с оглед на техните потребности и независимо от тяхната раса, цвят на кожата, религия, политически възгледи или пол. ВКБООН се придържа неизменно към принципа на участието и се допитва до бежанците във връзка с всички решения, които засягат техния живот. ВКБООН работи в партньорство с правителства и регионални организации, както и с международни и неправителствени организации.

ИПС

Създаден през 1889 г., Интерпарламентарният съюз (ИПС) е международната организация, която обединява представителите на парламентите на суверенни държави. Към септември 2005 г. в него са представени парламентите на 141 страни.

Интерпарламентарният съюз работи за мир и сътрудничество между народите и укрепване на представителните институции. За тази цел ИПС разширява контактите, координацията и обмяната на опит между парламенти и парламентаристи от всички страни, обсъжда въпроси от международен интерес и изразява становището си по такива въпроси, допринася за защитата и утвърждаването на правата на човека, и повишава осведомеността на широката общественост за функционирането на представителните институции.

ИПС споделя целите на Организацията на обединените нации, подкрепя дейността ѝ и работи в тясно сътрудничество с организациите на ООН. Той си сътрудничи и с регионални интерпарламентарни организации, както и с международни, междуправителствени и неправителствени организации, чиято дейност е вдъхновена от същите идеали.

© Интерпарламентарен съюз 2005

Издадено от Интерпарламентарния съюз

съвместно с

Върховния комисариат за бежанците на ООН

Всички права запазени. Никоя част от това издание не може да бъде възпроизвеждана, включвана в електронна система или предавана в каквато и да е форма или по какъвто и да е начин (електронно, механично, чрез фотокопиране, записване и др.) без предварителното разрешение на Интерпарламентарния съюз или на Върховния комисариат на ООН за бежанците.

Изданието се разпространява при условие, че няма да бъде въвеждан в обращение с търговска цел, нито заемано, продавано, отдавано под наем или разпространявано по друг начин без предварителното съгласие на издателя, като корицата и подвързията не могат да се различават от оригиналните и на всеки следващ издател трябва да бъдат поставени същите условия.

ISBN 92-9142-262-2 (ИПС)

Централа на ИПС:

Inter-Parliamentary Union
Chemin du Pommier 5
Case Postale 330
CH-1218 Le Grand Saconnex
Geneva
Switzerland
Тел.: + 41 22 919 41 50
Факс: + 41 22 919 41 60
Ел. поща: postbox@mail.ipu.org
Интернет адрес: www.ipu.org

Служба на Постоянния наблюдател на ИПС към ООН

Inter-Parliamentary Union
220 East 42d Street
Suite 3002
New York, N.Y. 10017
USA
Тел.: + 1 212 557 58 80
Факс: + 1 212 557 39 54
Ел. поща: ny-office@mail.ipu.org

Върховен комисар за бежанците на ООН

Office of the United Nations High Commissioner for Refugees
Case Postale 2500
1211 Geneva 2
Switzerland
Тел.: + 41-22-739-8111
Факс: + 41-22-739-7353

Глава 3

Изкореняване на причините за липсата на гражданство

Липсата на гражданство може да се дължи на различни обстоятелства. По-долу са разгледани някои от основните причини за нея и практическите действия, които държавите могат да предприемат, за да преодолеят тези обстоятелства, особено когато извършват преглед на своите нормативни актове за гражданството.

Причини от правно-техническо естество

Колизия на закони

Проблеми могат да възникнат, когато законодателството за гражданството в една държава се различава от законодателството на друга държава, в резултат на което лицето не може да стане гражданин на никоя от двете държави. Възможно е двете законодателства да имат правилно съдържание, но проблемите да възникват при едновременното им прилагане. Например държава А, в която е родено лицето, предоставя гражданство само по произход (*jus sanguinis*), но родителите на лицето са граждани на държава Б. Държава Б от своя страна предоставя гражданство само по месторождение (*jus soli*), но лицето е родено в държава А. Така лицето остава без гражданство.

За да се избегнат тези проблеми:

- В съответствие с Хагската конвенция от 1930 г. всяка държава определя съгласно своя закон кои лица са нейни граждани. Този закон, признат от другите държави, трябва да съответства на международните конвенции, международния обичай и признатите принципи на правото, приложими към въпросите на гражданството. С други думи, държавите следва да разполагат с актуална база от нормативни актове за гражданството и с информация за тяхното практическо прилагане, за да могат да преодоляват колизията на правни норми относно гражданството.
- Конвенцията за намаляване на случаите на лица без гражданство от 1961 г. изисква гражданство да бъде предоставяно:
 - по рождение, по закон на лице, родено на територията на държавата;
 - по закон при навършване на определена възраст на лице, родено на територията на държавата, в съответствие с изискванията на националното законодателство;
 - на основата на подадена молба на лице, родено на територията на държавата (молбата може да бъде обусловена от едно или повече от следните изисквания: определен срок за подаване на молбата; изисквания за постоянно местожителство през определен период; липса на осъдителни присъди за определени престъпления и/или лицето никога да не е имало гражданство);
 - по рождение на родено в брак дете, чиято майка е гражданин на държавата, в която е родено детето;

- по произход ако лицето не може да придобие гражданството на договарящата държава, на чиято територия е родено, поради изисквания за навършена възраст или пребиваване (тук могат да бъдат поставени едно или повече от следните условия: определен срок за подаване на молбата; изискване за обичайно местожителство през определен период и/или лицето никога да не е имало гражданство);
 - на подхвърлени деца, намерени на територията на договарящата държава;
 - по рождение, по закон на лице, родено другаде, ако към датата на раждането единият от родителите е бил гражданин на договарящата държава;
 - на основата на подадена молба, в съответствие с предписанията на националното законодателство на лице, родено другаде, ако към датата на раждането единият от родителите е бил гражданин на договарящата държава (молбата може да бъде обусловена от едно или повече от следните изисквания: определен срок за подаване на молбата; изискване за обичайно местожителство през определен срок, липса на осъдителни присъди за престъпления против националната сигурност и лицето никога да не е имало гражданство).
- Когато определят първоначалния кръг от свои граждани и начина на придобиване на гражданство по рождение, повечето държави съчетават в своето законодателство принципите на гражданство по месторождение и гражданство по произход. Страните, които не допускат двойно гражданство, следва да гарантират възможността лицето или неговите родители да придобият гражданството на една държава при навършване на определена възраст.

Колизия на правни норми относно освобождаването от гражданство

Нормативните актове за гражданството в някои държави позволяват на лицата да се освободят от гражданство, преди да са придобили или да им е гарантирано придобиването на друго гражданство. Така често се стига до липса на гражданство. Колизия на закони в тези случаи възниква, когато едната държава не позволява освобождаване от гражданство, преди лицето да е придобило друго гражданство, а другата засегната държава не предоставя своето гражданство, преди лицето да се е освободило от предишното си гражданство. Понякога лицето е длъжно да се откаже от гражданство, придобито другаде, за да може да подаде молба за гражданство по местоживеенето си, и така остава апатрид до придобиването на новото гражданство.

За да се избегне този проблем:

- Според Конвенцията от 1961 г. загубването или освобождаването от гражданство следва да бъде обусловено от предходното придобиване или гаранции за придобиването на друго гражданство. Изключение може да се направи при натурализиран лица, които са били уведомени за формалностите и сроковете, но живеят в чужбина определено време и не

изразят воля за запазване на своето гражданство. В този случай “натурализирано” е лицето, което е придобило гражданство след подадена молба до съответната договаряща държава при условие, че държавата е имала възможност да отхвърли молбата. Загубването на гражданство може да стане само в съответствие със закона и трябва да бъде съпътствано от пълни процесуални гаранции, например право на справедливо гледане на делото от съд или от друг независим орган.

- Нормативните актове за гражданството следва да предвиждат, че никое лице не може да се откаже от своето гражданство, преди да е придобило друго гражданство или да е получило официални писмени уверения от съответните органи, че ще придобие друго гражданство.
- Някои държави са приели разпоредби, които позволяват възстановяване на тяхното гражданство, ако лицата загубят чуждото си гражданство или не придобият друго гражданство.
- Нормативните актове за гражданството в държавите, които не допускат двойно или множествено гражданство, трябва да гарантират, че освобождаването от чуждо гражданство или неговото загубване не е предпоставка за придобиване или запазване на тяхното собствено гражданство, ако такова освобождаване или загубване не е възможно. Например не е редно от бежанците да се изисква да се върнат в своята страна на произход или да се свържат с нейните органи, за да се откажат от гражданството си.

Примери за успешна практика: Украйна

През 1944 г. над 200 000 кримски татари са депортирани от Крим в различни райони на Съюза на Съветските социалистически републики (СССР) поради обвинения, че са сътрудничили на нацистките окупационни сили. Повечето са депортирани в Узбекската съветска социалистическа република. Две десетилетия по-късно Председателят на Върховния съвет на СССР обявява, че обвиненията против кримските татари са били неоснователни и татарите могат да живеят навсякъде на територията на СССР, включително на Кримския полуостров.

Татарите, които решават да се завърнат в Крим, обаче се натъкват на проблеми с регистрацията, намирането на работа и достъпа до земи и жилища. През 1987 г. Министерският съвет на СССР приема резолюция, която ограничава репатрирането на кримски татари само до осем вътрешни (а не крайбрежни) района на полуострова и така препятства завръщането им по родните места на по-плодородния и развит южен бряг. Две години по-късно, след като Върховният съвет обявява за “незаконни и престъпни” действията, с които са отказани права на “народите, подложени на насилствено депортиране”, се стига до масов приток на възвращенци в Крим.

Непосредствено след разпадането на СССР през декември 1991 г. внезапно възникват сложни политически и правни проблеми, свързани с правоприемството на държавите, включително въпроси за държавните граници и гражданството.

Украйна, която вече включва територията на Крим, става държава правопреемник, на бившата Украинска ССР. Според първия Закон за гражданството в държавата (1991 г.) лицата, които са били граждани на бившия СССР и пребивават постоянно на украинска територия, включително в Крим, при обявяването на независимостта на 24 август 1991 г., автоматично (по право) стават граждани на Украйна, независимо от техния произход, обществено положение, раса, националност, пол, образование, роден език, политически убеждения или религия. Единствената хипотеза, при която тези лица не стават автоматично украински граждани, е те да са били граждани на друга държава и да са възразили против придобиването на украинско гражданство. Дори лицата, които са се регистрирали като законно пребиващи в Украйна от обявяването на независимостта до влизането в сила на Закона за гражданството, три месеца по-късно също придобиват украинско гражданство автоматично. По силата на всички тези норми украинско гражданство придобиват около 150 000 кримски татари.

Приема се, че след влизането в сила на Закона за гражданството през ноември 1991 г. в Украйна са се завърнали 108 000 кримски татари. Те се натъкват на нови проблеми при придобиването на украинско гражданство. Около 28 000 от тях са се отказали от статуса си на постоянно пребиваващи в други страни, преди законодателството за гражданството на тези страни да е влязло в сила, и така стават апатриди *де юре*. Други 80 000 лица, които при влизането в сила на Закона за гражданството са запазили регистрацията си в страните по предишното местоживееене, са станали граждани *де юре* на тези държави. Поради това те не придобиват автоматично украинско гражданство. Въпреки че им е предложен достъп до такова гражданство чрез индивидуални производства за натурализация, повечето възвращенци, които са се надявали да придобият украинско гражданство, не отговарят на строгите изисквания за тези производства, които включват пет години пребиваване в Украйна, достатъчен доход и владееене на украински език.

ВКБООН, Организацията за сигурност и сътрудничество в Европа (ОССЕ) и Съветът на Европа насърчават украинското правителство да измени Закона за гражданството за преодоляване на тези проблеми. ВКБООН предлага обучение и техническа помощ на украинската Служба за паспортите и натурализацията и организира медийна кампания по въпросите на гражданството. Местни неправителствени организации, работещи под наблюдението на ВКБООН, предоставят консултации на кандидатите за украинско гражданство и представляват лица в производствата пред украинските държавни органи.

В стремеж да ограничи и евентуално да премахне напълно липсата на гражданство, след консултации с ВКБООН украинският парламент изменя действащия в страната Закон за гражданството седем пъти през първите десет години от влизането му в сила. През май 1997 г. отпадат изискванията за владееене на езика и за доходите, а на низходящите на депортираните лица е разрешено да придобият украинско гражданство на основание рождението на техните предци на територията на Крим. Тези изменения в положителна насока позволяват на близо 28 000 завърнали се апатриди *де юре* най-сетне да придобият украинско гражданство .

Цитираните изменения допринасят съществено за разрешаване на проблемите на апатридите, но все още има други пречки за придобиването на украинско гражданство, включително конституционната забрана на двойното гражданство. Например възвращенците, които са станали граждани *де юре* на Узбекистан преди завръщането си в Крим, трябва да бъдат освободени формално от узбекско гражданство, преди да станат украински граждани. За освобождаване от узбекско гражданство обаче се изисква заплащането на такса от 100 щатски долара, посещение в узбекското посолство в Киев и административно производство, което често трае повече от година.

ВКБООН и ОССЕ посредничат на преговорите между двете страни, които завършват през 1998 г. с двустранна спогодба, която опростява реда за промяна на гражданството. Узбекистан се съгласява да премахне таксите за освобождаване от гражданство и разрешава местните паспортни служби на узбекското Министерство на вътрешните работи да събират молбите за освобождаване от гражданство и да ги изпращат на компетентните узбекски органи. В отговор на опасенията, изразени от ВКБООН, е възприета административна политика, при която предоставянето на украинско гражданство съвпада с освобождаването от узбекско гражданство, като така се осуетява възможността едно лице да остане без гражданство, докато трае производството. През трите години срок на действие на тази спогодба украинско гражданство придобиват около 80 000 възвращенци от Узбекистан. По-късно Украйна сключва аналогични двустранни спогодби с Беларус (1999 г.), Казахстан (2000 г.), Таджикистан (2001 г.) и Киргизия (2003 г.)

През 2001 г. украинският парламент приема нов Закон за гражданството, който още по-категорично препяства липсата на гражданство. Наред с други разпоредби, законът (изменен и допълнен през 2005 г.) позволява на кандидатите да се откажат от чуждото си гражданство една година след придобиването на украинско гражданство и премахва изискването за формално освобождаване, ако таксите за освобождаване биха превишили минималната месечна работна заплата в Украйна.

Нормативни актове и практика, които особено засягат децата

Съгласно Международния пакт за граждански и политически права (МПГПП) и Конвенцията за правата на детето (КПД) всички деца, независимо от тяхното месторождение, следва да бъдат регистрирани незабавно при раждането им. Всички деца имат право да придобият гражданство. Гражданството на едно дете се определя според законодателствата на засегнатите държави; и всички държави са длъжни да изискват информация за месторождението на детето и неговите родители. Без доказателство за раждане, т.е. без призната регистрация на раждането, за едно дете е почти невъзможно да докаже своята самоличност и оттам да придобие гражданство.

За да се избегне този проблем:

- Държавите следва да осигурят необходимите ресурси на съответните местни администрации, за да гарантират системното регистриране на ражданията в съответствие с чл. 7 от КПД и чл. 24 от МПГПП. При необходимост следва да се търси съдействие от международната общност и по-специално от УНИЦЕФ.

- При регистрирането на ражданията държавите следва да установяват случаите на спорно гражданство и да предоставят гражданство, ако детето в противен случай би било апатрид. След присъединяване към Конвенцията за намаляване на случаите на лица без гражданство от 1961 г. съответните разпоредби от нея трябва да бъдат въведени в националното законодателство. Тези разпоредби следва да бъдат включени във вътрешното право, дори ако държавата не се е присъединила към Конвенцията от 1961 г.
- Законодателството за гражданството следва да съдържа норми за придобиване на гражданството на държавата по месторождението на детето. Това би осуетило липсата на гражданство в случаите, когато при раждането на детето е била допусната грешка в определянето на неговото гражданство.
- Децата, родени извън брака, по възможност следва да се ползват при раждането си от същия достъп до гражданство, както децата на родители, сключили брак, в съответствие с националното законодателство.

В много страни не е разрешено децата да получават гражданството на своята майка, дори когато те са родени в държавата, на която е гражданин майката, а бащата няма гражданство. В такъв случай децата остават без гражданство.

За да се избегне този проблем:

- Според Конвенцията за гражданството на омъжената жена от 1957 г. и Конвенцията за премахване на всички форми на дискриминация по отношение на жените от 1979 г. жените следва да имат равни права с мъжете, що се отнася до гражданството на техните деца. Прилагането на тези принципи прави невъзможна дискриминацията на жените и осуетява риска детето на наследява статуса на апатрид от своя баща, ако той няма гражданство.
- Държавите следва да включат в своите национални закони за гражданството норми за забрана на дискриминацията, основана на пол.

Осиротелите и изоставените деца често нямат доказано гражданство. Понякога децата, родени извън брака, също не могат да придобият гражданство.

За да се избегне този проблем:

- Подхвърлените деца, намерени на територията на една държава, трябва да придобият гражданството на тази държава. Този принцип се съдържа в законодателството за гражданството на много държави и в международноправните актове по въпросите на гражданството.
- Висшите интереси на детето винаги следва да бъдат първостепенно съображение при определянето на гражданството на детето.

Практиката на някои държави, свързана с **осиновяването**, може да доведе до липса на гражданство, ако например децата не могат да придобият гражданството на своите осиновители.

За да се избегнат тези проблеми:

- Държавите следва да въведат в своето законодателство норми, които гарантират, че тяхното вътрешно право признава осиновяването, извършено в чужбина в съответствие с международното право. Европейската конвенция за осиновяването на деца от 1967 г. насърчава държавите да улесняват придобиването на гражданство от децата, осиновени от техни граждани.

Административна практика

Придобиването, възстановяването и загубването на гражданството свързани с множество административни и процесуални въпроси. Дори когато едно лице отговаря на условията за придобиване на гражданство всъщност дори ако човек е подал молба за придобиване на гражданство и тя е била уважена, твърде високите административни такси, невъзможността за спазване на сроковете и/или да се представят изискваните документи, които се намират в държавата на предишното гражданство, са все обстоятелства, които могат да попречат на лицето да придобие гражданство.

За да се избегне този проблем:

- Молбите за придобиване, запазване, загубване, възстановяване или удостоверяване на гражданство следва да се обработват в разумен срок.
- За регистрация на автоматичното (по право) придобиване или загубване на гражданство, включително от обичайно и законно пребиваващите в случай на правоприемство на държави, не следва да се изискват писмени декларации, въпреки че на държавите по начало се препоръчва да пазят писмени архиви за всички решения, свързани с гражданството.
- Таксите за придобиване, запазване, загубване, възстановяване или удостоверяване на гражданството и за свързаните с това производства за административен и съдебен контрол следва да бъдат с подходящ размер.

Закони и практика, които особено засягат жените

В някои държави гражданството на жените се променя *автоматично* при сключването на брак с чужд гражданин. В такъв случай жената може да остане без гражданство, ако не получава автоматично гражданството на своя съпруг или последният е лице без гражданство.

Една жена може да остане без гражданство и ако придобие гражданството на съпруга си, но впоследствие бракът бъде прекратен и тя загуби гражданството, придобито на основание сключения брак, а първоначалното ѝ гражданство не се възстановява автоматично.

За да се избегнат тези проблеми:

- Конвенцията за гражданството на омъжената жена от 1957 г. и Конвенцията за премахване на всички форми на дискриминация по отношение на жените от 1979 г. целят да предоставят на жените права, равни с тези на мъжете, що се отнася до придобиването, промяната или запазването на гражданството. В съответствие с принципите на тези конвенции гражданството на съпруга не следва да води до автоматична промяна на гражданството на съпругата, да я превръща в апатрид или да я задължава

да придобие неговото гражданство.

- Държавите, в които жените нямат равни права с мъжете и могат да загубят автоматично гражданството си при сключване на брак или са длъжни да се освободят от предишното си гражданство при сключване на брак, следва да включат в своите закони за гражданството разпоредби, които позволяват на жените с прекратени бракове автоматично възстановяване на предишното им гражданство само на основата на декларация.

Автоматично загубване на гражданството

Някои държави отнемат автоматично гражданството на лицата, които са напуснали страната или живеят в чужбина. Отнемането на гражданство, което понякога настъпва само няколко месеца след заминаването на лицето, често е свързано с порочната административна практика заинтересуваното лице да не бъде осведомявано за рисковете от загубване на гражданството, ако не се регистрира периодично пред държавните органи. Ако лицето е придобило гражданство по натурализация, а не по месторождение или по произход, дори периодичната регистрация понякога е недостатъчна да гарантира, че гражданството му няма да бъде отнето. Липсата на гражданство често е пряк резултат от подобна практика.

За да се избегне този проблем:

- Чл. 7, т. 3 от Конвенцията за намаляване на случаите на лица без гражданство от 1961 г. предвижда, че гражданин на договаряща държава не губи гражданството си, при което би станал апатрид, вследствие на отпътуване, пребиваване в чужбина, пропуск да се регистрира или на друго подобно основание. Конвенцията съдържа и изключение от този принцип по отношение на натурализираните граждани, които са живели в чужбина в продължение на повече от седем последователни години. Тези лица са длъжни да заявят пред компетентния орган желанието си да запазят своето гражданство. Следователно държавите трябва в достатъчна степен да информират натурализираните граждани за това изискване както на своя територия, така и в чужбина чрез своите консулски служби.
- По-новите международноправни актове като Европейската конвенция за гражданството не позволяват на държавите да лишават едно лице от гражданство на основание неговото обичайно местоживееие в чужбина, ако така съответното лице би станало апатрид.

Причини, свързани с правоприемството на държавата

Предаване на територия или прехвърляне на суверенитет

Предаването на територия или суверенитет е засегнато само отчасти от конкретни международноправни актове и принципи, но въпреки това отдавна е причина за липсата на гражданство.

Националните закони и практика неизбежно се променят, когато в една държава бъдат извършени фундаментални промени на територията или суверенитета, например когато държавата извоюва независимост от колониално господство, след разпадане на държава, ако нова държава или държави станат правоприемници на разпаднала се държава или ако държава бъде възстановена след период на разпадане. Всяко от тези събития може да доведе до приемането на нови закони и подзаконовни актове за гражданството и/или на нови административни процедури. В такива случаи лицата могат да останат без гражданство, ако не придобиват гражданство съгласно новите закони/подзаконовни актове или по новия административен ред, или ако им бъде отказано придобиване на гражданство поради ново тълкуване на законите и практиката, действали дотогава.

За да се избегнат тези проблеми:

- Според чл. 10 от Конвенцията за намаляване на случаите на лица без гражданство от 1961 г. държавите страни по конвенцията, следва да гарантират, че никое лице няма да стане апатрид вследствие на предаването на територия. Държавите следва да подпишат двустранни или многостранни договори с разпоредби, които гарантират недопускането на липса на гражданство вследствие на такова предаване. Когато не е подписан договор, съответната държава или държави следва да предоставят гражданство на онези лица, които в противен случай биха били апатриди.
- В практически план населението по начало е свързано с територията; независимо от това някои международни договори, конституционни норми и национални нормативни актове за гражданството предлагат избор на гражданството на всяка от държавите правоприемници.
- Договорите за правоприемство на държави могат да съдържат и норми, които уреждат ефекта на разпадането или разделянето на държавите върху гражданството.
- В отговор на необходимостта от кодифициране и развитие на международното право по въпросите на гражданството в случай на правоприемство на държави Комисията по международно право (КМП) към ООН е изготвила проект на правила в тази област, който е даден в приложение към Резолюция на Общото събрание на ООН 55/153 от 2001 г. Проектът предвижда следното:
 - всички засегнати държави следва да предприемат подходящи мерки с цел лицата, които към датата на правоприемство на държави са били граждани на държавата праводател, да не станат апатриди в резултат на правоприемството;

- лице, чието обичайно местоживеее се е намирало на територията, засегната от правоприемството, по презумпция придобива гражданството на държавата правоприемник, от датата на правоприемството;
 - държавата правоприемник, не следва да предоставя свое гражданство на лицата, чието обичайно местоживеее е било в друга държава, против волята на заинтересуваните лица, освен ако в противен случай те биха станали апатриди;
 - засегнатите държави следва да вземат предвид волята на заинтересуваните лица винаги, когато тези лица отговарят на условията за придобиване на гражданството на две или повече държави. Всяка засегната държава е длъжна да предостави на лицата, които имат достатъчни връзки с нея, право да изберат нейното гражданство, ако в противен случай те биха станали апатриди;
 - засегнатите държави са длъжни да не отказват поради дискриминация, независимо от нейното основание, на заинтересуваните лица правото да запазят или придобият гражданство или правото на избор на гражданство.
- Европейската конвенция за гражданството и проектът на **Протокол за недопускане на липсата на гражданство при правоприемство на държави** съдържат някои разпоредби от Конвенцията от 1961 г. и много от принципите, предложени в проектите на КМП. Цяла глава на Европейската конвенция е посветена на правоприемството на държави и гражданството, като са изведени четири основни принципа:
 - реална и ефективна връзка между заинтересуваното лице и държавата;
 - обичайно местоживеее на заинтересуваното лице към момента на правоприемството;
 - воля на заинтересуваното лице; и
 - териториален произход на заинтересуваното лице.

Наред с това Европейската конвенция за гражданството предвижда, че лица, които не са били граждани на държава праводател, и обичайно живеят на територията, суверенитетът върху която се прехвърля на държава правоприемник, но не са придобили гражданството на последната, следва да имат право да останат в държавата правоприемник, и да се ползват от същите социални и икономически права като нейните граждани.

- Проектът на Протокол за недопускане на липсата на гражданство при правоприемство на държави съдържа специални правила за доказването (чл. 8) във връзка с гражданството в случай на правоприемство на държави:

“Държава правоприемник, не може да изисква спазване на нейните общи правила с оглед на доказването, необходимо за придобиване на нейното гражданство, ако лицата са станали или биха станали апатриди в резултат на правоприемството на държави и не е оправдано тези лица да спазват общите

правила.

Държава правоприменник, не може да изисква да се докаже, че не е придобито друго гражданство, преди нейното гражданство да бъде придобито от лицата, които обичайно са живеели на нейна територия към датата на правоприменството на държави и които са станали или биха станали апатриди в резултат на правоприменството на държави.”

Т. 1 на чл. 8 визира хипотезата, при която е невъзможно или много трудно едно лице да спазва общите правила за доказването, за да отговори на условията за придобиване на гражданство. В някои случаи за един човек е невъзможно да представи пълни писмени доказателства за своя произход, например ако архивите на службата за гражданско състояние са били унищожени. Друг път е невъзможно представянето на писмени доказателства за местоживееенето, ако то не е било регистрирано. Нормата обхваща и случаите, в които лицето би могло да представи доказателства, но искането на такива е неуместно, например ако представянето им би застрашило живота или здравето на молителя. Обстоятелствата, които затрудняват представянето на доказателства, невинаги са пряко свързани с правоприменството на държавата. Те могат да бъдат следствие на събитие, настъпило преди или след правоприменството, например ако при режима на държавата праводател, гражданските регистри са били унищожени или на определена обществена група не са били издавани важни документи. В подобни случаи е достатъчно да има висока степен на вероятност, че съществуват доказателства, и/или да има независими свидетелски показания, за да се отговори на условията за придобиване на гражданството на държава правоприменник.

Т. 2 от чл. 8 има място само ако държавата праводател, е изчезнала и всички нейни граждани са загубили гражданството си като автоматична последица от разпадането ѝ. Ако новата държава правоприменник, препяства или ограничава множественото гражданство, тя може да изисква доказателство от заинтересуваното лице, че не е придобило друго гражданство или че е апатрид. Изискването да се докаже, че едно лице не притежава друго гражданство или е апатрид, често е неизпълнимо, тъй като зависи от сътрудничеството на други държави. Ако има риск заинтересуваното лице да стане апатрид вследствие правоприменството на държавата, държавата правоприменник, не следва да изисква доказателство, че това лице не притежава друго гражданство или не притежава никакво гражданство, преди да му предостави собственото си гражданство. Това правило се опира върху господстващото разбиране, че предотвратяването на липсата на гражданство е първостепенен стремеж на международната общност, докато допускането или отхвърлянето на множественото гражданство е въпрос, който всяка държава решава сама.

Тези норми не са пречка държава, която желае да ограничи множественото гражданство на своя територия, да сътрудничи с други държави и да обменя информация относно придобиването и загубването на гражданство. Множественото гражданство може да бъде осуетено чрез разпоредбата за непризнаване на друго гражданство, която се съдържа в Хагската конвенция за колизията на законите за гражданството от 1930 г. и в чл. 7.1(а) от Европейската конвенция за гражданството, който предвижда възможност за автоматично загубване на гражданство, когато лицето доброволно придобие друго гражданство. Държавата може да изисква също

заинтересуваното лице да представи писмена декларация, че няма и няма да има друго гражданство. Това ѝ позволява да лиши лицето от гражданство, ако по-късно бъде установено, че то е представило декларация с невярно съдържание.

Успешна практика: Чешка република

Когато бившата държава Чехословакия е прекратена официално на 1 януари 1993 г., двете държави правоприменици, Чешка република и Словакия, приемат нови закони за гражданството, с които определят първоначалния кръг на гражданите на всяка от тях и реда за придобиване на съответното гражданство. И двете законодателства обаче се опират върху Закона за гражданството на Чехословакия от 1969 г., поради което не са пригодени към новите условия.

Според националните закони за гражданството на двете нововъзникнали държави лицата, родени преди 1954 г. т.е. онези, които са били на възраст 15 или повече години, когато Чехословашката социалистическа република е станала федерация от две републики, са граждани на тези държави, ако са родени на тяхна територия (*jus soli*). Лицата, родени след 1954 г., се смятат за граждани на държавите било по месторождение (децата от смесени бракове на родители с чешко и словашко гражданство обикновено придобиват гражданство по месторождение) или по произход (*jus sanguinis*), ако и двамата родители имат едно и също гражданство. Така много хора, които през целия си живот са живели в Чешката република, придобиват словашко гражданство и обратно. Повечето членове на ромското етническо малцинство, живеещи в Чешката република, попадат в тази юридическа безизходица, тъй като много от тях са родени на словашка територия или са низходящи на лица, родени в Словакия.

Новите закони за гражданството в Словакия дават неограничено право на гражданство на всички бивши граждани на Чехословакия, но новият чешки Закон за гражданството въвежда строги условия за придобиване на чешко гражданство. За да придобие чешко гражданство, едно лице трябва да отговаря на следните изисквания:

- да е поддържало и регистрирало трайно постоянно местоживееие на територията на Чешката република в продължение на най-малко две години преди прекратяването на федерацията;
- да е било освободено от словашко гражданство; и
- да не е било осъждано за умишлено престъпление през предходните пет години.

В средата на 90-те години правителствата на Чехия и Словакия се обръщат с молба към ВКБООН да им съдейства за преодоляването на хилядите случаи на липса на гражданство, възникнали поради колизията на законодателствата. ВКБООН извършва две анкетни мисии на място в региона и провежда консултации с правителствата във връзка със законите за гражданството.

През 1996 г. ВКБООН подпомага създаването на Консултативен център по въпросите на гражданството в Прага. Центърът предлага правни и социални

консултации на бивши граждани на Чехословакия, станали апатриди въпреки своите отдавнашни и реални връзки с Чешката република. За срок от една година са поети грижите над повече от 3500 лица, лишени от свобода в чешките затвори, и над 2000 други лица, които не могат да определят или ползват своето гражданство.

След консултации от страна на ВКБООН и Съвета на Европа чешкото правителство започва да намалява ограниченията за придобиване на гражданство. През април 1996 г. чешкият парламент приема изменение на Закона за гражданството, с което Министерството на вътрешните работи е овластено по своя преценка да премахне изискването за чисто съдебно минало на кандидатите, които са или са били словашки граждани, пребивавали са трайно в Чешката република и притежават официално доказателство за това пребиваване.

По-късно, през 1999 г., парламентът на Чехия приема друго изменение, което позволява на гражданите на бившата Чехословакия, които са пребивавали постоянно на територията, превърнала се в Чешка република, но не притежават официално разрешение за пребиваване, да станат граждани на Чешката република. Изменението позволява на тези лица да докажат своето пребиваване чрез трудови договори и/или договори за жилищно настаняване и/или чрез свидетели. От тях не се изисква и чисто съдебно минало. Постепенно чрез съгласуваните действия на ВКБООН, неправителствените организации и чешките държавни органи, тези бивши граждани на Чехословакия, които са пребивавали постоянно в Чешката република след прекратяването на федерацията, получават неограничен достъп до чешко гражданство.

Причини, свързани с дискриминация или произволно лишаване от гражданство

Дискриминация

Едно от основните ограничения на свободата на държавите при придобиването или отказа за придобиване на гражданство е забраната на дискриминацията. Този принцип е отразен в Международната конвенция за ликвидиране на всички форми на расова дискриминация и в много други актове. В своята обща препоръка от 1 октомври 2004 г. относно дискриминацията на лица, които не са граждани на държавата, Комитетът на ООН за премахване на расовата дискриминация изтъква, че “лишаването от гражданство на основата на раса, цвят на кожата, произход или национална или етническа принадлежност е нарушение на задълженията на държавата да осигури упражняване без дискриминация на правото на гражданство.”

Понякога обаче лицата не могат да придобият гражданството на определена държава въпреки силните си връзки с нея – връзки, които при други лица биха били достатъчни да доведат до придобиване на гражданство. Дискриминацията, основана на раса, цвят на кожата, етническа принадлежност, религия, пол, политически убеждения или други признаци, може да бъде явна или да се прокрадне неволно в законодателството или при неговото прилагане. Законите могат да бъдат определени като дискриминационни, ако съдържат формулировки, основани на предразсъдъци, или прилагането им води до дискриминация.

За да се избегне този проблем:

- Трябва да се гарантира, че принципът на забрана на дискриминацията по отношение на гражданството е въплътен в Конституцията и в законодателството относно гражданството и да се осигури прилагането на този принцип чрез административни актове и съдебни решения.
- Държавите са длъжни да предприемат всички подходящи мерки, както във вътрешен план, така и в сътрудничество с други държави, за да гарантират, че всяко дете ще придобие гражданство при раждането си. Следователно децата на родители, сключили брак, децата, родени извън брака, и децата на родители без гражданство имат еднакво право на гражданство съгласно международното право.

Конвенцията за гражданството на омъжената жена от 1957 г. и Конвенцията за премахване на всички форми на дискриминация по отношение на жените от 1979 г. целят да предоставят на жените права, равни с тези на мъжете, по отношение на придобиването, промяната или запазването на гражданството. В съответствие с международните принципи, прогласени в тези конвенции, гражданството на съпруга не следва да води до автоматична промяна на гражданството на съпругата, да я превръща в апатрид или да я задължава да придобие неговото гражданство.

Лишаване от гражданство и отказ за придобиване на гражданство

Всеобщата декларация за правата на човека прогласява, че никой не може да бъде произволно лишен от гражданство. Конвенцията от 1961 г. и Европейската конвенция за гражданството от 1997 г. строго ограничават възможностите на държавите да започват производства, водещи до загубване на гражданство. Всяко загубване на

гражданство трябва да бъде съпътствано от пълни процесуални гаранции и не следва да води до липса на гражданство.

Денационализацията настъпва, когато държавата лишава едно лице от гражданство. Тя обикновено се дължи на съществуваща дискриминационна практика в държавата. След това лицето най-често бива експулсирано.

За да се избегнат тези проблеми:

- Основният принцип на международното право е, че никой не следва да бъде лишаван от гражданство, ако това лишаване би довело до липса на гражданство.
- Конвенцията за намаляване на случаите на лица без гражданство от 1961 г. предвижда следните хипотези, в които се допуска изключение от този принцип:
 - гражданството е било получено чрез заблуда или измама;
 - гражданството е загубено след период, през който лицето е живяло в чужбина (вж. по-горе);
 - действия, несъвместими с дълга за вярност, било в нарушение на изрична забрана за оказване на услуги на друга държава или чрез лично поведение, което нанася сериозна вреда на интересите на държавата (само ако тези основания съществуват в законодателството към момента на подписване на конвенцията), или
 - клетва или официална декларация за вярност към друга държава или отказ от вярност към държавата, на която лицето е гражданин (само ако тези основания съществуват в законодателството към момента на подписване на конвенцията).

Държава страна по Конвенцията от 1961 г., може да лиши едно лице от гражданство на посочените основания, само ако те са били заявени изрично при подписването, ратифицирането или присъединяването към конвенцията, ако съответстват на закона и са съпътствани от пълни процесуални гаранции, например право на справедлив процес. Договаряща държава не може да лиши никое лице или група лица от гражданство на основания, свързани с раса, етнически произход, религиозни или политически причини.

Европейската конвенция за гражданството от 1997 г. ограничава още повече правомощията на държавите да лишават лицата от гражданство, ако това действие би довело до липса на гражданство. Според тази конвенция лишаването от гражданство е оправдано само в случаите, когато гражданството е било придобито чрез измама или представяне на неверни данни. Ако обаче лишаването от гражданство не превръща лицето в апатрид, държавата може да лиши свой гражданин от гражданство в следните хипотези:

- доброволно придобиване на друго гражданство;
- доброволна служба в чуждестранни въоръжени сили;
- поведение, което нанася сериозна вреда на фундаменталните интереси на държавата;

- липса на реална връзка между държавата и гражданин, който обикновено живее в чужбина;
- липса на законоустановените предпоставки, водещи до автоматично придобиване на гражданството на държавата (отнася се само за ненавършили пълнолетие лица), или
- придобиване или притежаване от осиновено дете на чуждото гражданство на единия или двамата осиновители.

Основни разпоредби на Конвенцията на ООН за намаляване на случаите на лица без гражданство от 1961 г.

Относно придобиването на гражданство (чл. 1, 2, 3 и 4)

Гражданство се предоставя на лицата, които в противен случай биха били апатриди и имат ефективна връзка с държавата поради своето месторождение или произход. Гражданство се предоставя:

- по рождение, по закон на лице, родено на територията на държавата;
- по закон, при навършване на определена възраст на лице, родено на територията на държавата, в съответствие с изискванията на националното право;
- на основата на подадена молба на лице, родено на територията на държавата (молбата може да бъде обусловена от едно или повече от следните изисквания: определен срок за подаване на молбата, изисквания за местожителство в страната през определен период; липса на осъдителни присъди за определени престъпления и/или лицето никога да не е имало гражданство);
- по рождение на родено в брак дете, чиято майка е гражданин на държавата, в която е родено детето;
- по произход ако лицето не може да придобие гражданството на договарящата държава, на чиято територия е било родено, поради изисквания за навършена възраст или пребиваване (молбата може да бъде обусловена от едно или повече от следните изисквания: определен срок за подаване на молбата, изисквания за местожителство в страната през определен период и/или лицето никога да не е имало гражданство);
- на подхвърлени деца, намерени на територията на договаряща държава;
- по рождение, по закон на лице, родено другаде, ако към датата на раждането единият родител е бил гражданин на договарящата държава;
- на основата на подадена молба, в съответствие с предписанията на националното право на лице, родено другаде, ако към датата на раждането единият родител е бил гражданин на договарящата държава (молбата може да бъде обусловена от едно или повече от следните изисквания: определен срок за подаване на молбата, изисквания за местожителство в страната през определен период; липса на осъдителни присъди за престъпление против националната сигурност и/или лицето никога да не е имало гражданство).

Относно загубването на гражданство или освобождаването от гражданство (чл. 5, 6 и 7)

Загубването или освобождаването от гражданство следва да бъде обусловено от придобиването или уверения за придобиването на друго гражданство. Изключение може да се направи по отношение на натурализирани лица, които са уведомени за формалностите и сроковете, но въпреки това живеят в чужбина определено време и не изразят воля за запазване на гражданството си. В такъв случай “натурализирано” е лицето, което е придобило гражданство след подадена молба до съответната договаряща държава при условие, че тя е имала възможност да отхвърли молбата. Гражданството може да бъде загубено само в съответствие със закона и при наличието на пълни процесуални гаранции, например право на справедливо гледане на делото от съд или от друг независим орган.

Относно лишаването от гражданство (чл. 8 и 9)

Никое лице не следва да бъде лишавано от гражданство, ако това би довело до липса на гражданство, освен в следните случаи:

- гражданството е било придобито чрез даване на неверни данни или чрез измама;
- лицето е извършило действия, несъвместими с дълга за вярност, било в нарушение на изрична забрана или чрез лично поведение, което нанася сериозна вреда на интересите на държавата;
- лицето е положило клетва или е направило официална декларация за вярност към друга държава или се е отказало от своята вярност към договарящата държава;
- натурализираното лице е изгубило ефективната си връзка с договарящата държава и не изрази воля за запазване на нейното гражданство, въпреки че е било уведомено.

Договаряща държава може да лиши лице от неговото гражданство на някое от посочените основания само ако изрично е заявила тази възможност при подписването, ратифицирането или присъединяването и ако лишаването се извършва в съответствие със закона и е съпътствано от пълни процесуални гаранции, например право на справедлив процес. Договаряща държава не може да лиши лице или група лица от тяхното гражданство поради тяхната раса, етническа, религиозна или политическа принадлежност.

Относно предаването на територия (чл. 10)

Международните договори задължително трябва да гарантират, че лицата няма да станат апатриди в резултат на предаването на територия. Когато не е подписан договор, съответната държава или държави задължително предоставят своето гражданство на лицата, които в противен случай биха станали апатриди в резултат на предаването или придобиването на територия.

Относно създаването на международна агенция (чл. 11)

Конвенцията призовава в рамките на Организацията на обединените нации да

бъде създаден орган, към който лицата, претендиращи права по конвенцията, да се обръщат за разглеждане на тяхното искане и за съдействие при представяне на искането им пред компетентните държавни органи. Общото събрание на ООН е отправило към ВКБООН молба да изпълнява тази функция.

Относно разрешаването на спорове (чл. 14)

Споровете между договарящите държави, които са свързани с тълкуването или прилагането на конвенцията и не са били решени по друг начин, се отнасят до Международния съд по искане на някоя от страните по спора.

Заключителен акт

Заключителният акт препоръчва фактическите апатриди по възможност да бъдат третиращи като апатриди *де юре*, за да могат да придобият ефективно гражданство.

Глава 4

Функции на ВКБООН

ВКБООН работи по въпросите на липсата на гражданство и с апатриди от самото начало на своята дейност през 1950 година. Организацията на обединените нации е възложила на комисариата да защитава бежанците и да им съдейства за разрешаването на техните случаи. Много от бежанците, които ВКБООН е подпомогнал през годините, са били и апатриди. Всъщност през последните няколко десетилетия категорично е установена връзката между загубването или отказа на национална защита и загубването или отказа за придобиване на гражданство. Съществува и консенсус, че наличието на ефективно гражданство и възможността за упражняване на правата, вътрешно присъщи на гражданството, допринасят за превенция на недоброволното или принудително разселване на хора.

Как Върховният комисариат за бежанците на ООН е започнал да работи по проблемите на гражданството?

С течение на времето функциите на ВКБООН да съдейства за намаляване на случаите на лица без гражданство и да подпомага тези лица са се развили успоредно с разрастването на самия комисариат. Функциите на ВКБООН в сферата на липсата на гражданство са му възложени с международен договор, с резолюции на Общото събрание на ООН и с препоръки на неговия собствен съвещателен орган Изпълнителния комитет на Програмата на Върховния комисар (Изпълком).

Не съществува норма за създаването на надзорен орган, който да следи за правилното прилагане на Конвенцията за статута на апатридите от 1954 г. Чл. 11 от **Конвенцията за намаляване на случаите на лица без гражданство** (1961 г.) обаче призовава за създаването на “орган, към който лице, което претендира да се възползва от разпоредбите на тази конвенция, може да се обърне за разглеждане на неговото искане или за помощ, за да представи това искане пред съответните органи.” При влизането на конвенцията в сила през 1975 г. Общото събрание на ООН помолва ВКБООН да се заеме с тази задача. Задълженията на комисариата в тази насока са доразвити с последващи резолюции.

През 1995 г. Изпълнителният комитет на Програмата на Върховния комисар приема изчерпателен набор от ръководни насоки във връзка с липсата на гражданство. Заключение за предотвратяване и намаляване на случаите на лица без гражданство и за защита на апатридите (Заключение № 78) (Изпълкомът се състои от представители на държави: към януари 2005 г. негови членове са 66 страни, избрани от ИКОСОС с оглед на проявения от тях интерес към разрешаването на проблемите на бежанците). Заключението на Изпълкома за липсата на гражданство от 1995 г. “насърчава ВКБООН да продължи своята дейност в полза на апатридите” и “отправя искане към ВКБООН да насърчава активно присъединяването към Конвенцията за статута на апатридите от 1954 г. и към Конвенцията за намаляване на случаите на лицата без гражданство от 1961 г.” Заключението на Изпълкома отправя към ВКБООН и искане “да стимулира активно предотвратяването и намаляването на случаите на лица без гражданство чрез разпространение на информация и обучение на сътрудници и държавни служители; както и да укрепва сътрудничеството с други заинтересовани организации”.

През 1996 г. **Общото събрание на ООН** приема резолюция (A/RES/50/152), която по аналогичен начин насърчава Върховния комисар да продължава дейността в полза на апатридите и да стимулира присъединяването към конвенциите от 1954 и 1961 г. и тяхното прилагане. Наред с това резолюцията призовава ВКБООН “да предоставя на заинтересуваните държави съответните технически и консултантски услуги, свързани с изготвянето и прилагането на национално законодателство.”

Със същата резолюция Общото събрание “призовава държавите да приемат нормативни актове за гражданството с цел намаляване на случаите на лица без гражданство, в съзвучие с основните принципи на международното право, по-конкретно чрез предотвратяване на произволното лишаване от гражданство и чрез отмяна на нормите, които позволяват освобождаване от гражданство, преди да е било придобито друго гражданство или да има уверения за придобиването на такова, като същевременно се признава правото на държавата да създава закони, които регулират придобиването, освобождаването или загубването на гражданство.”

Липсата на гражданство е призната като една от изначалните причини за разселването и бежанските потоци в Дневния ред за закрила, който е подкрепен от Изпълнителния комитет на ВКБООН (Заклучение № 92 [LIII] а) и е одобрен от Общото събрание на ООН през 2002 г. Дневният ред за закрила кулминация на Глобалните консултации по въпросите на международната закрила, организирани от ВКБООН, съдържа конкретни цели и списък със задачи с цел укрепване на международната закрила на бежанците. Той отразява широко тревогите и препоръките на държавите, междуправителствените организации, неправителствените организации и бежанците, и служи като ръководство за конкретни действия. Решаването на въпросите, свързани с липсата на гражданство, е признато като начин за осуетяване на принудителното разселване и осигуряване осъществяването на правото на гражданство.

Обезпокоен от неприемливо големия брой апатриди, чиито случаи дълги години тлеят без решение, през 2004 г. Изпълкомът призовава ВКБООН да играе по-активна роля в работата със съответните държави за намиране на разрешения на тези случаи. Изпълнителният комитет потвърждава и необходимостта ВКБООН да продължи да оказва техническа и оперативна подкрепа на държавите.

В по-ново време, през 2005 г., Комисията по правата на човека приема Резолюция за правата на човека и произволното лишаване от гражданство (E/CN.4/2005/L.58), с която насърчава ВКБООН да продължи събирането на информация по този въпрос и да включва проблема с лишаването от гражданство както в своите доклади, така и в дейността си по места.

Каква дейност извършва ВКБООН във връзка с липсата на гражданство?

ВКБООН съдейства на правителствата при изготвянето на законопроекти и прилагането на националното законодателство и осигурява обучение за държавни служители. От 2003 до 2005 г. ВКБООН е работил с над 40 държави, които е подпомогнал при разработването на нови закони за гражданството и преразглеждането на действащото им законодателство. ВКБООН е давал коментари по конституционните норми и законите за гражданството в държави, в които големи групи от населението са апатриди или лица с неопределено гражданство.

ВКБООН работи с парламентите, за да гарантира, че законите за гражданството няма

да предизвикат разселване или да съдържат разпоредби, които могат да доведат до липса на гражданство (вж. приложение 4, Представителства на ВКБООН).

Съгласно плана в Дневния ред за закрила, ВКБООН е извършил първото глобално проучване на действията, предприемани от държавите членки на ООН, за намаляване на случаите на лица без гражданство и за осигуряване на необходимата закрила на апатридите. Проучването установява, че липсата на гражданство не е непознато явление в никой регион на света и все още има големи празноти в законодателството и в политиката както на международно, така и на национално равнище. ВКБООН е създал детайлен набор от препоръки, които се основават върху анализа на информацията, дадена от 74 държави.

ВКБООН е подкрепял кампании за гражданството, в чиито контекст държавите позволяват на апатриди да придобият гражданството на онази държава, в която продължително време се е намирало обичайното им местоживееене.

ВКБООН оказва пряка помощ на апатридите и чрез консултации със съответните държави в стремеж за намиране на решения за отделните лица или групи лица без гражданство. Службата насърчава държавите да разясняват на всяко заинтересувано лице неговия правен статус и стимулира признаването на легитимните връзки между лицето или групата лица и определена държава, ако в противен случай тези хора биха станали апатриди.

В очакване на решение относно тяхното гражданство апатридите имат право да се ползват от минимален кръг от права в страните, в които пребивават. ВКБООН се застъпва за прилагането на Конвенцията за статута на апатридите от 1954 г., която предписва набор от минимални права и задължения за тези лица. В зависимост от потребностите и наличните ресурси комисариатът подпомага държавите и при изпълнението на програми за закрила и съдействие на апатридите.

Кои други организации работят съвместно с ВКБООН за решаване на проблемите, свързани с липсата на гражданство?

Основните **специализирани организации на ООН**, които работят съвместно с ВКБООН за преодоляване на липсата на гражданство, са Службата на Върховния комисар по правата на човека, Детският фонд на ООН (УНИЦЕФ) и Фондът на ООН за развитие на жените (УНИФЕМ). При намиране на решения за продължителни ситуации на липса на гражданство ВКБООН понякога работи и с Международната организация на труда (МОТ), Програмата за развитие на ООН (ПРООН) и Световната организация за прехрана чрез съвместно изпълнение на програми за жилищно настаняване, образование и осигуряване на доходи, с цел да се съдейства за интеграцията или реинтеграцията на изолираните общности в националното общество.

Наред с посочените специализирани организации на ООН ВКБООН работи в тясно сътрудничество със съответните договорно установени органи по различни международни договори в рамките на ООН, които имат отношение към правото на гражданство, например Комитета за правата на човека, Комитета по правата на детето, Комитета за премахване на расовата дискриминация и Комитета за ликвидиране на дискриминацията по отношение на жените.

ВКБООН сътрудничи с регионални организации като Съвета на Европа, Организацията за сигурност и сътрудничество в Европа, Организацията на американските държави,

Африканския съюз, Лигата на арабските държави и Организацията Ислямска конференция. Комисариатът участва в Комитета по въпросите на гражданството към Съвета на Европа, който разработва основополагащи международноправни актове и стандарти, например Европейската конвенция за гражданството и проекта на Протокол за недопускане на липсата на гражданство при правопримемство на държави.

Някои **неправителствени организации** също работят в тясно сътрудничество с ВКБООН по места като застъпници на програми на комисариата и подпомагат развитието на дейността на ВКБООН. През 2005 г. ВКБООН е подписал изпълнителски договори със 770 партньори изпълнители, от които 578 са неправителствени организации, включително 424 национални НПО.

ВКБООН работи в тясно взаимодействие с **Интерпарламентарния съюз (ИПС)** за повишаване на осведомеността на парламентаристите за международноправните норми, свързани с липсата на гражданство, и за насочване на тяхното внимание към множеството препоръки и примери за успешна практика, които могат да осуетят липсата на гражданство. Организацията насърчава парламентаристите да приемат национални закони, които ще допринесат за премахване на липсата на гражданство, като същевременно гарантират на апатридите правото да придобият гражданство; тя оказва и съдействие с цел договорите за двойното или множественото гражданство да нямат за неволен резултат липсата на гражданство.

Успешна практика: Шри Ланка

Повечето работници, които произвеждат световноизвестния чай от Шри Ланка, са от индийски произход. Известни официално като “тамилите от новоиндийски произход”, но по-често наричани “тамилите от вътрешността”, тези работници са потомци на лица, които са били докарани от Индия в тогавашния Цейлон от британската администрация, управлявала островния народ от 1815 до 1948 г. След 1948 г., когато Шри Ланка извоюва своята независимост, правното положение на тези работници се урежда от различни спогодби между Индия и Шри Ланка. Някои тамилите от вътрешността придобиват гражданството на едната или другата държава по силата на законови разпоредби или двустранни договорености. Мнозина обаче са без гражданство и оттам без основни права; някои от тях дори нямат достъп до производството за придобиване на гражданството на Шри Ланка или Индия.

През 1982 г. правителството на Индия уведомява правителството на Шри Ланка, че вече ще смята предходните спогодби относно тамилите от вътрешността за загубили правната си сила поради изтичане на срока им на действие. На практика от този момент всеки тамил от вътрешността, който е апатрид, губи възможността да придобие гражданство.

Цейлонският работнически конгрес, който е едновременно професионален съюз и политическа партия, години наред лобира за правата на тамилите от вътрешността. В отговор на неговите усилия парламентът на Шри Ланка изготвя и през октомври 2003 г. одобрява с единодушие Закона за придобиване на гражданство от лицата от индийски произход. Законът предвижда автоматично придобиване на гражданство от всяко лице от индийски произход, което:

- е пребивавало постоянно в Шри Ланка след 30 октомври 1964 г., или

- е пребиваващ в Шри Ланка низходящ на лице, което е пребивавало постоянно в страната след 30 октомври 1964 г.

След приемането на закона Службата на Генералния комисар, ВКБООН и Цейлонският работнически конгрес започват да разпространяват информация за новия нормативен акт. В тамилските, английските и синалските средства за осведомяване са отпечатани статии, излъчени са радио и телевизионни клипове с информация за закона и за това как и къде хората могат да подадат молби за гражданство.

Административните процедури, създадени от министъра на вътрешните работи и надзорника на Министерството на имиграцията, са опростени, кратки и справедливи. За апатридите са създадени две различни производства:

- фактическите апатриди, които обикновено притежават паспорти със срок на валидност, изтекъл след декларацията на Индия от 1982 г., са длъжни да заявят волята си за доброволно придобиване на гражданството на Шри Ланка. Това обикновено се прави от главата на домакинството. След това документът с волеизявлението се приподписва от имиграционните служби. След неговото одобряване всички членове на домакинството получават гражданство на Шри Ланка;

- апатридите *де юре* не са длъжни да подават писмено заявление, въпреки че са насърчени да подпишат специална декларация, която след приподписване от държавен служител улеснява снабдяването им с документи за самоличност.

И двете производства са безплатни, а кандидатстването за гражданство не е ограничено със срок.

През декември 2003 г. ВКБООН и Цейлонският работнически конгрес организират едnodневна работна среща за над 500 доброволци, които по това време работят в 50 подвижни центъра на цялата територия на района с чаените плантации, където апатридите са подали молби за гражданство. Доброволците получават обучение по основните аспекти на липсата на гражданство, различните закони в тази сфера, приети след 1948 г., както и за новия закон и критериите за придобиване на гражданство според него.

В продължение на 10 дни през декември 2003 г. сътрудниците на подвижните центрове приемат молби за гражданство. ВКБООН финансира кампанията и следи процеса, за да гарантира, че кандидатите за гражданство са взели решението си доброволно и на основата на достатъчно информация. До края на същия месец близо 190 000 души глави на домакинства, стават граждани на Шри Ланка. Около 80 000 от тях дотогава са имали индийски паспорти, а останалите са били апатриди *де юре*.

През юли и август 2004 г. в североизточната част на страната е организирана втора, по-ограничена кампания. Над 2000 души подават молби за гражданство и придобиват такова. Оттогава малък брой тамили от вътрешността са кандидатствали успешно за гражданство било пред държавния агент в своя район или пред отдел "Гражданство" на Министерството на обществената сигурност, реда и законността в столицата Коломбо.

Кой финансира дейността на ВКБООН?

ВКБООН е една от малкото организации на ООН, които почти изцяло финансират дейността си от доброволни вноски. Около 2 на сто от годишния бюджет на ВКБООН се формира от вноски с фиксиран размер в редовния бюджет на ООН; останалото се набира от доброволни вноски на правителства, физически лица и частния сектор.

В началото на 2005 г. 19,2 млн. лица са под грижите на ВКБООН. Бюджетът на комисариата за същата година е 1,2 млрд. щатски долара.

През 2004 г. ВКБООН получава 86 на сто от своето финансиране от десет правителства донори. Същевременно комисариатът получава над 26,5 млн. щатски долара от частния сектор, предимно в Европа, Австралия, Япония и САЩ. Неправителствените организации съдействат за попълване на бюджета на ВКБООН, като отправят обществени призови от името на комисариата за някои операции. През последните години вноските от частния сектор и неправителствените организации нарастват в резултат на съгласуваните усилия за повишаване на обществената осведоменост чрез радиото, телевизията, печата и другите средства за масова информация.

Глава 5

В какво може да се изрази приносът на парламентаристите?

Парламентаристите имат уникална възможност да спомогнат за намаляване на случаите на лица без гражданство и да гарантират, че апатридите ще получат правата и ще изпълняват задълженията, предвидени в международното право. Те могат да сторят това по няколко начина: като извършат преглед на националното законодателство и осигурят неговото съответствие с международните стандарти; като подкрепят присъединяването към конвенциите от 1954 г. и 1961 г. относно липсата на гражданство, и като се застъпват за ограничаване или премахване на липсата на гражданство и за разрешаване на случаите на апатридите.

Към какво следва да се стремят парламентаристите, когато извършват преглед на националното законодателство с оглед липсата на гражданство?

- Да извършат преглед на международните или регионалните договори, по които държавата е страна. Да извършат преглед на договорите, конвенциите и декларациите, към които препраща националното законодателство; това ще улесни тълкуването на националната нормативна уредба.
- Тъй като много държави включват разпоредби за гражданството в различни нормативни актове, да извършат преглед на Конституцията, законите за гражданството, указите и всички други източници на вътрешното право, които могат да хвърлят светлина върху уредбата в тази област и нейното тълкуване от държавата.
- Да извършат преглед на двустранните и многостранните спогодби и договори, приети с оглед правоприемство на държави.
- При прегледа на националната правна уредба да преценят дали държавата гарантира създаването и системното използване на гаранции за недопускане на липса на гражданство поради лишаване от гражданство, освобождаване от гражданство или загубване на гражданство.

При прегледа на националната правна уредба да положат усилия да се отговори на следните въпроси:

Във връзка с ПРИДОБИВАНЕТО на гражданство

- Могат ли децата да придобиват гражданството на майката, особено когато бащата няма гражданство или отсъства?
- Какъв е административният ред за регистриране на ражданията? Използва ли се той на практика? Предвиждат ли нормативните актове за гражданството придобиване на гражданство от лицата, родени на територията на държавата, които в противен случай биха били апатриди?
- Подчинени ли са нормите за гражданството на принципа на забрана на дискриминацията?
- Ако държавата е възникнала чрез държавно правоприемство, вземат ли се предвид реалните и ефективни връзки между заинтересуваните лица и тази

държава, обичайното местоживеее на заинтересуваните лица към датата на правопримството, волята на заинтересуваните лица и териториалния произход на заинтересуваните лица, когато се преценява дали бившите граждани на държавата праводател, да придобият гражданството на новата държава?

Във връзка със ЗАГУБВАНЕТО на гражданство

- Осигуряват ли нормите, свързани с промяна на семейното положение или на друг правен статус, недопускане на липсата на гражданство?
- Как се загубва гражданството? Гарантира ли се недопускане на липсата на гражданство в такъв случай?
- Обусловено ли е освобождаването от гражданство от придобиването или от наличието на уверения за придобиване на друго гражданство?
- Променя ли молбата за натурализация в друга държава статуса на заинтересуваното лице с оглед на неговото гражданство, ако то не е получило уверения, че ще придобие гражданството на другата държава?
- В случаите, когато се предвижда лишаване от гражданство, съществуват ли изрично посочени основания за това? Съществуват ли процесуални гаранции?

Във връзка с ВЪЗСТАНОВЯВАНЕТО на гражданство

- Улеснено ли е възстановяването на гражданството от бивши граждани, които законно и обичайно пребивават на територията на страната?
- Може ли предишно гражданство да бъде възстановено от лице, което загубва чуждото си гражданство при промяна на своето семейно или друго правно положение? Ако отговорът е утвърдителен, автоматично ли се извършва възстановяването или лицето трябва да подаде молба, докато е апатрид? Съществуват ли процесуални гаранции?

Във връзка с НАТУРАЛИЗАЦИЯТА

- Ако чужденец подаде молба за натурализация, длъжен ли е той да докаже, че официално се е освободил от предишното си гражданство? Или е достатъчно да съществува гаранция, че той ще бъде освободен от предишното си гражданство след придобиване на новото гражданство?
- Съществуват ли изрично определени ред и изисквания за натурализация?
- Съществува ли административна практика – например продължително производство, твърде високи такси, изискване на документи, които кандидатът не може да представи, и/или кратки срокове, които кандидатът не може да спазва, която може да доведе до случаи на липса на гражданство?

Защо държавите следва да се присъединят към Конвенцията за статута на апатридите от 1954 г. и към Конвенцията за намаляване на случаите на лица без гражданство от 1961 г.?

Във вътрешен план присъединяването към конвенциите от 1954 г. и 1961 г. относно липсата на гражданство:

- разширява защитата на правата на реалната и ефективна връзка между

лицата и държавата;

- усилва чувството за стабилност и правна идентичност на лицата, засегнати от липса на гражданство;
- дава на лицата достъп до национална закрила, до права и задължения, и
- укрепва националната солидарност и стабилност.

В международен план присъединяването към конвенциите от 1954 г. и 1961 г. относно липсата на гражданство:

- е израз на воля за сътрудничество с международната общност с цел ограничаване и премахване на липсата на гражданство;
- разширява ефекта на международноправната забрана на индивидуалното и колективното експулсиране;
- подобрява международните отношения и стабилност;
- е израз на воля за спазване на правата на човека и хуманитарните стандарти;
- спомага за предотвратяване на разселванията чрез отстраняване на причините за тях;
- спомага за развитие на международното право относно придобиването на гражданство и за поддържане на ефективно гражданство;
- съдейства на ВКБООН да привлича международна подкрепа за спазване на принципите, предвидени в конвенциите, и
- допринася за разрешаването на спорове, свързани с гражданството.

Как се извършва присъединяването на държава към конвенциите?

Държавите могат да се присъединят към конвенциите от 1954 г. и/или 1961 г. по всяко време, като депозират документ за присъединяване при Генералния секретар на ООН. Документът за присъединяване трябва да бъде подписан от държавния или правителствения ръководител или от външния министър и да бъде предаден чрез представителя на страната в седалището на ООН в Ню Йорк (вж. приложение 3, Примерни документи за присъединяване).

Може ли държавата да направи резерви по конвенциите?

Конвенциите са съобразени с възможността в някои държави да съществуват специфични условия към момента на ратифициране или присъединяване и затова се допуска договарящите държави да правят резерви по някои от техните разпоредби, с изключение на нормите, които първоначалните договарящи страни са определили като фундаментални:

В Конвенцията за статута на апатридите от 1954 г. не се допускат резерви по чл. 1 (определение/изключващи клаузи), чл. 3 (забрана на дискриминацията), чл. 4 (свобода на религията), чл. 16, т. 1 (достъп до съд) и чл. 33-42 (заклучителни разпоредби).

В Конвенцията за намаляване на случаите на лица без гражданство от 1961 г. се допускат резерви само по чл. 11 (международен орган), чл. 14 (отнасяне на спорове

пред Международния съд) или чл. 15 (територии, за чиито международни отношения носи отговорност договарящата държава).

По всяка от тези конвенции са разрешени ограничен брой резерви.

Как осигуряват парламентаристите ефективното прилагане на конвенциите?

Трябва да бъдат приети национални закони (или действащите да бъдат съответно изменени), за да се създаде възможност за ефективно прилагане на двете конвенции. ВКБООН може да предложи своите експертни консултации на държавите, за им помогне да осигурят изпълнението на своите международни задължения в светлината на специфичната правна традиция и ресурсите на всяка държава.

Какви практически действия могат да предприемат парламентаристите, за да насърчат правителствата на своите държави да се присъединят към конвенциите?

- Преценете дали Вашата държава е страна по двете конвенции или по някоя от тях.
- Ако държавата Ви още не се е присъединила към тези актове, обмислете поставянето на писмено или устно питане до правителството или внасянето на законопроект в качеството Ви на народен представител.
- Ако в парламента е било внесено искане за ратификация или присъединяване в разумен срок, гласувайте за присъединяването, след като сте се запознали с необходимата информация.
- Ако правителството не отнесе въпроса до парламента в разумен срок, използвайте парламентарните процедури, за да отправите питане до правителството и да поискате от него обяснение за причините, като същевременно то бъде насърчено да започне незабавно процедура за ратификация или присъединяване.
- Ако правителството е подписало едната или двете конвенции, но е забавило ратификацията, използвайте парламентарната процедура, за да проверите причината за отлагането и да стимулирате правителството да ускори процеса. Използвайте Вашето право на законодателна инициатива, за да внесете съответен законопроект.
- Ако правителството се противопоставя на ратификацията или присъединяването, опитайте се да установите причините в детайли. При необходимост съдействайте за отстраняване на съмненията и недоразуменията и използвайте Вашата политическа мрежа, за да ускорите процеса. Застъпвайте се пред Вашите избиратели в подкрепа на каузата на ратификацията или присъединяването.
- Ако Вие сте парламентарист в държава, създадена след отделяне или разпадане на други държави, договорите, по които е била страна държавата праводател, не са автоматично задължителни за държавата правоприемник. Новите държави могат да встъпят в задълженията на държавата праводател, да се присъединят към съответните договори като нови държави или да заявят волята си да не бъдат обвързани от договорите, сключени от държавата праводател.

- След като конвенциите бъдат ратифицирани и влязат в сила, направете необходимото Вашият парламент да приеме национални закони, съответстващи на нормите на конвенциите. Използвайте парламентарните процедури, за да гарантирате, че правителството ще внесе в парламента законопроекти или предложения за изменяване на действащото законодателство в разумен срок.
- Ако правителството е внесло в парламента искане за ратификация заедно с резерви, които ограничават приложното поле на конвенцията, възражения или тълкувателни декларации, и Вие установите, че тези ограничения са безпочвени, защитавайте общия интерес с предимство пред груповите или конюнктурните интереси.
- Ако резервите на правителството, които ограничават приложното поле на конвенцията, или неговите възражения или тълкувателни декларации изгубят значението си, използвайте парламентарната процедура, за да проверите намеренията на кабинета, и предприемете действия за отмяна на ограниченията.
- Ако Ви е необходим съвет и съдействие във връзка с присъединяването и/или изготвянето на национално законодателство, съответстващо на принципите в конвенциите, свържете се с представителството на ВКБООН, което се намира във Вашата страна или отговаря за нея (вж. приложение 4, Представителства на ВКБООН).

Как могат парламентаристите да повишават осведомеността по въпросите, свързани с липсата на гражданство?

Като лица, натоварени с изковаването на законите в своята държава, парламентаристите имат отлична възможност да се застъпват за ограничаване или премахване на липсата на гражданство и за защита на правата на апатридите. Парламентаристите трябва не само да насърчават правителствата на своите страни да приемат закони, които отговарят на международните стандарти, но и да печелят подкрепата на своите избиратели. Гражданското общество ще подпомогне усилията на народните представители за разрешаване на проблемите, свързани с липсата на гражданство, само ако разбира тези проблеми.

Парламентаристите могат да повишават осведомеността за липсата на гражданство сред своите избиратели, като правят изказвания по този въпрос и за значението на подходящото национално законодателство, публикуват статии в печата за необходимостта от премахване на липсата на гражданство, работят с неправителствени организации и с други елементи на гражданското общество, които подпомагат апатридите, и при необходимост се застъпват за бързото разрешаване на индивидуални случаи на липса на гражданство.

Парламентаристите могат да решават въпросите, свързани с липса на гражданство, като утвърждават правото на малцинствата или на други групи да се превърнат в част от гражданското общество и стимулират диалог между общностите, който да доведе до приемането на апатридите като граждани.

Какво могат да направят парламентаристите в подкрепа на международното сътрудничество в тази област?

Международното сътрудничество има важно значение за ограничаване на липсата на гражданство в цял свят. Парламентаристите следва да направят необходимото с цел правителствата на техните държави да участват пълноценно в международната дейност за ограничаване или премахване на липсата на гражданство и във всички усилия за разрешаване на случаите на отделни апатриди.

Парламентаристите могат да отправят покана към свои колеги от съседни държави за извършване на регионален преглед на съответните национални законодателства. Хармонизирането на законите за гражданството в различните държави е подходящ начин за намаляване на случаите на лица без гражданство.

Приложение 1

Държави страни по Конвенцията за статута на апатридите от 1954 г.

Дата на влизане в сила: **6 юни 1960 г.**

Общ брой на държавите страни по конвенцията (към 1 септември 2005 г.): 57

Държава	Дата на подписване	Ратификация (р), присъединяване (пс), правоприемство (пп)
Австралия		13.12.1973 г. (пс)
Азербайджан		16.08.1996 г. (пс)
Албания		23.06.2003 г. (пс)
Алжир		15.07.1964 г. (пс)
Антигуа и Барбуда		25.10.1988 г. (пп)
Аржентина		01.06.1972 г. (пс)
Армения		18.05.1994 г. (пс)
Барбадос		06.03.1972 г. (пп)
Белгия	28.09.1954 г.	27.05.1960 г. (р)
Боливия		06.10.1983 г. (пс)
Босна и Херцеговина		01.09.1993 г. (пп)
Ботсуана		25.02.1969 г. (пп)
Бразилия	28.09.1954 г.	13.08.1996 г. (р)
Великобритания	28.09.1954 г.	16.04.1959 г. (р)
Гватемала	28.09.1954 г.	28.11.2000 (р)
Гвинея		21.03.1962 г. (пс)
Германия	28.09.1954 г.	26.10.1976 г.(р)
Гърция		04.11.1975 г. (пс)
Дания	28.09.1954 г.	17.01.1956 г. (р)
Еквадор	28.09.1954 г.	02.10.1970 г. (р)
Замбия		01.11.1974 г. (пп)
Зимбабве		01.12.1998 г. (пп)
Израел	01.10.1954 г.	23.12.1958 г. (р)
Ирландия		17.12.1962 г. (пс)
Испания		12.05.1997 г. (пс)
Италия	20.10.1954 г.	03.12.1962 г. (р)
Кирибати		29.11.1983 г. (пп)
Колумбия	30.12.1954 г.	
Корейска република		22.08.1962 г. (пс)

Коста Рика	28.09.1954 г.	02.11.1977 г. (р)
Латвия		05.11.1999 г. (пс)
Лесото		04.11.1974 г. (пп)
Либерия		11.09.1964 г. (пс)
Либийска Арабска Джамахирия		16.05.1989 г. (пс)
Литва		07.02.2000 г. (пс)
Лихтенщайн	28.09.1954 г.	
Люксембург	28.10.1955 г.	27.06.1960 г. (р)
Мадагаскар*		[20.02.1962 г. (пс)]
Македония		18.01.1994 г. (пп)
Мексико		07.06.2000 г. (пс)
Норвегия	28.09.1954 г.	19.11.1956 г. (р)
Салвадор	28.09.1954 г.	
Свазиленд		16.11.1999 г. (пс)
Светият престол	28.09.1954 г.	
Сейнт Винсент и Гренадини		27.04.1999 г. (пп)
Словакия		03.04.2000 г. (пс)
Словения		06.07.1992 г. (пп)
Тринидад и Тобаго		11.04.1966 г. (пп)
Тунис		29.07.1969 г. (пс)
Уганда		15.04.1965 г. (пс)
Унгария		21.11.2001 г. (пс)
Уругвай		02.04.2004 г. (пс)
Фиджи		12.01.1972 г. (пп)
Филипини	22.06.1955 г.	
Финландия		10.10.1968 г. (пс)
Франция	12.01.1955 г.	08.03.1960 г. (р)
Холандия	28.09.1954 г.	12.04.1962 г. (р)
Хондурас	28.09.1954 г.	
Хърватска		12.10.1992 г. (пп)
Чад		12.08.1999 г. (пс)
Чешка република		19.07.2004 г. (пс)
Швейцария	28.09.1954 г.	03.07.1972 г. (р)
Швеция	28.09.1954 г.	02.04.1965 г. (р)
Югославия (Съюзна република)		12.03.2001 г. (пп)

* Правителството на Мадагаскар е денонсирало конвенцията с уведомление, получено от Генералния секретар на 2 април 1965 г. Денонсирането е в сила от 2 април 1966 г.

Приложение 2

Държави страни по Конвенцията за намаляване на случаите на лица без гражданство от 1961 г.

Дата на влизане в сила: **13 декември 1975 г.**

Общ брой на държавите страни по конвенцията (към **25 септември 2005 г.**): **30**

Държава	Дата на подписване	Ратификация (р), присъединяване (пс), правоприемство (пп)
Австралия		13.12.1973 г. (пс)
Австрия		22.09.1972 г. (пс)
Азербайджан		16.08.1996 г. (пс)
Албания		09.07.2003 г. (пс)
Армения		18.05.1994 г. (пс)
Боливия		06.10.1983 г. (пс)
Босна и Херцеговина		13.12.1996 г. (пс)
Гватемала		19.07.2001 г. (пс)
Германия		31.08.1977 г. (пс)
Дания		11.07.1977 г. (пс)
Доминиканска република	05.12.1961 г.	
Израел	30.08.1961 г.	
Ирландия		18.01.1973 г. (пс)
Канада		17.07.1978 г. (пс)
Кирибати		29.11.1983 г. (пп)
Коста Рика		02.11.1977 г. (пс)
Латвия		14.04.1992 г. (пс)
Лесото		24.09.2004 г. (пс)
Либерия		22.09.2004 г. (пс)
Либийска Арабска Джамахирия		16.05.1989 г. (пс)
Нигер		17.01.1985 г. (пс)
Норвегия		11.08.1971 г. (пс)
Свазиленд		16.11.1999 г. (пс)
Сенегал		21.09.2005 г. (пс)
Словакия		03.04.2000 г. (пс)
Франция	31.05.1962 г.	
Холандия	30.08.1961 г.	13.05.1985 г. (р)
Чад		12.08.1999 г. (пс)
Чешка република		19.12.2001 г. (пс)
Швеция		19.02.1969 г. (пс)

Приложение 3

Примерен документ за присъединяване към Конвенцията за статута на апатридите от 1954 г.

КАТО ИМА ПРЕДВИД, че на двадесет и осмия ден от месец септември хиляда деветстотин петдесет и четвърта година Общото събрание на Организацията на обединените нации е приело Конвенция за статута на апатридите, която е открита за присъединяване съобразно чл. 35 от нейните разпоредби;

КАТО ИМА ПРЕДВИД СЪЩО, че съгласно точка 3 на цитирания чл. 35 присъединяването към конвенцията става чрез депозирането на документ за присъединяване при Генералния секретар на Организацията на обединените нации;

ДОЛУПОДПИСАНИЯТ [длъжност на държавния глава, министър-председателя или министъра на външните работи] с този документ уведомява за присъединяването на [съответната държава].

ПОДПИСАН собственооръчно в _____ на _____ ден от месец _____ хиляда деветстотин и _____ година.

[Държавен печат и подпис на
неговия пазител, ако има такъв]

[Подпис на държавния глава,
министър-председателя,
министъра на външните работи ...]

Примерен документ за присъединяване към Конвенцията за намаляване на случаите на лица без гражданство от 1961 г.

КАТО ИМА ПРЕДВИД, че на тридесетия ден от месец август хиляда деветстотин шестдесет и първа година пълномощните представители са приели Конвенция за намаляване на случаите на лица без гражданство, която е открита за присъединяване съобразно чл. 16 от нейните разпоредби;

КАТО ИМА ПРЕДВИД СЪЩО, че съгласно точка 3 на цитирания чл. 16 присъединяването към конвенцията става чрез депозирането на документ за присъединяване при Генералния секретар на Организацията на обединените нации;

ДОЛУПОДПИСАНИЯТ [длъжност на държавния глава, министър-председателя или министъра на външните работи] с този документ уведомява за присъединяването на [съответната държава].

ПОДПИСАН собственооръчно в _____ на _____ ден от месец _____ хиляда деветстотин и _____ година.

[Държавен печат и подпис на
неговия пазител, ако има такъв]

[Подпис на държавния глава,
министър-председателя,
министъра на външните работи ...]

Приложение 4

Представительства на ВКБООН

АВСТРАЛИЯ

UNHCR Regional
Representation for Australia,
New Zealand, Papua New
Guinea and the South
Pacific in Australia
15 Hunter Street
Yarralumla ACT 2600
Canberra
Tel: +61 2 6273 2733
Fax: +61 2 6273 6822

АВСТРИЯ

UNHCR Representation in
Austria
Vienna International Centre
(Building J, 1st floor)
Wagramerstrasse 5
PO Box 550
1400 Vienna
Tel: +431 260604047
Fax: +43 1 2634115

АЗЕРБАЙДЖАН

UNHCR Representation
in Azerbaijan
3, Azer Aliyev Street
Baku
Tel: +99 412 92 1443
Fax: +99 412 98 11 34

АЛБАНИЯ

UNHCR Representation
in Albania
Rruga "Donika Kastrioti"
Tirana
Tel: +355 42 50 207
Fax: +355 42 28 492

АЛЖИР

UNHCR Representation
in Algeria
Boite Postal 444
Hydra
Alger
или
20 Rue Emile Payen
Hydra
Alger
Tel: +213 21 69 1212
Fax: +213 21 69 2374

АНГОЛА

UNHCR Representation
in Angola
C.P. 1342
Luanda
или
Rua Eduard Mondlaine/SN
Luanda
Tel: +244 2332 046
Fax: +244 2331 652

АРЖЕНТИНА

UNHCR Regional
Representation for Southern
South America
Cerrito 836
10 Piso 1010
Buenos Aires
Tel: +54 11 4815 7870
Fax: +54 11 4815 4352

АРМЕНИЯ

UNHCR Representation in
Armenia
14 Petros Adamyan Str.
Yerevan 375010
Tel: +37 41 56 47 71
Fax: +37 41 56 78 17

АФГАНИСТАН

UNHCR Representation
in Afghanistan
PO Box 3232
Kabul
или
41 Jadi Solh (Peace Avenue)
Kabul
Tel: +92 51 922 11 25
Fax: +92 51 282 05 11

БАНГЛАДЕШ

UNHCR Representation in
Bangladesh
PO Box 3474
Dhaka 1000
или
House N/E (N) 8, Road 90,
Gulshan 2, Dhaka 1212
Tel: +8802 88 2 68 02
Fax: +8802 88 2 65 57

БЕЛАРУС

UNHCR Representation in
Belarus
Prospekt Partizanskij 6 A,
6th floor
Minsk 220033
Tel: +375 172983335
Fax: +375 172982369

БЕЛГИЯ

UNHCR Regional
Representation for Belgium,
Luxembourg and the
European Institutions
Rue Van Eyck 11a
B-1050 Bruxelles
Tel: +32 2 649 01 53
Fax: +32 2 627 17 30

БЕНИН

UNHCR Regional
Representation in Benin,
Burkina Faso, Niger
and Togo
Boite Postale 08-1066
Lot 01 Patte d'Oie
Cotonou
Tel: +229 30 28 98
Fax: +229 30 28 90

МАКЕДОНИЈА (БИВША ЈУГОСЛАВСКА РЕПУБЛИКА)

UNHCR Representation
in Former Yugoslav Republic
of Macedonia
PO Box 873
1000 Skorje или
Zeleznicka 53
1000 Skorje
Tel: +389 2 3118 641
Fax: +389 2 3131 040

БОСНА И ХЕРЦЕГОВИНА

UNHCR Representation
in Bosnia and Herzegovina
UNIS Building Fra Andjela
Zvizdovica 1
71000 Sarajevo
Tel: +387 33 666 160
Fax: +387 33 290 333

БОТСУАНА

UNHCR Office of the Chief
of Mission in Botswana
PO Box 288
Gabarone или
UN House Plot 22
Khama Crescent
Gabarone
Tel: +267 35 21 21
Fax: +267 57 09 96

БРАЗИЛИЈА

UNHCR Representation
in Brazil
Setor Comercial Norte
Quadra 02, Bloco A
11th Floor Ed. Corporate
Financial Center
CEP 70712-901
Brasilia DF
Tel: +55 61 3038 9272
Fax: +55 61 3038 9279

БУРУНДИ

UNHCR Representation
in Burundi
B.P. 307, Bujumbara или
No. 1, Avenuedu Large
4620 Bujumbara
Tel: +257 22 3245
Fax: +257 22 95 23/24 19 87

БЪЛГАРИЯ

Представителство на UNHCR
в България
ул. "Денкоглу" N 19
1000 София
Тел.: +359 2 98 02 453
Факс: +359 2 98 01 639

ВЕНЕЦУЕЛА

UNHCR Regional
Representation for Northern
South America
Apartado Postal 69045
Caracas 1062-A
или
Parque Cristal, Torre Oeste
Piso 4, Oficina 4-4, 4-5 y 4-6
Av. Francisco de Miranda
Urbanizaciyn Los Palos
Grandes
Caracas
Тел: +58 212 286 3883
Факс: +58 212 286 9687

ВИЕТНАМ

UNHCR Representation
in the Socialist Republic
of Vietnam
60 Rue Nguyen Thai Hoc
Ba Dinh District
Hanoi
Тел: +84 4 845 78 71
Факс: +84 4 823 20 55

ГАБОН

UNHCR Regional
Representation in Gabon
BP 20472
Libreville
или
Quartier Sotega
Libreville
Тел: +241 77 8262
Факс: +241 77 8278

ГАМБИЯ

UNHCR Office of the
Chief of Mission in Gambia
PO Box 4249
Bakau
или
6th Street East
Kotu Lauout
Bakau
Тел: +220 4 460 850
Факс: +220 4 464 169

ГАНА

UNHCR Representation
in Ghana
No 25 Sir Arku Korsah Street
Roman Ridge
Airport Residential Area
Accra
Тел: +233 21776 108
Факс: +233 21 773158

ГВИНЕЯ

UNHCR Representation
in Guinea
B.P. 4158
Coleah Corniche-Sud
Conakry
Тел: +224 46 47 09
Факс: +224 46 58 08

ГЕРМАНИЯ

UNHCR Representation
in Germany
Wallstrasse 9 13
10179 Berlin
Тел: +49 302022020
Факс: +49 30 2022 0220

ГРУЗИЯ

UNHCR Representation
in Georgia
2a Kazbegi Ave. 4th floor
380060 Tbilisi
Тел: +995 32 779 612
Факс: +995 32 441 302

ГЪРЦИЯ

UNHCR Representation
in Greece
23 Taygetou Street
Palaio Psychico
15452 Athens
Тел: +30 210 672 64 62
Факс: +30 210 672 64 17

ДЖИБУТИ

UNHCR Representation
in Djibouti
BP 1885
Djibouti
или
Rue Abdoukader Waberi,
Heron
Lot No TF 1148
Quartier Marabout
Djibouti
Тел: +253 35 22 00
Факс: +253 35 86 23

ЕГИПЕТ

UNHCR Regional
Representation in the Arab
Republic of Egypt
PO Box 1844
Cairo
или
No 8 el Fawakeh Street
Mohandessin, Giza
Cairo
Тел: +20 2 762 1570
Факс: +20 2 762 1576

ЕКВАДОР

UNHCR Representation
in Ecuador
Avenida Amazonas 2889
y la Granja
Edificio Naciones Unidas
Piso 2
Quito
Тел: +593 2 2460 272
Факс: +593 2 2460 280

ЕРИТРЕЯ

UNHCR Representation
in Eritrea
PO Box 1995, Asmara
или
House Number 108
Emperor Yohannes
Avenue Asmara
Тел: +291 1 12 61 21
Факс: +291 1 12 72 55

ЕТИОПИЯ

UNHCR Representation
in Ethiopia
PO Box 1076
Addis Ababa
или
Bole Road, Wereda 1
Kebele 23
House No 1255/01-02
Addis Ababa
Тел: +251 1 612 822
Факс: +251 1 611 666

ЗАМБИЯ

UNHCR Representation
in Zambia
P.O. Box 32542
10101 Lusaka
или
17C Leopards Hill Road
Kabulonga
10101 Lusaka
Тел: +260 1 265 619
Факс: +260 1 265 914

ЗИМБАБВЕ

UNHCR Office
of the Chief of Mission
in Zimbabwe
P.O. Box 4565
Harare или
2nd Floor, Takura House
67-69 Union Avenue
Harare
Тел: +263 4 793 274
Факс: +263 4 708 528

ИЗРАЕЛ

UNHCR Honorary
Representation in Israel
PO Box 3489
Jerusalem или
Shlomtzion Ha Malka 10
Jerusalem
Тел: +972 2 621 4109
Факс: +972 2 623 4392

ТИМОР ЛЕСТЕ

UNHCR Representation
in Timor-Leste
PO Box 456
Dili
или
Estrada de Balido
Dili
Tel: +670 33 13 547
Fax: +670 33 13 554

ИНДИЯ

UNHCR Office of the Chief
of Mission in India
PO Box 3135
14 Jor Bagh
New Delhi 110003
Tel: +91 11 2469 0730
Fax: +91 11 2462 0137

ИНДОНЕЗИЯ

UNHCR Regional
Representation in Indonesia
PO Box 6602/JKPWK
Jakarta 10310
Menova Ravindo
J1. Kebon Sirih Kav.75
Jakarta Pusat 10340
Tel: +62 21 391 28 88
Fax: +62 21 391 27 77

ИРАН (ИСЛЯМСКА РЕПУБЛИКА)

UNHCR Representation
in the Islamic Republic of Iran
No 5, East Emdad Street,
Vanak sq.
North Shiraz Ave.
Tehran 19917
Tel: +98 21 8805 72 01
Fax: +98 21 8805 72 12

ИРАК

UNHCR Representation
in Iraq
PO Box 10141 Karrada
Baghdad
или
District Number 904
Hay Al-Wahda
Street Number 42
Building Number 52
Baghdad
Tel: +964 1 719 0670
Fax: +1 212 963 3009

ИРЛАНДИЯ

UNHCR Representation in
Ireland
Suite 4
Merrion House
1/3 Lower Fitzwilliam Street
Dublin 2
Tel: +353 1 631 4510
Fax: +353 1 631 4616

ИСПАНИЯ

UNHCR Representation
in Spain
Avenida General Pero 32-2.
PO Box 36-121
E-28020 Madrid
Tel: +34 91 556 36 49
Fax: +34 91 417 5345

ИТАЛИЯ

UNHCR Regional
Representation in Italy
Via Caroncini 19
00197 Roma
Tel: +39 06 802121
Fax: +39 06 802123/24

ЙЕМЕН

UNHCR Representation
in the Republic of Yemen
PO Box 12093
Sanaa
или
Algeria Street, No. 38
Building No 2
Sanaa
Tel: +967 1 469 771
Fax: +967 1 469 770

ЙОРДАНИЯ

UNHCR Regional
Representation in Jordan
PO Box 17101
1195 Amman
или
5 Hafez Abdul-Haija Street
Deir Ghbar
Amman
Tel: +962 6 550 20 30
Fax: +962 6 592 46 58

КАЗАХСТАН

UNHCR Representation
in Kazakhstan
67 Tole bi
Almaty 480091
Tel: +7 3272 791244
Fax: +7 3272 583982

КАМБОДЖА

UNHCR Representation
in Cambodia
PO Box 539
House No 2, Street No 352
Beung Keng Kang
Phnom Penh
Tel: +855 23 216005
Fax: +855 23 216274

КАМЕРУН

UNHCR Representation
in Cameroon
Boite Postale 7077
Yaoundй
или
Quartier Nlongkak
Rue No 1032 Batiment no 46
Yaoundй
Tel: +237 20 29 54
Fax: +237 21 35 91.

КАНАДА

UNHCR Representation
in Canada
280 Albert Street, Suite 401
Ottawa
Ontario
KIP 5G8
Tel: +1 613 232 09 09
Fax: +1 613 230 18 55

КЕНИЯ

UNHCR Representation
in Kenya
PO Box 43801, Nairobi
или
Chiromo Road
(next to Caltex Station)
By Consulate church
Westlands
Nairobi
Tel: +254 20 444 2000
Fax: +254 20 423 2080

КИПЪР

UNHCR Representation
in Cyprus
PO Box 1642
1590 Nicosia
или
South: C/O UNFICYP
Secretariat UNPA
Nicosia
Tel: +357 2 35 90 25
Fax: +357 2 35 90 37

КИРГИЗИЯ

UNHCR Representation
in Kyrgyzstan
UN House (3rd floor)
160 Chui Avenue
Bishkek 720010
Tel: +996 312 611 264
Fax: +996 312 611 271

КИТАЙ

UNHCR Regional
Representation in China
1-2-1, Tayan Diplomatic
Office,
Building 14
Liang Ma He Nan Lu
Beijing 100600
Tel: +86 10 6 532 68 06
Fax: +86 10 6532 16 47

КОЛУМБИЯ

UNHCR Representation
in Colombia
Calle 114 No 9-01 Office 601
Edificio Teleport Torre A
Bogota
Tel: +571 658 06 00
Fax: +571 658 06 02

**КОНГО
(ДЕМОКРАТИЧНА РЕПУБЛИКА)**

UNHCR Regional
Representation for Central
Africa in Democratic
Republic of Congo
PO Box 7248
Kinshasa 1
или
6729 Avenue de IOUA
Kinshasa
Tel: +243 81 880 1245
Fax: +243 81 301 0435

КОНГО (РЕПУБЛИКА)

UNCHR Representation
the Republic of Congo
BP 1093
Brazzaville
или
6, Rue 18 Mars 1977
Quartier Cathedrale
Brazzaville
Tel: +242 811 169
+242 815 763(UNDP)
Fax: +242 815 912

КОСТА РИКА

UNCHR Representation
the Republic of Congo
BP 1093
Brazzaville
или
6, Rue 18 Mars 1977
Quartier Cathedrale
Brazzaville
Tel: +242 811 169
+242 815 763(UNDP)
Fax: +242 815 912

КОРЕЯ

UNHCR Representation
in Republic of Korea
7F Kumsegi Bldg.
16, Euljiro 1 Ga
Joong-Ku
Seoul 100-191
Tel: +82 2 773 7011
Fax: +82 2 773 7014

КОТ Д'ИВОАР

UNHCR Representation
in Republic of Korea
7F Kumsegi Bldg.
16, Euljiro 1 Ga
Joong-Ku
Seoul 100-191
Tel: +82 2 773 7011
Fax: +82 2 773 7014

КУВЕЙТ

UNHCR Liason Office
in Kuwait
PO Box 28742
13148 Safat
Kuwait City
или
Khaitan Area
Block No 04
Al Walid Ebin Abdel Malek
Street No 206
Building No 90009
Kuwait City
Tel: +965 476 4982
Fax: +965 476 4257

ЛИБЕРИЯ

UNHCR Representation
in Liberia
PO Box 9077
Monrovia
или
Haider Building
Mamba Point
Monrovia
Tel: +231 22 6233
Fax: +231 22 6235

ЛИБИЙСКА АРАБСКА ДЖАМАХИРИЯ

UNHCR Office of the Chief
of Mission in Libyan Arab
Republic
PO Box 80708
Tripoli
или
Uthman Ibn Affan St
Ben Ashour
Tripoli
Tel: +218 21 361 9662
Fax: +218 21 361 9661

ЛИВАН

UNHCR Representation
in Lebanon
PO Box 7332
Beirut
или
Michel Bustrus Street
Nasr Building
Achrafieh
Tel: +961 1 560 699
Fax: +961 1 560 717

ЛЮКСЕМБУРГ

Office of the UNHCR
Corresepndent in
Luxembourg
1 rue Jean Pierre Brasseur
b.p. 567
2015 Luxembourg
Tel: +352 454 018
Fax: +352 454 303

МАВРИТАНИЯ

UNHCR Office of the Chief
of Mission in Mauritania
C/O UNDP, BP 4405,
Nouakchott
или
Ilot K No 159-160-161
Route de la Corniche
Nouakchott
Tel: +222 5 257 414
Fax: +222 5 256 176

МАЛАВИ

UNHCR Representation
in Malawi
PO Box 30230
Lilongwe 3
или
7th Floor
Kangombe Building
City Centre
Lilongwe 3
Tel: +265 177 2155
Fax: +265 177 4128

МАЛАЙЗИЯ

UNHCR Representation
in Malaysia
PO Box 10185
50706 Kuala Lumpur
или
570 Jalan Bukit Petaling
50460 Kuala Lumpur
Tel: +60 3 2141 1322
Fax: +60 32141 1780

МАРОКО

UNHCR Honorary
Representation in Morocco
12, Rue de Fes-Hassan
Rabat
Tel: +212 377 676 06
Fax: +212 377 661 96

МЕКСИКО

UNHCR Regional
Representation for Mexico,
Central America and Cuba
Presidente Masaryk 29
sexto piso
Colonia Polanco
11570 Mexico, D.F.
Tel: +52 5 55263 9851
Fax: +52 5 55250 9360

МИАНМАР

UNHCR Representation
in Myanmar
PO Box 1485, Yangon
или
287 Pyay Road
Sanchaung Township
Yangon
Tel: +951 524022
Fax: +951 524 031

МОЗАМБИК

UNHCR Office of the Chief
of Mission in Mozambique
PO Box 1198
Maputo
или
Avenida dos Presidentes 33
Maputo
Tel: +258 1 490 242
Fax: +258 1 490 635

МОЛДОВА

UNHCR Representation
in the Republic of Moldova
31 August 1989 Street, #57
MD-2012 Chisinau
Tel: +373 22 271 853
Fax: +373 22 271 953

НАМИБИЯ

UNHCR Representation
in Namibia
Private Bag 13310,
Windhoek
или
2nd Floor, Sanlam Building
Independence Avenue
Windhoek
Tel: +264 61 237 143
Fax: +264 61 230 055

НЕПАЛ

UNHCR Representation
in Nepal
PO Box 2374, Kathmandu
или
Dhara Marga Anil Kuti
Maharajgunj
Kathmandu
Tel: +977 1441 2521
Fax: +977 1441 2853

НИГЕРИЯ

UNHCR Representation
in Nigeria
UN House Plot no 617/618
Diplomatic Zone
Central Area District
PMB 2851, Garki
Abuja
Tel: +234 9 461 8569
Fax: +234 9 461 8598

**ОБЕДИНЕНО КРАЛСТВО НА
ВЕЛИКОБРИТАНИЯ И СЕВЕРНА
ИРЛАНДИЯ**

UNHCR Representation
in United Kingdom
Stand Bridge House
138-142 Strand
London
WC2R 1HH
Tel: +44 20 7759 8090
Fax: +44 20 7759 8119

ПАКИСТАН

UNHCR Representation
in Pakistan
PO Box 1263
Islamabad
или
No 2 Diplomatic Enclave
QUAID-E-AZAM, University
Road
Sector G-4
Islamabad
Tel: +92 51 282 9502
Fax: +92 51 227 9455

ПАНАМА

UNHCR Representation
in Panama
La Ciudad del Saber
Gaillard Street,
Building 812-B
Panama City
Tel: +507 317 1630
Fax: +507 317 1633

ПАПУА НОВА ГВИНЕЯ

UNHCR Representation
in Papua New Guinea
PO Box 1909, Port Moresby
или
4th Floor ADF House
(Next St. Marys
Catholic Church)
Musgrave Street, Town
Port Moresby.
Tel: +675 321 7422
Fax: +675 321 5977

ПОЛША

UNHCR Representation
in the Republic of Poland
2, Aleja Roz
PL-00 556 Warsaw
Tel: +48 22 628 69 30
Fax: +48 22 625 61 24

РУАНДА

UNHCR Representation
in Rwanda
BP 867
Kigali
или
Bd de LUmuganda
Commune Kacyiru
Secteur Kimihurura
Cellule Kamukina
Kigali
Tel: +250 58 5107
Fax: +250 58 3485

РУМЪНИЯ

UNHCR Representation
in Romania
25, Armeneasca Street,
Sector 2
70228 Bucharest
Tel: +40 1 211 29 44
Fax: +40 1 210 15 94

РУСКА ФЕДЕРАЦИЯ

UNHCR Representation
in the Russian Federation
United Nations Office
6 Obukh Pereulok
Moscow 103064
Tel: +7 503 232 30 11
Fax: +7 503 232 30 16

САУДИТСКА АРАБИЯ

UNHCR Regional
Representation for Saudi
Arabia
PO Box 94003
Riyadh 11693
или
Fazari Square
Pension Fund Commercial
Complex
Block C-13
Dipomatic Quarters
Riyadh
Tel: +966 1 482 8835
Fax: +966 1 482 8737

СЕНЕГАЛ

UNHCR Regional
Representation in Senegal
BP 3125, 59 rue Docteur
Theze
Dakar
Tel: +221 823 66 03
Fax: +221 823 66 00

СИЕРА ЛЕОНЕ

UNHCR Representation
in Sierra Leone
PO Box 475, Freetown
или
29 Wilkinson Road
Freetown
Tel: +232 22 234 321
Fax: +232 22 234 347

СИРИЙСКА АРАБСКА РЕПУБЛИКА

UNHCR Representation
in Syria
PO Box 30891
Damascus
или
Al Malki
Mohamed Al Bazm
Street No 14
Al Nabelsi Building
Damascus
Tel: +963 11 373 5940
Fax: +963 11 373 6108

СЛОВАКИЯ

UNHCR Representation
in the Slovak Republic
Sturova 6
811 02 Bratislava
Tel: +421 2 52 92 78 75
Fax: +421 2 52 92 78 71

СЛОВЕНИЯ

UNHCR Representation
in Slovenia
Miklosiceva Cesta 18/II
1000 Ljubljana
Tel: +386 1 4328 240
Fax: +386 1 4328 224

СОМАЛИЯ

UNHCR Representation
in Somalia
PO Box 43801, Nairobi или
Lion Place
Waiyaki Way
(Next to St Marks Church)
Westlands
Nairobi
Kenya
Tel: +254 20 422 2200
Fax: +254 20 422 2280

СУДАН

UNHCR Representation
in Sudan
PO Box 2560, Khartoum или
Mohammed Nageeb Road
(North of Farouk Cemetery)
Khartoum No 2
Tel: +249 11 47 11 01
Fax: +249 11 47 31 01

СЪЕДИНЕНИ АМЕРИКАНСКИ ЩАТИ

UNCHR Regional
Representation for the
United States of America
and the Caribbean
1775 K Street, NW,
Suite 300
Washington DC 20006
Tel: +1 202 296 5191
Fax: +1 202 296 5660

СЪРБИЯ И ЧЕРНА ГОРА

UNHCR Representation
in Serbia and Montenegro
Krunska 58
11000 Belgrade
Tel: +381 38 308 2100
Fax: +381 38 344 2947

ТАДЖИКИСТАН

UNHCR Representation
in Tajikistan
Prospekt Drujba Narodov 106
Dushanbe, 734013
Tel: +992 372 214406
Fax: +992 372 510039

ТАЙЛАНД

UNCHR Regional
Representation for Thailand,
Cambodia and Vietnam
PO Box 2-121
Rajdamnern Avenue
United Nations Building
3rd Floor, Block A
Bangkok 10200
Tel: +66 2 288 1234
Fax: +66 2 280 0555

ТАНЗАНИЯ (ОБЕДИНЕНА РЕПУБЛИКА) УЗБЕКИСТАН

UNHCR Representation
in the United Republic of
Tanzania
PO Box 2666
Dar-es-Salaam
или
Plot 18 Kalenga Street
Dar-es-Salaam
Tel: +255 22 215 00 75
Fax: +255 22 215 28 17

ТУНИС

UNHCR Honorary
Representation in Tunisia
BP 863
1035 Tunis или
61 Boulevard Bab Benat
1035 Tunis
Tel: +216 715 73586
Fax: +216 715 70168

ТУРКМЕНИСТАН

UNHCR Representation
in Turkmenistan
40, Galkynysh Street
744013 Ashgabat
Tel: +993 12 425 684
Fax: +993 12 425 691

ТУРЦИЯ

UNHCR Representation
in Turkey
12. Cadde, 212. Sokak No 3
3 Sancak Mahallesi,
Cankaya
Ankara
Tel: +90 312 409 7000
Fax: +90 312 441 2173

УГАНДА

UNHCR Representation
in Uganda
PO Box 3813, Kampala или
Plot 18 Prince Charles Drive
Kololo
Kampala
Tel: +256 41 231 231
Fax: +256 41 256 989

УКРАИНА

UNCHR Regional
Representation in Ukraine
PO Box 122
Kyiv 01015 или
32A, Sichnevogo
Povstannya Str.
Kyiv 01015
Tel: +380 44 573 9424
Fax: +380 44 288 9850.

УНГАРИЯ

UNHCR Representation
in Hungary
Felvinci ut 27
1022 Budapest
Tel: +36 13363062
Fax: +36 13363080

UNHCR Representation
in Uzbekistan
14 Mahmood Torobi Str
700090 Tashkent
Tel: +998 71 120 68 93
Fax: +998 71 120 68 91

ФИЛИПИНИ

UNHCR Representation
in the Philippines
PO Box 2074 (MCPO)
G. Puyat Avenue
1260 Makati
Metro Manila
или
3rd Floor, JAKA II Building
150 Legaspi Street
1200 Makati, Metro Manila
Tel: +63 2 818 5121
Fax: +63 2 817 4057

ФРАНЦИЯ

UNHCR Representation
in France
9, rue Keppler
F-75016 Paris
Tel: +33 1 44 43 48 58
Fax: +33 1 40 70 07 39

ХЪРВАТСКА

UNHCR Representation
in Croatia
3rd floor
24 Slovenska Ulica
10000 Zagreb
Tel: +385 1 3713 555
Fax: +385 1 3713 588
+385 1 3713 565

ЦЕНТРАЛНОАФРИКАНСКА РЕПУБЛИКА

UNHCR Representation
in the Central African Republic
Boite Postale 950
Bangui
или
Rue Joseph Degrain
(Route de Sofitel)
Bangui
Tel: +236 61 40 76
Fax: +236 61 98 34

ЧАД

UNHCR Representation
in Chad
B.P. 906
NDjamena
или
Quartier Cardailly, Avenue
Felix Ebouï
Immeuble STAT
NDjamena
Tel: +235 51 86 10
Fax: +235 51 5340

ЧЕШКА РЕПУБЛИКА

UNHCR Representation
in Czech Republic
Namesti Kinskych 6
PO Box 210
150 00 Prague 5
Tel: +420 2 571 998 66
Fax: +420 2 571 998 62

ШВЕЙЦАРИЯ

UNCHR Liaison Unit
for Switzerland and
Liechtenstein
Case Postale 2500
94 Rue Montbrillant
CH-1211 Geneve 2
Tel: +41 22 739 8755
Fax: +41 22 739 7379

ШВЕЦИЯ

UNHCR Regional
Representation
for the Nordic and Baltic
Countries in Sweden
Ynglingagatan 14 6th Floor
S-11347 Stockholm
Tel: +46 8 457 4880
Fax: +46 8 457 4887

ШРИ ЛАНКА

UNCHR Representation
in Sri Lanka
97 Rosmead Place
Colombo 07
Tel: +94 11 268 3968
Fax: +94 11 268 3971

ЮЖНА АФРИКА

UNHCR Regional
Representation in South
Africa
PO Box 12506
The Tramshed
Pretoria
или
8th floor
Metro Park Building
351 Cnr. Schoaman
& Prinsloo Str.
Pretoria 0002
Gauteng Province
Tel: +27 12 354 8303
Fax: +27 12 354 8390

ЯПОНИЯ

UNHCR Representation
in Japan
UNU Bldg., 6F 5-53-70,
Jingumae
Shibuya-ku, Tokyo 159-0001
Tel: +81 33 499 20 11
Fax: +81 33 499 22 72

ОРГАНИЗАЦИЯ НА ОБЕДИНЕНИТЕ

НАЦИИ

Office of UNHCR
in New York
PO Box 20
Grand Central
New York
NY 10017
или
220 East 42nd Street
Suite 3000
New York
NY 10017
Tel: +1 212 963 00 32
Fax: +1 212 963 00 74

ВКБООН и ИПС: кратко представяне

ВКБООН

Върховният комисар за бежанците на ООН (ВКБООН) има мандат да ръководи и координира международната дейност за закрила на бежанците и за решаване на бежанските проблеми в цял свят. ВКБООН се стреми да създаде условия всяко лице да може да упражни правото си да търси и да получи безопасно убежище в друга държава, и да се завърне у дома доброволно. Като подпомага бежанците да се завърнат в техните страни или да се установят в друга държава, ВКБООН търси трайни решения за тяхната участ.

Изпълнителният комитет на ВКБООН и Общото събрание на ООН са упълномощили организацията да подпомага и други групи лица, включително лицата, които нямат гражданство или чието гражданство се оспорва, а при някои обстоятелства - и вътрешно разселените лица.

ВКБООН се стреми да ограничи ситуацията на принудително разселване, като насърчава държавите и институциите да създават условия, които способстват за защита на правата на човека и за мирно разрешаване на споровете.

Организацията предлага закрила и помощ на бежанците и на други лица безпристрастно, с оглед на техните потребности и независимо от тяхната раса, цвят на кожата, религия, политически възгледи или пол. ВКБООН се придържа неизменно към принципа на участието и се допитва до бежанците във връзка с всички решения, които засягат техния живот. ВКБООН работи в партньорство с правителства и регионални организации, както и с международни и неправителствени организации.

ИПС

Създаден през 1889 г., Интерпарламентарният съюз (ИПС) е международната организация, която обединява представителите на парламентите на суверенни държави. Към септември 2005 г. в него са представени парламентите на 141 страни.

Интерпарламентарният съюз работи за мир и сътрудничество между народите и укрепване на представителните институции. За тази цел ИПС разширява контактите, координацията и обмяната на опит между парламенти и парламентаристи от всички страни, обсъжда въпроси от международен интерес и изразява становището си по такива въпроси, допринася за защитата и утвърждаването на правата на човека, и повишава осведомеността на широката общественост за функционирането на представителните институции.

ИПС споделя целите на Организацията на обединените нации, подкрепя дейността ѝ и работи в тясно сътрудничество с организациите на ООН. Той си сътрудничи и с регионални интерпарламентарни организации, както и с международни, междуправителствени и неправителствени организации, чиято дейност е вдъхновена от същите идеали.

© Интерпарламентарен съюз 2005

Издадено от Интерпарламентарния съюз

съвместно с

Върховния комисариат за бежанците на ООН

Всички права запазени. Никоя част от това издание не може да бъде възпроизвеждана, включвана в електронна система или предавана в каквато и да е форма или по какъвто и да е начин (електронно, механично, чрез фотокопиране, записване и др.) без предварителното разрешение на Интерпарламентарния съюз или на Върховния комисариат на ООН за бежанците.

Изданието се разпространява при условие, че няма да бъде въвеждан в обращение с търговска цел, нито заемано, продавано, отдавано под наем или разпространявано по друг начин без предварителното съгласие на издателя, като корицата и подвързията не могат да се различават от оригиналните и на всеки следващ издател трябва да бъдат поставени същите условия.

ISBN 92-9142-262-2 (ИПС)

Централа на ИПС:

Inter-Parliamentary Union
Chemin du Pommier 5
Case Postale 330
CH-1218 Le Grand Saconnex
Geneva
Switzerland
Тел.: + 41 22 919 41 50
Факс: + 41 22 919 41 60
Ел. поща: postbox@mail.ipu.org
Интернет адрес: www.ipu.org

Служба на Постоянния наблюдател на ИПС към ООН

Inter-Parliamentary Union
220 East 42d Street
Suite 3002
New York, N.Y. 10017
USA
Тел.: + 1 212 557 58 80
Факс: + 1 212 557 39 54
Ел. поща: ny-office@mail.ipu.org

Върховен комисар за бежанците на ООН

Office of the United Nations High Commissioner for Refugees
Case Postale 2500
1211 Geneva 2
Switzerland
Тел.: + 41-22-739-8111
Факс: + 41-22-739-7353